

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

Sisukord

1.	ÜLDOSA	2
2.	AJALUGU	8
2.1.	II KOOLIASTE	10
2.4.	5. klassi õpitulemused ja õpisisu	12
2.5.	6. klassi õpitulemused ja õpisisu	19
2.6.	III KOOLIASTE	26
2.9.	7. klassi õpitulemused ja õpisisu	27
2.10.	8. klassi õpitulemused ja õpisisu	36
2.11.	9. klassi õpitulemused ja õpisisu	45
3.	INIMESEÕPETUS	58
3.1.	I KOOLIASTE	58
3.4.	2. klassi õpitulemused ja õpisisu	61
3.5.	3. klassi õpitulemused ja õpisisu	65
3.6.	II KOOLIASTE	68
3.9.	5. klassi õpitulemused ja õpisisu	70
3.10.	6. klassi õpitulemused ja õpisisu	79
3.11.	III KOOLIASTE	96
3.14.	7. klassi õpitulemused ja õpisisu	98
3.15.	8. klassi õpitulemused ja õpisisu	104
4.	ÜHISKONNAÕPETUS.....	119
4.1.	II KOOLIASTE	120
4.4.	6. klassi õpitulemused ja õpisisu	122
4.5.	III KOOLIASTE	123
4.8.	9. klassi õpitulemused ja õpisisu	126

1. ÜLDOSA

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainetundide jaotus

Õppeaine	I kooliaste				II kooliaste				III kooliaste			
	Tundide arv			KOKKU NÄDALA- TUNDE	Tundide arv			KOKKU NÄDALA- TUNDE	Tundide arv			KOKKU NÄDALA- TUNDE
	1.kl	2.kl	3.kl		4.kl	5.kl	6.kl		7.kl	8.kl	9.kl	
Ajalugu						1	2	3	2	2	2	6
Inimeseõpetus		1	1	2		1	1	2	1	1		2
Ühiskonnaõpetus							1	1			2	2

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

- 1) iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
- 2) lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemineerinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
- 3) ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähikäik, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloo sündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut iseendaga, eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetus omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suhtes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeainete kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete

seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.4. Üldpädevuste saavutamine

1) **kultuuri- ja väärtuspädevus** – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;

2) **sotsiaalne ja kodanikupädevus** – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

3) **enesemääratluspädevus** – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

4) **õpipädevus** – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

5) **suhtluspädevus** – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;

6) **matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus** – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;

7) **ettevõtlikkuspädevus** – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata

kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärgid, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

8) **digipädevus** – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvas ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

1.5. Valdkonnaülene lõiming

- 1) Sotsiaaalained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.
- 2) Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalaainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.
- 3) Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.
- 4) Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.
- 5) Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevat võimalust ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi- töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.
- 6) Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

7) Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.6. Ainevaldkondlikud hindamise erisused

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang. Ainekavas on kirjeldatud õppeaine õpitulemused kooliastmete kaupa kahel tasemel: üldised õpitulemused õpetamise eesmärgidena ning osaoskuste õpitulemused. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste, sh esituste ning kirjalike tööde alusel, arvestades teadmiste ja oskuste vastavust ainekavades taotletavatele õpitulemustele ning õpilase individuaalseid iseärasusi ja mõtlemise arengut. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest.

Hoiakute ja väärtuste kohta (nt huvi tundmine, tähtsuse mõistmine, väärtustamine, vajaduste arvestamine, reeglite järgimine) antakse tagasisidet.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega. Õpitulemuste hindamise vormid peavad olema mitmekesised. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid. Tähtsal kohal on kujundav hindamine, mis keskendub eelkõige õpilase arengu võrdlemisele tema varasemate saavutustega. Hindamise kriteeriumid ja viiepallisüsteemist erinev hindamise korraldus täpsustakse kooli õppekavas.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Aineteadmisi ja -oskusi ning hoiakuid hinnates on põhirõhk kujundaval hindamisel.

Õpitulemusi hinnates kasutatakse mitmekesiseid ja õpitulemustega vastavuses olevaid vorme, mis sisaldavad suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja nendevahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist, lähtudes õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab õpisisituatsioonis teoreetilisi teadmisi praktiliselt;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpisisituatsioonis;
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Inimeseõpetuses tähendab hindamine konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel, seejuures pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse kujundavat tagasisidet ka väärtuste ning hoiakute kohta. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö.

Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamise vormid sisaldavad 5. klassis suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, allikmaterjali ja piltidega, loovtööd ning jutustuse kirjutamist, samuti allika usaldusväärsust info edasikandmisel. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja ainealast õigekirja.

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid III kooliastmes peavad olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, dokumentide, allikmaterjali ja piltidega, referaadi ja uurimistöö koostamist, loovtööd ning arutluse kirjutamist. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle hindamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Üksikfaktide teadmisele tuleb eelistada tähtsamate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu. III kooliastmes sobivad kontrolliks ja hindamiseks nii avatud kui ka etteantud vastusega ülesanded.

Ühiskonnaõpetuses tuleb hindamisel II kooliastmes arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid ülesandeid koostades järgida jõukohasuse põhimõtet märksõnadest lahendamist toetava selgituseni ning täpse juhendini. Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad arvamussõnu ja juhtumianalüüs, dokumendi ja kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded, mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info leidmine, kasutamine ja rühmitamine.

III kooliastmes sobivad kokkuvõtvaks hindamiseks probleemküsimuste avamine, arvamussõnu, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info rühmitamine. Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö plaanamise, tegemise, tulemuste tõlgendamise, järeldamise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust. Õpilase ja õpetaja koostöös hinnatakse ka õpilase õpitulemusi koolivälises mitteformaalses õppes, kui seal omandatu vastab taotlevatele õpitulemustele (nt osavõtt projektidest, tegevus õpilasesinduses või kodanikuühendustes jm).

1.7. Õppekorralduse erisused

Valdkondlikku õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üld- ja valdkonnapädevustest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsituste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) toetatakse lõimingut valdkonna sees, õppeainete vahel ja õppekava läbivate teemadega, arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid;
- 4) rakendatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi;

- 5) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud sisu ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpiraskustele ning pakutakse õpiabi;
- 6) taotletakse mõõdukat ja ühtlaselt jaotuvat õpikoormust, mis soodustab motivatsiooni ning jätab aega puhkuseks ja huvitegevuseks;
- 7) tegeldakse probleemikeskselt ja kogemuspõhiselt eluliste nähtuste ja olukordadega, seostatakse oskusi igapäevaelu ja jätkuõpingutega;

1.8. Õppekeskkonna erisused

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. AJALUGU

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi ratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse

lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitlemise põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemisetaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on

kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajaloõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

2.1. II KOOLIASTE

2.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
- 2) Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
- 3) Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
- 4) Teab näiteid kodukoha minevikust.
- 5) Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
- 6) Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
- 7) Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
- 8) Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
- 9) Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
- 10) Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
- 11) Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
- 12) Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
- 13) Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
- 14) Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
- 15) Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

2.3. Kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid;
- 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;

- 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- 12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 14) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 15) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 16) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 17) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 18) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 19) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 20) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 21) toob näiteid inimtegevuse ja looduseskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

2.4. 5. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
5.klass	<u>AJAARVAMINE JA AJALOOALLIKAD</u>	
	1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number 2) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid 3) mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist 4) jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest)	Esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu Vestlus ajast, kuidas vanasti aega mõõdeti. (veekell, päikesekell, liivakell, kalendrid), näitlikustada vahenditega. Ajaloo jagamine on tinglik. Mineviku uurimise ja mõistmise lihtsustamiseks jagatakse ajalugu perioodideks (sedelid ajaloo perioodidega, mida saab järjestada, asetada ajajoone peale). Ka koolis õpime me ajalugu perioodide kaupa. Õpetaja tutvustab ajajoont, märgib peale Kristuse sünni ja selgitab, mis on tänapäevase ajaarvamise alus. Sajandite määramine ja ajajoonele kandmine.
	1) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid 2) nimetab ja liigitab ajalooallikaid 3) kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv 4) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust	Suulise ajalooallika ilmestamiseks regivärsiline rahvalaul, legend, vanasõnad jm või intervjuuerida lähedasi mingi sündmuse teemal (kool nõukogude ajal, 20. august 1991, minu lapsepõlve mängud). Pärast saavad lapsed gruppides jagada mälestusi ja neid võrrelda. Mälestuste puhul tuleb mees pidada, et teine inimene võis neid sündmusi näha teisest vaatenurgast. Õpilased lisavad näiteid ajalooallikate kohta. Kus ajalooallikaid hoitakse ja kes nendega töötavad? Pilte muuseumist, arhiivist. Ajalooallikate liigitamine, nt õigesse lahtrisse kas sedelitena või digitaalse harjutusena. Töö erinevate allikatega: nt fotoga, regilauluga jne.
	Kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid	Koostada ajajoon ning õpilane kannab ajajoonele oma sünniaja. Seejärel leiab internetist kuni oma praeguse vanuseni sündmusi Eesti ja maailma ajaloost, mille kannab ajajoonele (valdkonnad majandus, kultuur, teadus, poliitika, sport jne).
	<u>AJALOOSÜNDMUSED, AJALOOOLISED ISIKUD JA ELUOLU</u>	

Elu muinasajal	
ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus 2) teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid 3) kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas 4) nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust	Töö kaardiga: selgitatakse, mis on ajaloo atlas, ning õpitakse, kuidas sellega tööd teha; miks on legend ja kuidas legendi koostada. Kontuurkaardi täitmine: kaardile kantakse Kunda, Pulli muinasasulad. Märgitakse ära, kus asub õpilase kodukoht ja mis ajast pärinevad esimesed jäljed inimasustusest õpilase kodukohas. Võimalusel märkida kaardile ka kodukohaga seotud muinasaegsed asulakohad. Pildianalüüs: pilt Eesti esimeste elanike asula paikadega, kuid pildil on vigu. Tuleb märkida asjad, mida 8000–9000 aastat tagasi siin elanud inimestel veel ei olnud. Pildiülesanne: tuua välja igale muinasaja perioodile tehnoloogiline uuendus ning mõtestada koos õpilastega, mida see kaasa tõi ja miks oli oluline. Õpilane valib ühe muinasaja perioodi ja koostab lühijutukese ajastu kohta. Ajajoone koostamine muinasaja perioodidest (võib ka kanda tähtsamad sündmused/leiutised ajajoonele)
ÕPILANE: 1) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust 2) teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi 3) teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised 4) selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas	Õpetaja annab lühikese ülevaate muistsest vabadusvõitlusest või loetakse klassis valju häälega lühikest ülevaadet muistsest vabadusvõitlusest. Küsimuste moodustamine loetud teksti või õpetaja üle vaate kohta (küsimuste moodustamiseks küsisõnad ette anda: mis?, millal?, kuidas?, miks? jne). Segipaisatud laused: põhjused ja tagajärjed muistisel vabadusvõitlusel, millal toimus, kes olid osapooled. Ülesanne on panna laused teatud loogilisse järjekorda. Töö kaardiga: õpilane täidab ajaloo atlase põhjal kontuurkaardi muinasmaakondade kohta ja võrdleb seda tänapäeva Eesti haldusjaotusega; toob esile, mis maakonnad on tänapäeval alles, ning märgib välja, mis muinasmaakonnas õpilane praegu elab. Häälega lugemine: loetakse esmalt lühikest lõiku Läti Henriku “Liivimaa kroonikast” ja seejärel suuline arutelu loetu põhjal. Faktipüramiid Läti Henriku ja Lembitu kohta: I tasandil faktid, II tasandil toetavad väited, III tasandil kokkuvõtte-tähtsus. Infot otsida internetist või anda ette allikatekstid.

		Näidata, milline on Läti Henriku “Liivimaa kroonika” digiteeritud kujul (püüda lugeda osasid sellest); tekitada arutelu, miks on antud teos ajaloolise tähtsusega Võrrelda kaasajastatud raamatuga (milline on teksti visuaalne pool? jne)
	Eluolu keskajal	
	ÕPILANE: 1) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 2) teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos 3) toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust	Leida internetist uudislõike Rooma katoliku kiriku ja paavsti kohta. Näidata piltidena tuntumaid keskaegseid kirikud - mis riigis asuvad, võrrelda kirikute eksterjööri - erinevused, sarnasused. Kiriku järgi ilmakaarte määramine. Vaatlus või lühiuurimus: kas, kus ja kuidas religioon ümbritseb õpilase kodukanti (keskkonda, kus õpilane viibib) ja dokumenteerida plakati, esitlusena vms vormis. Püüda leida seos/seoseid keskajaga.
	ÕPILANE: 1) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 2) kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid 3) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat	Ideekaart: keskaegne linn; õpilased kannavad videos nähtud märksõnad skeemile. Töö kaardiga: kaardile märgitakse Eesti keskaegsed linnad ja eraldi värviga hansalinnad. Lühijutu koostamine: Tallinna keskaegse linna kaardi põhjal lühijutu koostamine, kus ette on antud lausete algused. Filmide “Apteecker Melchior” etteantud küsimustele vastamine linna eluolu, inimeste välimuse kohta jne. Õppekäik kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga. Õppematerjali iga maakonna keskaja kohta leiab “Eesti kultuurilooline õppematerjal” Keskaja inimese toidulaud: ajastule omase toidu valmistamine grupis. Võrdlev tabel: mis olid linna ja maaelu head ja halvad pooled. Keskaja muusika kuulamine ja selle võrdlemine tänapäeva muusikaga.
	<u>EESTI 16.-18. SAJANDI SÕDADE PERIOODIL</u>	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna	Töö allikaga: sõdade põhjuste ja tagajärgede sõnastamine Liivi sõda Töö tekstiga: kava koostamine Põhjasõja kohta. Lühikokkuvõtted valitsejate kohta, nende põhjal kolmeastmeline intervjuu. Piltide analüüs: Kirjeldatakse Ivan IV, Karl XII-t, Peeter I.

	vastastikusest mõjust minevikus 2) mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust 3) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 4) nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised	Paaristöö: Karl XII ja Eesti või Peeter I ja Eesti. Tutvutakse legendidega (Karl XII kohta – üks õpilane loeb teisele legendi ette; teine õpilane jutustab, mida kuulis. Ajatelg: rühmatöö ajateljega. Õpilased paigutavad teljele valitsejatega seotud sündmused. Oluline on, et sündmused oleksid õiges ajalises järjekorras. Teljele saaks kanda ka pilte (nt Kadrioru loss, mille juurde märgitakse, kuidas see on Peeter I seotud). Empaatiatülesanne: õpilased kujutlevad, et nad on ühe suure riigi valitsejad ja arutlevad, miks soovivad valitsejad ühiskonnas ümberkorraldusi teha.
	Eluolu uusajal	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 2) kirjeldab inimeste eluolu minevikus 3) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust 4) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid	Õppekäik/virtuaal- tuur: 1) talurahva eluolu oma kodukoha muuseumi näitel või; 2) Vabaõhumuuseumi külastus. Venni diagramm: õpetaja annab talupoja rehielamu ja tänapäeva elamu pildid ning õpilane nimetab tunnused, mis iseloomustavad vana aja ja tänapäeva inimese elamist (võrrelda saab ka talupoja ja mõisniku elamut). Pildiallikas: erinevad pildid toitudest, mida söödi vanasti ja mida mitte; pildid rühmitatakse. Pildianalüüs: võrreldakse rahvariideid ja tänapäeva riideid – erinevate riiete otstarve, rahvariided tänapäeval. Ideekaart: rahvakalendri tähtpäevad tänapäeval ja vanasti – mida tähistame siiaaani ja mis tähtpäevad on juurde tulnud. Töö tekstiga: talurahva eluolu kirjeldus A.H. Tammsaare. Õpetaja uurib muuseumi kodulehel olevat teksti, valib välja sobivad lõigud ja õpilane rakendab funktsionaalset lugemist ja koostab teksti põhjal küsimusi.
	Kool vanal ajal	
	ÕPILANE: 1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 2) kirjeldab hariduse andmist minevikus; 3) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid	Venni diagramm: erinevused ning sarnasused – tänapäeva ja vana aja hariduses (õppeained, õppeaasta pikkus, kes koolis käisid jne). Mälestused: õpilased küsivad oma vanematelt ja/või vanavanematelt nende kooliaja kohta ning teevad võrdleva tabeli. Töö pildiga/videoga/õppekäik: Tartu Ülikooli tähtsus Eesti kultuuriloos.
	Rahvuslik ärkamisaeg	

	ÕPILANE: 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 2) teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 3) kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi 4) nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist	Pildianalüüs: Tegelased Eesti kroonilt: Hurt, Koidula, Jakobson. Eesti kroonide olemasolul tuua need kooli, näidata ekraanilt (Eesti krooni pangatähed Töö piltidega: Eesti kroonide visuaalid. Õpilane märgib, kes ja miks on kroonil (olulisus kultuuriloos). Mõistekaart: mis oli rahvuslik ärkamine? Kuulamine: “Mu isamaa, mu õnn ja rõõm”
	Eesti iseseisvumine	
	ÕPILANE: 1) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid: 2) kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost 3) teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust 4) teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik	Töö tekstiga: õpetaja annab ette ülevaate Eesti iseseisvumisest ja küsimused, millele vastata/iseseisvusmanifesti lugemine Faktipüramiid: koos pannakse kirja olulisemad märksõnad iseseisvumise kohta. Pildi- ja kuulamisülesanne: rahvussümboolika (lipp, vapp, hümn, nominaalid jne).
	Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 2) teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge 3) teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos 4) teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust. 5) Selgitab Tartu rahu tähtsust	Töö tekstiga: teksti põhjal sõja põhjuste ja tagajärgede sõnastamine, oluliste sündmuste väljatoomine. Erinevad ülesanded kaardiga - sõja alguse, oluliste lahingute leidmine, kontuurkaardile kandmine, Tartu rahu järgse ja tänapäevase Eesti kaardi võrdlemine. Ajatelg: vabadussõja alguse ja lõpu ning oluliste lahingute dateerimine, ajateljele kandmine. Vabadussõja monumendi või paiga külastamine.
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos 2) kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid	Ajalooalaste küsimuste koostamine lõikude kohta, paariline vastab või küsitakse klassikaaslastelt. Arhiivikool “Kuidas varem koolis käidi?” Allikatöö: Maaseadus Lühikokkuvõtted nimekatest kultuuritegelastest kahe maailmasõja vahel, nt padlet keskkonda või seinalehele

		Paul Keres, Kristjan Palusalu, Anton Hansen Tammsaare, Eduard Wiiralt, Marie Under, Kristjan Palusalu jne. Ajajoon: ajajoonetele kantakse isikute tegutsemise aeg (võib lisada pildid).
	Eesti ja Teine maailmasõda	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 2) toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis 3) teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole 4) toob näiteid oma perekonnaloost	Filmianalüüs: õpetaja valikul vaadatakse lühikesi filmilõike. Mida filmides nähti? Missugused emotsioonid tekkisid? Mida õpilased teavad nendest sündmustest? Pildianalüüs: sõjapurstused Tallinnas. Õpetaja valib pildid, mille üle arutletakse (sõda ja selle mõju, tagajärjed).
	Nõukogude aeg	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; 2) iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu 3) toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal 4) teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid	Vestlus/intervjuu: õpilased uurivad kodus vanematelt, vanavanematelt ja/või perekonna tuttavatelt, missugune oli eluolu nõukogude ajal (kool, poes käimine, elamud, kultuur, meelelahutus jne). Kirjalikult või salvestada vestluse/intervjuu. Eelnevalt ette valmistada küsimused intervjuuks/vestluseks. Nõukogudeaegne ese: Õpilased toovad võimaluse korral kooli kaasa ühe eseme, mis on pärit nõukogude ajast. Teavad eseme lugu. Rühmatöö: õpilased esitlevad eset ning teevad kokkuvõtva plakati esemetest ja kodus räägitud lugudest. Esitluse võib teha ka digitaalselt. Ajajoon rühmatööna. Õpilased kannavad esemed ajajoonetele. Õppekäik kodukohas või selle läheduses olevasse paika, mis seostub ENSV ajaga. Miks oluline? Mis on tänapäeval roll või tähtsus? Kuidas säilinud? Mis lugusid paiga kohta teatakse? Perekonnaloos uurida metsavendluse kohta. Teha lühiettekandeid nõukogude aja Eesti muusikute, sportlaste, kirjanike, näitlejate, teadlaste kohta (õpetaja võib anda valiku ette, võimalusel esitleda kodukandiga seotud isikuid).

	Iseseisvuse taastamine	
	ÕPILANE: 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 2) teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust 3) teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks 4) oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust 5) teab mõnda perekonnalugu	Pildianalüüs: vaadatakse Tallinna lennujaama pilti. Kelle nimega lennuväli seostub? Ideekaart: loetakse teabeteksti Lennart Meri kohta (valju häälega). Koostatakse ideekaart Lennart Meri kohta. Visuaalne materjal: iseseisvuse taastamise kohta vaadatakse filmi. Küsimuste esitamine ja neile vastamine (küsimuste algused ette anda). Mälestused: uuritakse vanematelt ja/või vanavanematelt, mida nad mäletavad iseseisvuse taastamisest. Võimaluse korral tuuakse kodust kaasa pilte vms. Õpilane jutustab (nt paaristööna), mis talle kodus selle pildi või eseme kohta räägiti ning kuidas see on perekonnaga seotud. Mis on emotsionaalne väärtus? Kontuurkaart: Balti kett kandmine kontuurkaardile ning selgitamine, miks see toimus, kus ja millal. Mälestuste kogumine: kas on peres kedagi, kes Balti ketis osales? Uurida perekonnalugu ja pilte antud sündmusega seoses. Isamaaliste laulude kuulamine. Näiteks “Ei ole üksi üksi maa” - õpetaja selgitus, miks see laul ja kuidas on seotud fosforiidisõjaga; arutleda klassis, kuidas seostub iseseisvuse taastamisega. Lünkteksti täitmine iseseisvuse taastamise kohta, märksõnad on etteantud. Tutvuda näiteks Balti keti kajastanud tolleaegse ajalehe artikliga (“Ühistöö”: Rapla maakonna leht, nr. 102, 31 august 1989)

2.5. 6. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
6.klass	<u>MUINASAEG JA VANAAEG</u>	
	Muinasaeg	
	Õpilane: 1) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut 2) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt	Töö ajajoonega: ajaloo jagamine on tinglik. Mineviku uurimise ja mõistmise lihtsustamiseks jagatakse ajalugu perioodideks (sedelid, mida saab järjestada, asetada ajajoone peale); sajandite määramine ja ajajoonele kandmine. Töö erinevate allikatüüpidega: ajaloollikate liigitamine, nt õigesse lahtrisse kas sedelitena või digitaalse harjutusena.
	ÕPILANE: 1) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 2) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 3) nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest 4) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid 5) seletab ja kasutab mõisteid kontekstis	Pildiülesanne: tuua välja igale muinasaja perioodile tehnoloogiline uuendus ning mõtestada koos õpilastega, miks see oli oluline ja mida endaga kaasa tõi. Näidata kivist, pronksist ja rauast esemeid ning neid võrrelda. Arutada, mis on ühe või teise materjali plussid ja miinused. Pildianalüüs: pilt Eesti esimeste elanike asula paikadega, kuid pildil esineb vigu. Tuleb märkida asjad, mida 8000–9000 aastat tagasi siin elanud inimestel veel ei olnud. Ajajoone koostamine muinasaja perioodidest (ajajoonele võib kanda ka tähtsamad avastused/leiutised).
	Muinasaeg Eestis	
	ÕPILANE: 1) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi 2) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust 3) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis	Töö kaardiga (kontuurkaardi täitmine): kaardile kantakse Kunda Lammasmägi, Pulli asula. Lisaks kantakse kaardile õpilase kodukoht ja võimalusel tema kodukohaga seotud muinasaegne asulakoht ja inimasustuse tekkeaeg. Film “Välek Vibulane” Juurde koostada küsimused. Õppekäik kooli või kodukoha ümbruses.

	4) teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi 5) teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu	
<u>VANAD IDAMAAD</u>		
	ÕPILANE: 1) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 2) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust 3) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid 4) oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat	Töö kaardiga: esimeste tsivilisatsioonide paiknemine jõgede ääres Definitsioonikaardi koostamine mõiste TSIVILISATSIOON kohta (tunnused, näited, oma definitsiooni koostamine)
Mesopotaamia		
	ÕPILANE: 1) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 3) teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus 4) teab, kes oli Hammurapi 5) mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid	Töö kaardiga - millised tänapäeva riigid asuvad muistse Mesopotaamia alal, jõed, looduslikud olud. Töö tekstiga - ajalooalaste küsimuste koostamine ja neile vastamine paarilisega Kolmeastmeline intervjuu Hammurapi kohta Töö ajalooallikatega - Hammurapi seadustekogu Teemantluuletus võib teha nt tsikuraadi või jumalate kohta Mesopotaamia teema õppimine Mastery keskkonnas (masteryapp.eu) Monogramm kiilkirjas
Egiptus		
	ÕPILANE: 1) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust 2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis	Töö piltidega: õpilane märgib, kes on pildil: Thutmosis III, Ramses II ja Tutanhamon. Ühenda paarid: viia kokku valitseja ja selgitus tema kohta. Lühiettekanded paaris- või grupitööna Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutustest (õpetaja annab ette suunavad märksõnad ja/või küsimused). Töö tekstiga, paaristöö: õpilane loeb teksti, esitab teksti kohta küsimused (küsisõnad ette anda), teine õpilane vastab

	4) teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon 5) kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel 6) tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias 7) toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide	küsimustele ja esitab oma vastused paarilisele. Ristsõna koostamine. Ideekaart Egiptuse riikliku korralduse kohta, nt kasutada videomaterjali. Joonistada Vana-Egiptuse teemaline pilt ja õpilane kirjeldab lühidalt, mida kujutas, miks just nii kujutas. Lühijutt “Kui ma elaksin Vanas Egiptuses” Kaarditöö: Egiptus, Niilus, olulisemad paigad Vana-Egiptuses, püramiidide asukohad. Uudise koostamine Vana-Egiptuse kohta. Teemad annab õpetaja ette (nt põlluharimise alguse kohta, religiooni teemadel).
Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik		
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos 2) teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku 3) teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon 4) teab, mis on Vana Testament	Töö kaardiga: Foiniikia, Kartaago ja Iisraeli asukoht. Töö tekstiga: ajalooalaste küsimuste koostamine ja neile vastamine. Mooses Taavet Juutide ja egiptlaste usu võrdlemine Töö allikaga: Vana Testament, kümme käsku
	ÕPILANE: 1) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 2) kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid 3) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat	Ideekaart: keskaegne linn; õpilased kannavad videos nähtud märksõnad skeemile. Töö kaardiga: kaardile märgitakse Eesti keskaegsed linnad ja eraldi värviga hansalinnad. Lühijutu koostamine: Tallinna keskaegse linna kaardi põhjal lühijutu koostamine, kus ette on antud lausete algused. Filmide “Apteeker Melchior” etteantud küsimustele vastamine linna eluolu, inimeste välimuse kohta jne. Õppekäik kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga. Õppematerjali iga maakonna keskaja kohta leiab “Eesti kultuurilooline õppematerjal” Keskaja inimese toidulaud: ajastule omase toidu valmistamine grupis. Võrdlev tabel: mis olid linna ja maaelu head ja halvad pooled. Keskaja muusika kuulamine ja selle võrdlemine tänapäeva muusikaga.
<u>VANA-INDIA JA VANA-HIINA</u>		

	ÕPILANE: 1) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust 2) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas. 3) teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde 4) teab, mis on kastisüsteem 5) toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest 6) mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis	Rühmatöö: rühm jagab omavahel alateemad. Õpilane teeb oma alateema kohta illustreeritud kokkuvõtte ning õpib oma teemat teistele selgelt ja aru saadvalt selgitama. Rühmatöö hindamise juhend https://drive.google.com/file/d/1S4Ml6i36dH74BcJMSkIkoLxIz_pwOKY1/view Võib koostada plakati või slaidiesitluse etteantud hindamisjuhendi alusel.
	<u>VANA-KREEKA JA VANA-ROOMA</u>	
	Kreeta-Mükeene kultuur	
	ÕPILANE: 1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 2) toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos 3) oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta 4) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist	Töö kaardiga: Interaktiivne kaart/seinakaart, kontuurkaart. Magnetkaardid: õpilased leiavad õpetaja abiga tähtsamad märksõnad, mille alusel koostatakse koos teema kokkuvõte.
	Kreeka linnriigid	
	ÕPILANE: 1) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi 2) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat 3) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised 4) kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal 5) seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann,	Rühmatöö, Venni diagramm: Ateena ja Sparta võrdlus (sarnasused ja erinevused). Ristsõna, õiged/valed väited uute mõistete omandamiseks.

	aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori	
	Vana-Kreeka kultuur ja teadus	
	ÕPILANE: 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 2) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust 4) toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest 5) oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid 6) jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist 7) püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole	Ideekaardi koostamine õpetaja abiga või paaris/rühmatööna. Teemaga seonduvate märksõnade leidmine ja nende täiendamine näidete ja/või iseloomulike tunnustega. Tabeli koostamine, nt TTS-meetod (tean, tahan teada, sain teada). Töö tekstiga, nt häälega lugemine ja arutelu ning teksti kohta küsimuste koostamine ja koostatud küsimuste kaasõpilastele vastamiseks suunamine. Mäng: antiikolümpiamängude võistlusalad. Õpilased valivad ühe olümpiarõnga (võtta nt eri värvi hularõngad) ja seisavad selle sees. Õpetaja annab igale õpilasele sedeli, kus on antiikolümpiamängude erinevad alad. Kaks õpilast saavad sama ala. Õpetaja märguande peale tuleb õpilasel imiteerida saadud spordiala ja leida üles oma paariline. Spordiülekanne kommenteerimine: õpilased on gruppides ja valivad üks antiikolümpiamängude spordiala, mille kohta salvestatakse spordiülekanne kommenteerimine. Salvestamiseks võib kasutada www.vocaroo.com
	Hellenism	
	ÕPILANE: 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos 3) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi 4) teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi 5) selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest	Töö kaardiga - Aleksander Suure vallutused. Pildiülesanne: tuua välja hellenismiaja olulisemad kultuurisaavutused. Võrdlev analüüs: Aleksandria ja Ateena linnaplaani võrdlemine.
	Rooma riigi tekkimine	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos 2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos	Töö kaardiga Google Maps, ajalookaart, kontuurkaart Kolmeastmeline intervjuu - legend Romulusest ja Remusest tekstina ette anda Töö pildiga - Tiberi jõe kaldal seitse küngast, Kapitoorium ja foorum, pildi

	3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 4) paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid 5) näitab kaardil: Apenniini poolaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik 6) teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos 7) paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta 8) selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitoorium, foorum, ladina keel	põhjal lausete moodustamine asula kujunemisest, lünkteksti täitmine. Ristsõna mõistete kinnistamiseks Rooma riigi tekkimise kohta Paaristöö (sobib refleksioonifaasi): sedelid märksõnadega, paarilised võtavad vaheldumisi sedeleid ning koostavad saadud märksõnaga lauseid.
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos 2) kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid	Ajalooalaste küsimuste koostamine lõikude kohta, paariline vastab või küsitakse klassikaaslastelt. Arhiivikool “Kuidas varem koolis käidi?” Allikatöö: Maaseadus Lühikokkuvõtted nimekatest kultuuritegelastest kahe maailmasõja vahel, nt padlet keskkonda või seinalehele Paul Keres, Kristjan Palusalu, Anton Hansen Tammsaare, Eduard Wiiralt, Marie Under, Kristjan Palusalu jne. Ajajoon: ajajoonele kantakse isikute tegutsemise aeg (võib lisada pildid).
	Rooma vabariik	
	ÕPILANE: 1) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust 3) selgitab Rooma vabariigi riigikorda 4) kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist 5) teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks 6) seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk 7) teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust	Töö tekstiga: häälega lugemine Kolmeastmeline intervjuu Caesari kohta https://sites.google.com/view/isikulood/juli-us-caesar?authuser=0 või Hannibali kohta https://sites.google.com/view/isikulood/hannibal?authuser=0 Segipaistatud laused Puunia sõja kohta. Puunia sõdade põhjuste ja tagajärgede sõnastamine
	Elu-olu Vanas-Roomas	
	ÕPILANE:	Võrdlev tabel patriitside ja plebeide õiguste kohta

	5) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 6) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 7) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 8) kirjeldab eluolu Rooma riigis 9) teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis	Vastastikune õpetamine - eluolu teemal (erinevad ühiskonnakihid, perekond, kooliharidus, gladiaatorid). Ekspertühmad koostavad kaks küsimust, kus küsivad kõige olulisemat oma alateema kohta. Nende põhjal teeb õpetaja pärast kodurühmades õpetamist enesekontrollitesti õpilastele.
	Kultuur ja religioon Vanas-Roomas	
	ÕPILANE: 1) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist 2) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised 3) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 4) teab roomlaste usule iseloomulikke jooni 5) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos 6) teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos 7) kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis	Magnetkaardid uute mõistete õppimiseks materjalide põhjal Rühmatöö: materjalide põhjal lühikokkuvõtete koostamine Vana-Rooma kultuuri kultuuripärandist Plakati koostamine ja selle esitlemine Vana-Rooma kultuuripärandi kohta rühmas (nt ehitised, skulptuurid) https://sites.google.com/view/sotsiaalopeta/jaraamat/hindamismudelid?authuser=0
	Rooma keisririik	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos 2) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele 3) paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid 4) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos	Töö kaardi ja ajajoonega: Lääne- ja Ida-Rooma, provintsid, Konstantinoopol, hunnid rünnakusuunad, rahvasterändamine. Kinnistavad harjutused EIS keskkonnas: Rooma muutumine suurriigiks Teksti abil võrdleva tabeli koostamine Lääne- ja Ida-Rooma iseloomulike tunnustega. Kolmeastmeline intervjuu Augustuse kohta Gaius Julius Caesar Keiser Augustus Pimesikk Rooma ajalooperioodide kordamiseks. Sobib rühmatöök. Rühm saab osadeks lõigatud teksti ja sinna juurde kuuluvad illustratsioonid. Tekstiosad

	5) selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda 6) tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal 7) teab, miks lõhenes Rooma keisririik 8) teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust 9) teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik	jaotatakse rühmaliikmete vahel, liikmed tutvuvad nendega põhjalikult ning kirjutavad välja iseloomulikud jooned või märksõnad. Pärast pannakse tekst tervikuks kokku. Võib koostada ajajoone Vana-Rooma ajaloo kohta, kanda olulisemad daatumid, paigutada sinna sündmusi või pilte eri perioodidest, iseloomustada sündmusi/ pilte mõne lausega.
--	---	--

2.6. III KOOLIASTE

2.7. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
- 2) Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
- 3) Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
- 4) Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
- 5) Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
- 6) Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
- 7) Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
- 8) Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
- 9) Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
- 10) Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
- 11) Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
- 12) Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
- 13) Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
- 14) Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
- 15) Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
- 16) Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

2.8. Kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;

- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaajaloos;
- 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 15) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusojoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; (19. sajandi poliitiliste liikumiste teke)
- 23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 30) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- 32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

2.9. 7. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
7.klass	MAAILM KESKAJAL 476-1492	
	Keskaja mõiste, üldiseloostus ja perioodiseerimine	
	ÕPILANE 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode 2) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 3) nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis 4) nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist 5) mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus) 6) võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel	Töö ajajoonega - kannab ajajoonele keskaja algust ja lõppu tähistavaid daatumeid. Võib illustreerida perioodi iseloomustavate piltidega Töö tekstiga - täidab teksti põhjal tabeli nii Euroopas kui ka Eestis keskaja algust ja lõppu tähistavate sündmuste ja daatumitega. Õpilane kirjutab tekstist välja iga keskaja perioodi juurde nt kolm iseloomustavat joont; arutelu, mida see tähendab (kas see on pigem positiivne või negatiivne). Töö kaardiga – võrdleb Euroopat kaardi abil 5.-13. sajandil. Mis on muutunud? Võimalusel külastada keskaegset linnust või mõnda muud keskaja muistist.
	Seisused ja läänikord	
	1) iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis; 2) iseloomustab läänikorda 3) kasutab kontekstis mõistet senjoor ja vasall ja truudus, feodaal 4) kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid. 5) iseloomustab läänimeeste elulaadi; 6) kirjeldab keskaegset linnust, 7) iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütlikeisuse ideaale, võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumisideaali; võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja	Tabel keskaja seisuste ja nende ülesannete kohta teksti põhjal Rollimäng paarilisega: vasall ja senjoor – kirjeldad, kes sa oled ja mis on sinu õigused ja kohustused. Töö skeemiga: feodaalne hierarhia, kirjeldada skeemi põhjal seoseid ja läänikorda. Läänipüramiid Vastastikune õpetamine e siksak meetod: õpilased töötavad rühmades. Tekstiosad käsitletava alateema kohta (nt rüütlike elu või aadlidaami elu). iga rühm koostab kaks küsimust oma alateema kohta. Ajalooalaste küsimuste koostamine ja neile vastamine teksti põhjal - rüütli kasvatamine Töö allikatega (pildid): Rüütliid ja linnused (lk 71-74) Rüütliid ja rüütlikultuur (lk 75-78)

	lossiemandana; selgitab aadlike abielu peamist eesmärki. 8) analüüsib linnuselu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast	
	Ristiusk, kirik ja kultuur	
	ÕPILANE: 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode; 2) iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus; 3) kirjeldab kiriku struktuuri, 4) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 5) Selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta. 6) teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis. 7) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 8) tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümärkaar/ teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk,detailid); 9) iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamise viis, kunstniku staatus, eesmärgid). 10) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 11) selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu; 12) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;	Töö mõistetega. Sõnastiku koostamine, mõistete paigutamine skeemi, aliase mäng: õpilased koostavad teemaga seotud mõistetest sõnastiku (koos selgituste ja näidetega) tähestikulises järjekorras. Teemakaart või mõistete paigutamine skeemi: õpilased koostavad teemakaardi, grupeerides mõisted. Teemad võib ka ette anda (nt kiriku hierarhia/vaimulikud, jumalateenistus, kirikuhoone, kloostrielu, kujutav kunst jms). Teemaga seotud mõistega võib koostada aliase kaardid (nt üks mõiste kaardil), õpilased jagatakse gruppidesse, iga grupp (või rida klassis) on võistkond õpilased käivad kordamööda igast grupist klassi ees mõisteid seletamas. Vastata võib ainult oma võistkond. Kui seletaja oskab seletada nii, et võistkond mõiste ära arvab saab 2 punkti. Kui seletaja ei tea mõistet, võib seletada õpetaja ja võistkond arvab õigesti, siis saab võistkond 1 punkti. Keskaja kirik ja kunst Romaani ja gooti stiil kirikuarhitektuuris Uurida miniatuurmaale Lugu või õpetussõnad kasutades ette antud mõisteid. Kuidas inimene peab jumalat teenima ja illustreerige see miniatuuri stiilis.

13) toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta 14) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist: 15) Toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast; *iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal	
Euroopa riigid varakeskajal	
ÕPILANE: 1) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi 2) selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale; 3) nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike; 4) iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid; 5) nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli 6) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 7) kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa); 8) teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile 9) selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks 10) selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid	Töö kaardiga: germaanlaste riigid - kaardi abil rahvastikurände kirjeldamine, germaanlaste riikide nimetamine või kontuurkaardile märkimine, Frangi riik ja selle lagunemine. Mõttekaart Chlodovechi kohta Kolmeastmeline intervjuu: Karl Suur Töö allikatega (pildid): Frangi riik, lk 62-70
Linnad ja linnaelu	
ÕPILANE: 1) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest 2) kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis 3) võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas 4) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis 5) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist	Ideekaart keskaegse linna kohta eelteadmiste väljaselgitamiseks või digikeskkonnas kasutada keskkonda Kuulamisülesanne lünkharjutusega Töö kaardiga: kaardile märgitakse Eesti keskaegsed linnad ja eraldi värviga hansalinnad. Rollides kirjutamine (RAFT): nt õpipoisi kiri kodustele. Õpilane valib, millisesse keskaegsesse linna ning mis meistri töökotta ta õpipoisis läks. Kirjeldab keskaegse linna olustikku ja oma kohustusi, kasutades vähemalt kümnet õpetaja poolt ette antud mõistet õiges kontekstis. Võib teha loovkirjutamise põhimõtetel (etappide

	6) toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast 7) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju 8) selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule	kaupa, kus kaasõpilased rühmas tagasisidestavad kirjutatut) lõiminguks kirjanduse õpetajaga. Filmide “Apteeker Melchior” etteantud küsimustele vastamine linna eluolu, inimeste välimuse kohta jne. Skeem autute ametite kohta, Sissejuhatuseks võib kasutada katkendit Indrek Hargla raamatust “Timuka tütar” Ülesanded õppevideo põhjal: 8. Keskaegne linnakultuur video ja ülesanded Töö allikatega (pildid) piltide vaatlemine ja ülesanded nende põhjal: Käsitöö ja tsunftikord Eluolu linnas Õppekäik kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga. Õppematerjali iga maakonna keskaja kohta leiab “Eesti kultuurilooline õppematerjal” Keskaja inimese toidulaud: ajastule omase toidu valmistamine grupis.
Euroopa riigid kõrgkeskajal		
	ÕPILANE: 1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 2) võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal. 3) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 4) toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad	Töö allikaga: Bayeux vaip (nt mis allikaliik, mis sündmust Info hankimine või kinnistamiseks laul “William the Conqueror” (inglisekeelne) Töö allikatega: keskaegsed pildid Inglismaa, lk 131-135 Prantsusmaa ja Saja-aastane sõda, lk 136-140 Kolmeastmeline intervjuu Jeanne d'Arc Väitlus rollides "Jeanne d'Arci kiri Englise kuningale". Psühhodraamameetodid ajaloos lk 51-52
Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik		
	ÕPILANE: 1) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 2) Selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;	Piltide otsimine ja pildi kaudu ühiskonna eripärade kirjeldamine. Grupitöö. Ülesanne: Otsige iga käsitletava kultuuri (Bütsants, araablased, Vana-Vene riik, viikingid) kohta üks pilt ühest eluvaldkonnast: religioon ja usuelu majandus ja kaubandus välissuhted ja sõjandus

3) teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 5) toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi, *teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta	igapäevaelu ja olme kultuur, haridus ja teadus Kujundage stend, plakat, slaid, esitlus vms ning iseloomustage nelja keskaja Euroopa naaberkultuuri või ühiskonda ühe valdkonna (märksõnade) kaudu, tuues võimalusel välja vastastikused mõjutused Euroopaga. Töö esitlemine. Teema süvendamiseks täidavad teised õpilased võrdleva tabeli esitluste põhjal.
<u>Ristisõjad</u>	
ÕPILANE: 1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 2) toob allikate põhjal esile ristsõdade põhjuse-tagajärje seoseid; 3) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 4) selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu 5) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 6) kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis); 7) nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi 8) selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised 9) selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas	Töö kaardiga: leiab kaardilt infot ja selgitab kaardi abil, mis riikidest mindi ristsõtta, kus asub püha maa jne. Töö allikaga. Paavst Urbanus II kõne ja ristisõjad. Sõnastab allika abil ristisõja põhjuseid või tulemusi Töö allikatega: muistne vabadusvõitlus. Õpetaja võib tekste lihtsustada või ise selgitada: Töö tekstiga, tabeli täitmine rollimäng Töö ajajoonega: koosta ajajoon Liivimaa ristiusustamise tähtsamate sündmuste kohta Venni diagramm ristsõdade kohta Lähi-Itta ja Läänemere äärde
Haridus, ülikoolid ja teadus	
ÕPILANE: 1) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna	Töö tekstiga. Haridus ja teadus Dispuut - loetu üle arutamine. Õpilased teevad loetud lõigu põhjal kokkuvõtted (suuliselt ja/või kirjalikult) ja esitavad

	esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 2) selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada 3) Nimetab keskaja seitse vaba kunsti 4) Toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest 5) nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd	vastastikku või õpetajale küsimusi. Arutelu võib laiendada võrdlusega tänapäeva kasvatuses ja hariduses. Töö pildiga: Keskaja vabad kunstid Pildi toel uuritakse, mis olid keskaja seitse vaba kunsti ja arutletakse, miks olid olulised just need distsipliinid. Soovitav on arutleda ka ladina keele tähtsuse muutumise üle hariduses. Keskaja ülikoolid ja skolastika. Aquino Thomas. Teksti põhjal koostatakse faktide püramiid või kasutatakse magnetkaartide või teeviida meetodit. Oluline on uurida, mis faktid kinnitavad, et Aquino Thomas on hea näide keskaja haritlasest.
	Eesti keskajal	
	ÕPILANE: 1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 2) märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 3) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 4) selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu	Töö kaardiga - keskaegse Liivimaa valitsemine, täita saab kontuurkaarti või kirjeldada kaardi põhjal keskaegse Liivimaa haldusjaotust ning valitsemist. Faktipüramiid keskaegse Liivimaa kohta (võib teha nt paaristööna) Töö tekstiga: Seisused Vana-Liivimaal
	<u>MAAILM VARAUUSAJAL 1492-1600</u>	
	Maadeavastused	
	ÕPILANE: 1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; 2) selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks; 3) toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas. 4) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;	Töö allikaga (Postimees 26. oktoober 1891) Joonige eri värviga alla faktid ja arvamused. Võrrelge eelmist artiklit Postimehes 12. oktoobril 1942 ilmunud tekstiga. 450 aastat Kolumbuse esimesest reisist Ameerikasse Cristoph Kolumbuse vastuoluline lugu Töö allikaga. Ameerikate koloniseerimine andis hoogu väikesele jääajale. Artikli analüüs. Tooge välja põhiseisukohad ja neid kinnitavad faktid. Analüüsi võib koostada ideekaardi või muus formaadis skeemina.

	5) Märgib kaardile maadeavastajate retked. Kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid. 6) Selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas; 7) toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel; 8) annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.	Töö tekstiga Rühmatöö: iga rühm saab maailma kontuurkaardi, seejärel allikateksid maadeavastuste eelduste, põhjuste, tagajärgede kohta. Lisaks on allikateksid erinevate maadeavastajate ja nende retkede kohta (nt Vasco da Gama, Ch. Columbus, Fernão de Magalhães vms). Rühmas on ülesanne koos allikad läbi töötada ja seejärel kanda eeldused, põhjused, tagajärjed kaardile, kaardile märkida erinevate värvidega avastusretkede suunad.
	Reformatsioon ja vastureformatsioon	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 2) Toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust; 3) nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi. 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 5) uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel	Evokatsioon: M. Luther on öelnud: “Kui ma teaksin, et homme on maailma lõpp, istutaksin täna veel õunapuu.” Pange individuaalselt kirja/arutlege, mida selles lauses väljendatud kujund võiks tähendada. Re-ga algavad mõisted ja nende tähenduse uurimine. Eri tasandi küsimuste esitamine teksti/ materjali kohta ja nendele vastamine. Võrdlemine. Õpilased koostavad tabeli või skeemi reformatsiooni leviku ja mõju kohta (nt luterlus, kalvinism, anglikaanlus), tuues välja ka ühisosa. Uurige reformatsiooni mõju kunstile, muusikale, haridusele Vt näiteks meetod diskusioonivõrk Miks puhkes vastureformatsioon? Väited
	Renessanss ja humanism	
	ÕPILANE: 1) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 2) võrdleb skolastikat ja humanismi; 3) toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende	Uskmatu Tooma lugu: Toomas kui kahtleja sümbol. Arutelu uskumisest ja kahtlemisest. Mis olukorras on kahtlemine hea, mis olukorras halb? Poster või slaid. Esitage kahtlevaid küsimusi (uurimisküsimusi) ja otsige neile vastuseid. Näidake visuaalselt ja põhjendage valikuid, kuidas leidsite oma küsimusele vastuse. Koostage võrdlev tabel või skeem skolastika ja humanismi kohta. Uurige, mis on traktaat.

	tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele. 4) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; 5) selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.	Sõnastage üks teema, probleem või küsimus, millega tegelesid renessansiajastu õpetlased, kunstnikud, arhitektid, kirjanikud ja koostage traktaat, milles jälgendate renessansiajastu mõtteviisi.
--	---	---

2.10. 8. klassi õpitulemused ja õppisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
8.klass	MAAILM 1600-1815	
	Uusaja mõiste, üldiseloostus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.	
	ÕPILANE 1) Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode 2) määratleb ajalisel (margib ajajoonele) varauusaja ja uusaja piirid; 3) selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust; 4) iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa uselu varauusajal 5) toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.	Ajajoone koostamine: pöördpunktide, oluliste uusaja sündmuste ja nähtuste märkimine ajajoonele. Õpitakse kasutama õpikut, otsima infot veebist vms? Ühiselt pannakse paika ajastu piirid. Ajajoone võib koostada paberil või veebikeskkonnas, üksi, paaris või rühmatööna. Soovitav on ette anda sündmuste hulk, mida ajajoonele märkida (nt iga 50 aasta kohta kaks olulist sündmust, koos põhjendusega, miks just need välja toodi). Vähem võimekale õpilasele võib ajajoonele märgitavad sündmused ette anda. Seisuste skeemi (püramiidi koostamine). Skeemil tuleb näidata erinevused seisuste sees.
	Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal	
	1) toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 2) võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärge 3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 4) Hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamusest; 5) teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärgi; 6) põhjendab allika valikut. 7) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 8) Teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta;	Töö tekstiga: õpilane koostab vähemalt kahe riigi näitel võrdleva tabeli 16.-17. sajandi kodusõdade/ ususõdade põhjuste ja tagajärgede kohta ja sõnastab Kristo Siigi video, oma koostatud tabeli ja teksti toel omapoolse järelduse ususõdade tulemuste ja tagajärgede kohta. Allika analüüs: Analüüsimiseks sobivad allikad: Francois Dubois' Pärtliöö veresaun John Barker, Marston Moori lahing 1644 Matthäus Merian (1593–1650) Praha kaitsmine 1618. aastal, nagu on kujutatud Francis Lützowi raamatus "Praha lugu". Gerard ter Borch, Vestfaali rahu - Münsteri lepingu ratifitseerimine 1648.
	Absolutism ja valgustus	
	ÕPILANE:	Mõistekaardid

1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode 2) iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut 3) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel 5) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda: 6) annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis 7) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest: 8) Seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga; 9) nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse	Õpilane koostab laiendatud mõistekaarte näidetega valitsejatest, valgustusfilosoofidest ja nende vaadetest ja tegevusest. Kaardi mudel võib olla etteantud. Kaarte võib esitleda klassile ekraani vahendusel. Paaristöö: kirjavahetus kahe ajaloolise isiku (nt valitseja ja filosoofi vahel, kahe valitseja vahel vms).
Ameerika iseseisvumine	
ÕPILANE: 1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil: 2) Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine. 3) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 4) Selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus	Töö tekstiga ja sündmuste aegriivi koostamine. Paaristöö: Õpilastele antakse sedelid sündmustega Ameerika Ühendriikide kujunemisloost. Sedelid tuleb järjestada ja sündmuste sisu lahti kirjutada. Töö tulemusel võib valmida elektrooniline- või paberposter või -plakat teemal Ameerika ühendriikide loomine, mida klassikaaslastele tutvustatakse. . Ülesanne dokumendiga: Ameerika Ühendriikide iseseisvusdeklaratsioon
Prantsuse revolutsioon ja Napoleon	
ÕPILANE: 1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest	Töö karikatuuriga. Töö videoga.

	reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi 2) selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi. 3) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval 4) Selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel	Prantsuse revolutsioon. Interaktiivne video. Töö tekstiga Napoleoni koodeks Töö mõistetega Uudisloo koostamine Riigikorra muutumine Prantsusmaal 1789-1804 Töö karikatuuriga. Napoleoni sõjad.
Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus		
	ÕPILANE: 1) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu: 2) Võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eestis 3) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 4) toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis); 5) toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus; 6) tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas	Töö tekstidega, ajajoon ja Freimi tabel Freimi tabeli koostamine. Tabel võimaldab võrrelda eri perioode kokku lepitud kategooriate alusel. Selle meetodi abil saab harjutada võrdluskategooriate sõnastamist näiteks grupitööna. Õpilased töötavad gruppides just kategooriate sõnastamise etapis. Iga grupp peab sõnastama kokku lepitud arvu kriteeriume (nt 3-5),. Võrdluse koostab iga õpilane individuaalselt. Ülesannet saab diferentseerida kriteeriumide hulga või keerukuse alusel. Vajadusel võib õpetaja kriteeriumid ette anda või koos õpilastega sõnastada. Kultuuriobjekti tutvustamine: valida ja tutvustada üht kodukoha/ Eesti kultuuriobjekti 17.-18. sajandist
Kunst, kultuur ja teadus varauusajal		
	ÕPILANE: 1) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;	Mõistekaartide koostamine õppeteksti põhjal barokk: https://sites.google.com/tg.edu.ee/kunstiaja_lugu/11-barokk rokokoo: https://sites.google.com/tg.edu.ee/kunstiaja_lugu/12-rokokoo

2) võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris; 3) tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta; 4) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 5) analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel	klassitsism: https://sites.google.com/tg.edu.ee/kunstiaja_lugu/13-klassitsism
<u>MAAILM 1815-1918</u>	
<u>Viini kongress ja Euroopa uusajal</u>	
ÕPILANE: 1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; *analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms)	Propagandapildid. Napoleoni võidud ja kaotused. Minireferaad Rühma liikmed jagavad ära riigid. Iga õpilane koostab minireferaadi ühe riigi kohta. Klassis lepitakse kokku referaadi maht (nt 2-3lk) struktuur (alapeatükid). Fookuses võiks olla riigi areng Napoleoni sõdade ajal ning Viini kongressi ajal ja järel. Kolmeastmeline intervjuu ajaloolasega (referaadi autoriga).
<u>Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine</u>	
ÕPILANE: 1) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 2) toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas 3) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud:	Sissejuhatav ülesanne pildi ja artikliga Tööstusliku pöörde käsitlemine Kärkla kalevivabriku näitel Ülesanded tekstide ja piltidega Tööstusettevõtted Eestis 19. sajandil, ülesanded

	4) toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg; 5) analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel;	
	Poliitilised õpetused	
	ÕPILANE: 1) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval; 2) Iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse.	Siksakrühmatöö Õpilased jagunevad nelja rühma: liberaalid, konservatiivid, rahvuslased, sotsialistid. Iga rühm koostab plakati (stendi) ideaalsest ühiskonnast. Kasutatakse https://sonaveeb.ee/ mõistete defineerimiseks, ideoloogide tsitaate ideede kunstiliseks sõnastamiseks, luuakse visuaalne identiteet, pöördutakse sõnumitega potentsiaalse toetajaskonna poole jne. Seejärel külastatakse teiste rühmade stende ja täidetakse individuaalselt võrdlev tabel, näiteks: • suhtumine võrdsusesse • suhtumine eraomandisse • suhtumine rikkuse ümberjagamisse • suhtumine demokraatiasse • revolutsioon või reformid • riigi roll majanduses Teema käsitlemist võib süvendada ekspertrühmi moodustades ja korraldades arutelu mõne tänapäeva Eesti või kohaliku elu probleemi üle, kusjuures iga õpilane peab probleemile lähenema oma kodurühma poliitilist vaadet säilitades.
	Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)	
	ÕPILANE: 1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.	Töö pildiga Philip Veit “Germania” Sissejuhatav arutelu klassis või kirjalik nn kaheosaline päevik. Mis mõtteid ja tundeid Philip Veiti “Germania” tekitab? Mis sümboliteid märkad, mida kunstnik on pildil kasutanud. Mis sõnumit maali autor soovib edastada? Mõistete seletamine õpiku või https://xn--snaveeb-10a.ee/ abil Paaristöö kaardiga - õpilased koostavad kaardil kujutatut ja legendi põhjal lühikese kokkuvõtte (4-5 lauset) Saksamaa olukorrast 1848.aastal. Võimekamad õpilased võivad kirja panna tähelepanekuid ka teiste riikide kohta.

		Võrdleva tabeli koostamine valitud riikide kohta (Saksamaa, Prantsusmaa, Austria, Itaalia). Revolutsiooni põhjused Tähtsamad nõudmised Sündmuste käik Tulemused Võrdleva tabeli põhjal sõnastatakse kokkuvõttev järeldus Euroopa rahvaste kevade kohta.
	Kolonialism ja imperialismi kujunemine	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; 2) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias 3) annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast. 4) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 5) analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega; 6) analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel; 7) analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.	Õppematerjal: Ajalooõpetus ja pildid. Liivimaa avastamise legend (võrdlus Ameerika avastamisega). Töö pildiga: Prantsusmaa toob Marokosse tsivilisatsiooni, rikkuse ja rahu (Ajakirja Petit Journal kaanepilt 1911) Dilemmaküsimus: Kas kolonialism on õigustatud lääneliku tsivilisatsiooni, demokraatia ja inimõiguste leviku ja laiendamiseks? või Kas imperialismi kujunemine oli kolonialismi loomulik jätk? või Kas Hollandi kuninga vabandus riigi koloniaalmineviku pärast on õigustatud?
	Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul	
	ÕPILANE: 1) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 2) seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega; 3) nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi;	Töö tekstiga püramiidskeemi meetodil: 1. ehk baastasand: faktide, näidete ja tunnusjoonte nimetamine 2. baastasandi info kategoriseerimine 3. üldistav lühikokkuvõtte kahe esimese tasandi põhjal 4. teema või pealkiri

	4) nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust. 5) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 6) seostab eestlaste perekonnanimede saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanimede saamislugudest; 7) toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku; 8) toob näiteid arkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos; 9) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 10) toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus; 11) toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos. 12) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 13) toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt); 14) teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus;	Vene võimu aeg Eestis 19. sajandil ja 20. sajandi alguses http://entsyklopeedia.ee/artikkel/vene_v%C3%B5im_eestis1 Iga alateema kohta koostab üks rühm püramiidskeemi ja teeb selle põhjal ettekande. Püramiidskeemid (või fotod neist) laaditakse kõigile kättesaadavasse õpikeskkonda. Näitus “Pärisrahvast priirahvaks” koos ülesannetega https://www.ra.ee/oppematerjal/naitus-parisrahvast-priirahvaks/?filters= Psühhodraama meetodid. Kuidas eestlased said endale perenimed (lk 140-143) https://drive.google.com/file/d/1mi32Q-PxMZJMxWFO9wldioX6EagqjSC/view Akrostihhoni (esitäheluuletuse) kirjutamine: Ärkamisaja tegelased ja Eesti iseseisvusele kaasa aidanud tegelased. Luuletuses tuleks kajastada olulisemaid ettevõtmisi, ajaloosündmusi ja isiku panust Eesti omariikluse kujunemisse. Luuletused kantakse ette. Taustaks võiks ekraanile projitseerida isiku portree. Töö dokumendiga: 1905. aasta lendleht https://www.ra.ee/oppematerjal/1905-aasta-lendleht/ Eestist pärit ja rahvusvahelise mõjuga baltisakslaste teemal memoriini tüüpi mängu koostamine ja mängimine
<u>ESIMENE MAAILMASÕDA. EESTI ISESEISVUMINE</u>		
	ÕPILANE: 1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle	<u>Töö kaardiga:</u> ajalookaardi abil sõjaliste blokkide nimetamine, kontuurkaardile kandmine, sõja käigu kohta informatsiooni hankimine sõnastamine Töö allikatega.

	3) analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule. 4) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile 5) nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms. 6) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi; 7) *kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju 8) *nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi 9) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 10) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis: 11) *seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)	Manööversõja ja positsioonisõja võrdlemine.
	Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul	
	1) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel: 2) toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne	Artikli ja reklaami koostamine. Teaduse ja tehnika areng uusajal. Rühmatöö või paaristöö. Ühe minuti loengud 19. sajandi teadusest ja kultuurist.

	3) 26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist: 4) toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.	
--	---	--

2.11. 9. klassi õpitulemused ja õppisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
9.klass	<u>MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHEL 1918-1939</u>	
	Esimese maailmasõja tagajärjed.	
	ÕPILANE 1) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo 2) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis 3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda 4) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 5) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi 6) teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed; 7) teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda; 8) teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli; 9) kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid.	Võrdlev tabel Pariisi rahukonverentsi eesmärkidest ja otsustest suurriikide Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa näitel, peamised eesmärgid, Saksamaa küsimus ja rahulepingu tingimused Esimese maailmasõja tagajärjed: võitja ja kaotaja riigid, edasine mõju riikide arengule. Mis riigid muutuvad maailmas juhtriikideks ja miks? Töö kaardiga: kontuurkaardi täitmine - Euroopa kaart enne ja pärast Esimest maailmasõda. Mis impeeriumid lagunesid ja millised uued riigid tekkisid. Kasutada ajaloo atlast. Kaardile legendi koostamine. Töö allikatega: Pariisi rahukonverentsil tehtud otsused. Töö karikatuuridega: Rahvasteliit. Töö allikaga: Rahvasteliidu loomine. Mõistekaardi koostamine - loomise aeg, eesmärk, osalenud ja mitte osalenud. Pildianalüüs: mis on karikatuur? Mis on poliitiline karikatuur? Kuidas karikatuure ajaloo tõlgendamiseks ja mõistmiseks kasutada saab? Poliitiliste karikatuuride joonistamine.
	Eesti Vabadussõda	
	ÕPILANE: 1) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis 2) teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust; 3) teab, millal toimus vabadussõda;	Vabadussõja toimumise aeg, põhjused ja tagajärjed. 23. veebruar - miks tähistatakse? Töö kaardiga: sõja algus, pöördelised lahingud, rinde muutumine. Kasutada ajaloo atlast.

4) teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi; 5) kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel; 6) teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel	Pildianalüüs: kes on piltidel ja mille poolest olulised vabadussõja kontekstis: Jaan Poska, Johan Laidoner, Julius Kuperjanov. Tartu rahulepingu tekstiga tutvumine, teatud lepingus olevate punktide üle arutlemine. Miks on 3. jaanuar ja 2. veebruar lipupäevad?: https://riigikantselei.ee/uudised/tanasest-ja-uutest-lipupaevadest-sel-aastal Võrdlev tabel: poliitilis-ühiskondlik olukord Euroopas ja Eestis Esimese maailmasõja lõpust kuni 1920. aastani. Töö piltidega rühmas: fotod vabadussõja ja Tartu rahu kohta. Mis on pildil? Kuidas nähtut tõlgendada. Õppekäik kodukohas vabadussõja monumendi või lahingupaiga kohta. Perekonnaloo uurimine - osalemine Vabadussõjas. Võrdlev tabel: välisriikide roll Eesti vabadussõjas: riigid, kes aitasid, kuidas aitasid? Töö allikatega. Rühmatöö: ajalehe artiklite otsimine vabadussõja kohta. Mida tollastes ajalehtedes sõja kohta kirjutati: https://dea.digar.ee Rühmatöö esitlemine.
Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel	
ÕPILANE: 1) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas; 2) analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatialle tänapäeval 3) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda 4) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval 5) teab demokraatialle iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid	õrdlemine: erinevad riigivalitsemise vormid-tunnused: demokraatia ja diktatuur. Võrdlev tabel -ism'de (fašism, kommunism, natsionaalsotsialism) kohta: iseloomulikud tunnused. Venni diagramm: erinevused ja sarnasused -ism. Autoritarism ja totalitarism - erinevused ja sarnasused.

6) demokraatia arengust antiikajast tänapäevani 7) iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism; 9) teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; 10) võrdleb autoritarismi ja totalitarismi.	Võrdlev tabel Saksamaa, Itaalia, NSVL kohta: diktatuuride erinevused ja sarnasused. Võrdlev tabel USA, Suurbritannia ja Prantsusmaa kohta: erinevused ja sarnasused demokraatias. Arutlev vestlus poliitilistest vaadetest: tänapäeva poliitilised parteid Eestis ning nende poliitilised vaates (lühidalt). Töö kaardiga: demokraatlikud riigid ja diktatuuririigid: miks, millal muutus riikide sisepoliitika ning miks jäi osa riike demokraatlikuks, osa mitte? Paaris- või gruppides arutleda: diktatuuri tekkimise põhjused. Võrdlemisoscuse arendamine: totalitaarse riigi tunnused, vt "Tagasivaade minevikku - erinevad vaatenurgad", lk 20. Raamatust "Gulagi arhipelaag" (lk 393-394) katkendi lugemine. Arutletakse suuliselt loetu üle. Töö fotodega ja plakatitega nii demokraatlike kui diktatuuririikide kohta. Mis valdkonna või teema kohta pilt/plakat on? Kellele suunatud? Mis on sõnum? Mida on pildil/plakatil näha? Kõne propagandarelvana. Lõigu analüüsimine raamatust "Mein Kampf" (https://www.nommeraadio.ee/meedia/pdf/RRS/Mein%20Kampf%20I.pdf). Mis hinnangu annab Hitler massidele? Mis demagoogia võtteid kasutasid natsid oma eesmärgi saavutamiseks? Töö tekstiliste allikatega, nende võrdlemine ja analüüsimine. Nt: https://e-koolikott.ee/en/oppematerjal/19069-Maailmasodadevaheline-aeg-autoritarism-
---	---

	ja-totalitarism-diktatuuride-iseloomulikud-jooned/222436#222438-Fasistlik-Itaalia-Mussolini-valitsejana Töö piltidega: isikute äratundmine ja selgitamine nende rolli ja tähtsust kahe maailmasõja vahel. Grupitöö: õpetaja jaotab gruppides erinevad demokraatlikud ja totalitaarsed riigid. Koostatakse plakat. Õpetaja annab ette suunavad küsimused. Iga grupp esitleb oma riiki. Kokkuvõtteks täidab iga õpilane võrdleva tabeli. Ajajoone koostamine: kanda tähtsamad sündmused, isikute valitsemised ajajoonele. Juhitud kujutlus - lugeda teksti mõnest sündmusest, lasa õpilastel see lõpetada ja seejärel lugeda ette õige versioon. Saksamaa roll enne Teist maailmasõda - võrdlemine (võrdlev tabel) - Saksamaa Esimese maailmasõja järel ja enne Teist maailmasõda.
Demokraatlik ja autoritaarne Eesti	
ÕPILANE: 1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju 2) nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest; 3) selgitab ja toob näiteid mõistete ideoloogia, reform ja revolutsioon kohta; 4) kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul.	Rühmatöö: võrdleva tabeli koostamine demokraatliku ja autoritaarse perioodi kohta. Harjutamiseks Demokraatlik ja autoritaarne Eesti (tunnuste äratundmine) Video vaatamine Filmiarhiivist "Eesti Vabariigi 20. aastapäeva tähistamine (paraad ja Pätsi kõne). Maareformi kohta andmepõhiste tabelite analüüsimine ja järelduste tegemine. Eesti vabariigi neli põhiseadust - võrdleva tabeli koostamine. Töö piltidega: Jaan Tõnisson ja Konstantin Päts - teab, kes olid ja mis oli nende tähtsus ja roll Eestis kahe maailmasõja vahel. Autoritarismi avaldumine vaikiva ajastu näitel Eestis - tunnused ja näited.

	Töö allikatega: mida tollased ajalehed kirjutasid näiteks Pätsi riigipöördest või põhiseadustest. Faktipüramiid Konstantin Pätsi ja Jaan Tõnissoni kohta: faktid nende elu kohta, tegevus ja mõju-tähtsus Eesti ajaloos. Töö ajateljega: sündmuste paigutamine ajateljele Kontuurkaart: Eesti haldusjaotus 1920-1940.
Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel	
ÕPILANE: 1) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma 3) seisukoha ning põhjendab seda 4) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega 5) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda 6) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 7) kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel; 8) teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi; kasutuselevõtmine 9) teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed.	Põhjuse-tagajärje seosed majanduskriisi näitel: miks ja millal algas, milline oli tulemus? Empaatia ülesanne: õpetaja näitab suure depressiooni aegseid fotosid USAst, Saksamaast ja Suurbritanniast (sõekaevurid); õpilane valib ühe fotolt ühe isiku ning paneb tema loo kirja. Lünkteksti täitmine etteantud märksõnade alusel, kus kokkuvõtlikult maailma majanduse olukord kahe maailmasõja vahel. Ideekaart: Saksamaa majandus Esimese maailmasõja järel näidete põhjal. Töö pildiga: pildid konveiersüsteemist ja Henry Ford - mis muutus majanduses ja tootmises ning milline oli Henry Fordi roll selles? Suure majanduskriisi eeldused, põhjused, tagajärjed joonistatud skeemi kujul (näiteid) Kujundada oma Eesti kroon. Anda ülevaade rahareformist ja krooni kasutusele võtmisest. Arvutada tööaeg enne konveiermeetodi kasutuselevõttu ja pärast selle kasutuselevõttu. Töö allikatega: graafikute põhjal järelduste tegemine.
Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis	

	ÕPILANE: 1) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel 2) Toob näiteid erinevate ajastute kultuurist 3) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile 4) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 5) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju 6) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda 7) kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas; 8) nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; 9) nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.	Rühmatöö: uurida kodukohas olevaid hooneid, mälestusmärke, mis on omased kahe maailmasõja vahelisele perioodile. Koostada esitlus või näitus. Millal rajati? Kujunemislugu. Milline on seisukord tänapäeval, kasutusvaldkond. Võrdlev tabel: muusika, kunsti, filmi, teatri, kirjanduse näiteid ja isikuid maailmast ja Eestist. Otsida infot internetist. Võrdlevas tabelis on ees suunised. Info otsimine ja uurimine kodukohaga seotud tuntud ühe või mõne kultuuritegelase kohta. Töö piltidega: ära tunda kultuuriga seotud tegelasi maailmast ja Eestist ning selgitada nende tähtsust. Võrdlemine: periood kahe maailmasõja vahel ja tänapäev: auto, raadio, meelelahutus, lennuk. Mida kaasa tõi kahe maailmasõja vahel ja mis roll on tänapäeval? Mida positiivset-negatiivset on antud tehnika areng kaasa toonud? Kellel on ligipääs? Näituse koostamine: valida paarides nt. raamatust "1001 leiutist, mis muutsid maailma" leiutis või avastus kahe maailmasõja vahelisest perioodist. Tuua välja, kes leiutas, millal ja mis oli/on selle tähtsus ning mõju.
TEINE MAAILMASÕDA 1939-1945		
Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel		
	ÕPILANE: 1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma 3) seisukoha ning põhjendab seda 4) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel 5) teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; 6) teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani.	Võrdlev tabel 1930. aastate kriisid kohta: Mandžuuria kriis, Etioopia kriis, Hispaania kodusõda - millal toimus, põhjus, tagajärg. Mis mõju avaldas Teise maailmasõja puhkemisele? Mis roll oli Rahvasteliidul? Kontuurkaardi täitmine 1930. aastate konfliktide kohta. Ideekaardid erinevate sündmustega: MRP, anšluss, Müncheni kokkulepe, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis: osalised, põhjus-tagajärg, millal

		toimus, miks oli oluline Teise maailmasõja puhkemise kontekstis? Ajajoone koostamine: erinevate sündmuste paigutamine ajajoonele. Kaart: konfliktid ja kriisikolled kaardil. Nende vaatlemine kaardil või kontuurkaardile kandmine. Allikatekstide põhjal küsimuste esitamine ja neile vastamine. Küsisõnad võib ette anda. Paaris- või rühmatööna arutlemine erinevate sündmuste üle, mis viisid Teise maailmasõja puhkemiseni. Juhitud kujutlus - lugeda teksti mõnest sündmusest, lasta õpilastel see lõpetada ja seejärel lugeda ette õige versioon. Rahvasteliidu tegevus enne Teist maailmasõda - allikatekstide analüüs ja arutelu. Uurida tolleaegseid ajalehti, mida kirjutati Teisele maailmasõjale eelnevatel aastatel erinevatest sündmustest. Töö karikatuuridega: nt Hispaania kodusõda, Hitleri Saksamaa.
<u>Teine maailmasõda</u>		
	ÕPILANE: 1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma 3) seisukoha ning põhjendab seda 4) teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda; 5) toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; 6) seletab mõisteid MRP, holokaust, ÜRO; 7) kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu; 8) analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis.	Töö kaardiga: erinevad sõjarinded. Sõjaplaanid. Töö karikatuuridega ja plakatitega sõja kohta. Võrdlev tabel: erinevate sündmuste toimumise aeg, põhjused- tagajärjed, osapooled. Sündmuste kandmine ajajoonele. Töö fotodega: mis konverents, kes osalesid, millised olid tulemused? Propagandaplakati analüüs: nt küsimused: mida kujutatakse plakatil? kes on tegelased?

		mis meeleolu püütakse plakatiga tekitada? kas pildi põhjal on võimalik öelda, mis riik (või mis poolel võidelnud riik) on, selle autor ja mis riigi sõdureid seal kujutatakse? Mõistekaartide koostamine: ühel pool mõiste, aastaarv ja/või sündmus, isik ning teisel pool selgitus. Mõiste- või ideekaardid mõistete kohta: genotsiid, holokaust, inimsusevastane kuritegu, mõistete tähendus tänapäeval. Võrdlev tabel: Teise maailmasõja tulemused: võitja ja kaotaja riigid, tulemused? Rühmatöö: plakati koostamine (nt www.linot.com) erinevate Teise maailmasõja sündmustega. Võib anda ka igale rühmale konkreetse sündmuse, sõja perioodi või piirkonna, mille kohta ülevaade teha. Ette võiks anda suunavad märksõnad või küsimused. Arutelu klassis: alguses väiksemad rühmad, seejärel üle klassi. Võib kasutada ka märkmetahvli ja/või -lehti, et saada ühiselt märksõnad kirja: mis muutus Teise maailmasõja tulemusel sõjapidamises?
	Eesti teises maailmasõjas	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg 2) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel 3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist 4) selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; 5) selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga; 6) selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon; 7) analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas	Töö allikatega: eestlaste valikud Teises maailmasõjas. Õppekäik kodukohas asuvasse Teise maailmasõjaga seotud paika. Millised on ajaloolised muutused? Uurida perekonnalugu: kas on perekonnas liiget/liikmeid, kes on küüditatud või põgenenud Teise maailmasõja ajal Eestist? Uurida mälestusi. Neid jagada klassis.
	<u>MAAILM PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA</u>	
	Külm sõda	

	ÕPILANE: 1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma 2) seisukoha ning põhjendab seda 3) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo 4) iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie.	Kaart: konfliktid ja kriisikolled kaardil. Nende vaatlemine kaardil või kontuurkaardile kandmine. Probleemiaken külma sõja kriiside kohta. Jagada rühmade vahel külma sõja kriisid. Rühmad täidavad tekstide ja videomaterjali põhjal probleemiakna (põhjused, osalevad pooled, olulisemad sündmused, isikud, probleemi, tagajärjed) ja esitlevad seda kas plakati või esitluse näol. Töö ajajoonega - külma sõja kriiside järjestamine Töö allikatega Mõistete harjutamiseks ristsõna
Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda		
	ÕPILANE: 1) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel 2) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo 3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda 4) kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel 5) teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust 6) iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid 7) kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel.	Vastastikune õpetamine e siksak meetod: ette anda allikad, küsimuste esitamine ja neile vastamine. Juhtumi analüüs: kuidas näiteks liiguti mustanahaliste õiguste suunas - ette anda olnud juhtum(id) ja kuidas olukord lahendada. Kaarditöö: jagatud Saksamaa. Poliitilised tingimused erinevates Saksamaa piirkondades. Pilditöö: pildid isikute ja sündmustega - märkida, sündmus isik pildil ning panna juurde tähtsus.
Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV		
	ÕPILANE: 1) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist 2) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode 3) nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; 4) võrdleb eri perioode arutluse käigus; 5) toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne);	Õppimine dokumentaalsate abil, lõigud valitud - juhitud vaatamine. Ajavaod: Sula või “sula”? (Stalini surm, Hruštšovi võimuletulek ja välispoliitika, Kuuba kriis Berliini müüri ehitamine), etteantud küsimustele vastuste leidmine saatest. https://arhiiv.err.ee/video/vaata/ajavaod-sula-voi-sula Töö allikatega: õppematerjal “Tagasivaade minevikku - erinevad vaatenurgad”, Aeg ilma valikuteta: Läti ja Eesti NSV Liidu koosseisus

	6) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 7) kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.	Saatelõigust info leidmine ning analüüsimine: “Teisitimõtlejatega tegelemine” Ajas orienteerumine, mõistete kinnistamine ENSV Rühmatöö, plakati koostamine: õpetaja jagab rühmade vahel pildil olevad teemad: isikukultus, vene värk, võõrad, pioneerid, repressioonid. propaganda. Iga rühm töötab läbi oma teema ning ülesanded ning tutvustab kokkuvõtte plakati abil klassile Töö ajajoonega Mäng: isiku või popkultuuri kultus? Sarnasuste-erinevuste leidmine, arutelu. Töö mõistetega Nõukogudeaegsete nähtuste seletamine pildikeele abil.
	Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s	
	ÕPILANE: 1) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid 2) hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest 3) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel 4) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda 5) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, 6) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 7) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist 8) iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel; 9) teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.	Vestlus/intervjuu: õpilased uurivad kodus vanematelt, vanavanematelt ja/või perekonna tuttavatelt, missugune oli eluolu nõukogude ajal (kool, poes käimine, elamud, kultuur, meelelahutus jne). Kirjalikult või salvestada vestluse/intervjuu. Eelnevalt ette valmistada küsimused intervjuuks/vestluseks. Nõukogudeaegne ese: õpilased toovad võimaluse korral kooli kaasa ühe eseme, mis on pärit nõukogude ajast. Teavad eseme lugu. Rühmatöö: õpilased esitlevad eset ning teevad kokkuvõtva plakati esemetest ja kodus räägitud lugudest. Esitluse võib teha ka digitaalselt. Ajajoon rühmatööna. Õpilased kannavad esemed ajajoonele. Õppekäik kodukohas või selle läheduses olevasse paika, mis seostub ENSV ajaga. Miks oluline? Mis on tänapäeval roll või tähtsus? Kuidas säilinud? Mis lugusid paiga kohta teatakse? Näiteid õppematerjali iga maakonna kohta leiab: “Eesti kultuurilooline õppematerjal”: https://www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu#h.3f41i6c8va5b

		Perekonnaloos uurida metsavendluse kohta. Teha lühiettekandeid nõukogude aja Eesti muusikute, sportlaste, kirjanike, näitlejate, teadlaste jt kohta (õpetaja võib anda valiku ette, võimalusel esitleda kodukandiga seotud isikuid, organisatsioone): nt Georg Ots, Paul Keres, spordiselts “Kalev”, Jaak Uudmäe, Ants Antson, Jaan Kross, Ellen Niit, Uno Naissoo, Gustav Ernesaks, ansambel “Laine”, Eve Kivi, Lia Laats, Ervin Abel jne. Võib ka teha segamini läänemaailma kultuuritegelaste kohta (näitlejad, muusikud, kirjanikud, sportlased): nt Aretha Franklin, Rolling Stones, Elvis Presley, Marilyn Monroe, Andy Warhol, Albert Camus, the Beatles”, Queen” jne.
	Eesti iseseisvuse taastamine	
	ÕPILANE: 1) teeb allikate põhjal järeltusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis 2) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja 3) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu 4) kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon; 6) nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis	Pildianalüüs: vaadatakse Tallinna lennujaama pilti. Kelle nimega lennuväli seostub? Ideekaart: loetakse teabeteksti Lennart Meri kohta (valju häälega). Koostatakse ideekaart Lennart Meri kohta. Sama meetodit võib kasutada ka teiste võtmeisikute kohta. Visuaalne materjal: iseseisvuse taastamise kohta vaadatakse filmi. Küsimuste esitamine ja neile vastamine (küsimuste algused ette anda). Mälestused: uuritakse vanematelt ja/või vanavanematelt, mida nad mäletavad iseseisvuse taastamisest. Võimaluse korral tuuakse kodust kaasa pilte, esemeid vms. Õpilane jutustab (nt paaristööna), mis talle kodus selle pildi või eseme kohta räägiti ning kuidas see on perekonnaga seotud. Mis on emotsionaalne väärtus? Miks on seda pilti või eset alles hoitud? Kontuurkaart: Balti kett kandmine kontuurkaardile ning selgitamine, miks see toimus, kus ja millal. Mälestuste kogumine: kas on peres kedagi, kes Balti ketis osales? Uurida

		perekonnalugu ja pilte antud sündmusega seoses. Isamaaliste laulude kuulamine. Näiteks “Ei ole üksi üksi maa” - õpetaja selgitus, miks see laul ja kuidas on seotud fosforiidisõjaga; arutleda klassis, kuidas seostub iseseisvuse taastamisega. Miks on olulised iseseisvuse taastamise kontekstis nt öölaulupeod või 20. augusti muusikalised rahvaüritused? Lünkteksti täitmine iseseisvuse taastamise kohta, märksõnad on etteantud. Tutvuda näiteks Balti keti kajastanud toleaege ajalehe artikliga (“Ühistöö”: Rapla maakonna leht, nr. 102, 31 august 1989): https://dea.digar.ee/?a=d&d=uhistoo19890831.2.5&srpos=12&e=-----et-25--1--txt-txTI-Balti+tee----- Lünktekst: ette on antud märksõnad ja tuleb paigutada sõnad, mõisted õigesse lünka. Õpetaja lühike ülevaade krooni kasutusele võtmise kohta - milline oli kroon? tuua kroone näha kooli, kui on. Millal kroon asendus euroga? Mis on krooni väärtus tänapäeval? Mõiste kaartide koostamine: ühel pool mõiste, nimi, aastaarv ja/või teisel pool selgitus.
	Maailm 1990. aastatest alates	
	ÕPILANE: 1) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel 2) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega 3) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju 4) 5) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,	Töö kaardiga: märgib, mis riigid tekivad NSVL lagunemisel, Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia lagunemisel. Ajajoon: Euroopa Liidu ja NATO laienemine: millal ühines Eesti EL ja NATO-ga? Mis ajal võttis Eesti kasutusele euro? Paaris- või grupitöö: erinevad globaalprobleemid (epideemiad, terrorism jne): selgitatakse põhjuseid, tuuakseid näiteid.

	6) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 7) toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; 8) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel; 9) teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta; 10) analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.	Probleemiaken: gruppides anda ette probleemküsimus, mis tuleb lahendada: probleemi põhjused, tagajärjed, näiteid ning võimalikud lahendused. Internetist info otsimine ja esitlemine ette antud teemal.
--	---	---

3. INIMESEÕPETUS

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusalalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

3.1. I KOOLIASTE

3.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku.
- 2) Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
- 3) Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
- 4) Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
- 5) Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
- 6) Tunneb liiklusreegleid.

- 7) Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
- 8) Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
- 9) Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
- 10) Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
- 11) Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
- 13) Oskab oma tervist hoida.
- 14) Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
- 15) Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
- 16) Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
- 17) Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
- 18) Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

3.3. Kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- 14) toob näiteid käitumisharjumistest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisharjumiste ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpitu rakendamist üldtunnustatud käitumisharjumiste ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;
- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;

- 27) teab, et vägivallal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; 38) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- 40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

3.4. 2. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU <i>sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused</i>
2.klass	<u>MINA</u>	
	ÕPILANE: 1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi 2) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda 3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi	Diskussioon ja vastavasisuline laste- ja/või noorsookirjanduse lisalugemine. Paaristöö, diskussioon väikestes rühmades; enesehindamine. Mõttekaart. Loovtöö: visuaalne pilt. Õppemängud (n liikumismängud). Õppemäng: Astu ringi sisse. Iga õpilane nimetab ühe asja enda juures, nt hobi, omadus, välimuse kirjeldus ning astub ringi sisse. Need õpilased, kelle kohta see väide samuti käib astuvad ka. Iga õpilane saab sõna vähemalt ühe korra. Individuaalne töö: Õpilane paneb kirja 15 asja, mis talle enda juures meeldib. Õppemäng: Mäng palliga. Minu tähtsad asjad. Ringis. Esmalt visates palli teisele mängijale öeldakse midagi enda kohta - huvi, mis meeldib, mis on oluline. Teises ringi vistaes palli öeldakse midagi kaaslaste kohta kellele palli visatakse - mis tema juures meeldib. Rühmatöö. Meie huvid ja lemmiktegevused.
	<u>MINA JA TERVIS</u>	
	ÕPILANE: 1) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust	Diskussioon teemakohase lasteluule ja -kirjanduse katkendite või multifilmide üle. Dramatiseering, juhtumianalüüs. Multifilmid: Jänku-Juss peseb käsi. Jänku laul Lastelaulud LOLALA. Juss saab kaheksa aastaseks. Jussi künnipäev ja taldriku reegel. Juss teab, et sport hoiab tervena! Jutu kirjutamine: Mida teen oma tervise hoidmiseks? Õppemäng: Klassis kaks seina: tervislik ja ei ole tervislik. Õpetaja on valmistanud ette väited ning

		õpilased avaldavad oma arvamust liikudes vastavalt. Arutelu: une olulisusest ja tutvumine lapse unenormidega. Paaristöö. Plakat. Tervislik eluviis. Ülesanne. Ekraaniaeg. Päeva/ kolme päeva/ nädala jooksul kirjutab üles ekraanide ees oleva aja. Seejärel lahutab maha aja, mille kulutas õppimiseks. Arutelu - kas järelejäänud aeg on optimaalne/ suur. Kuidas ekraanide ees olevat aega vähendada/ mida selle asemel teha. Joonistus. Hügieen ja hügieenivahendid.
	nimetab mõningaid haiguste tunnuseid	Diskussioon: nakkuslike ja mittenakkuslike haiguste tunnuste eristamine. Multifilmid Diskussioon: Kuidas toimin, kui jään haigeks?
	teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi	Juhtumianalüüs. Rollimäng. Paaristöö: dialoogi koostamine, kuidas helistada hädaabinumbrile näidise alusel. Diskussioon: Millal helistada hädaabinumbrile? Video vaatamine ja arutelu. Ühiselt või individuaalselt klassiga tegemiseks EIS ülesanded, vajalik sisselogimine õpetajal. Hädaabinumbrile helistamine Töö tekstiga: Kuidas toimida õnnetusjuhtumi korral?
	<u>MINA JA MINU PERE</u>	
	1) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas	Diskussioon ja rühmatöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Õppemängud. Rollimäng. Multifilm Õpetaja juhitud arutelu, miks on oluline iga pereliikme panus kodus? Video vaatamine laste õigustest. Arutelu. Mõttekaart: Minu õigused kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses. Lastega filosoferimine: õigus, kohustus, vastutus.
	<u>MINA JA EESTI</u>	
	1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha 2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva	Multifilmid: 23. juuni on võidupüha. 14. juuni on leinapäev

	3) teab, kes on Eesti Vabariigi president 4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat	Haring, L. Arnek, P., Ever, K., Kõivupuu, M., ja Reest, N. Inimeseõpetus algklassidele, I osa. Avita. Me elame Eestis. https://www.opiq.ee/Kit/Details/449 Video: -Mina ka: Eesti, - Mina ka: Eestimaa, Luuletuse kirjutamine Eestile kasutades riigi sümboleid ja sõnu. Joonistus: Minu Eesti. Joonistus: Eesti ja kodukoha lipp ning vapp. Viktoriin: Eesti.
	teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku	Õppekäik. Õppekäigu järgselt nähtust üheskoos kollaaži loomine.
	võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt	Õpiprojekt (infootsing): rahvakombed minevikus ja tänapäeval. Multifilmid: Lühijutu kirjutamine ja joonistamine: Kuidas tähistan (nt kadripäeva, mardipäeva). Tähtpäevade alias. Rühmades miniuurimused rahvakommete kohta.
	toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest	Teemapäev: kodukohas elavate inimeste tavad ja kombed. Teemakohane loovtöö. Multifilmid
	selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja	Õpiprojekt: meie klassi tavad ja kombed nüüd ja 10 aasta pärast. Arutelu: millised tähtpäevi tähistatakse õpilaste peredes ja kodukohas ning kuidas? Millised on kodukoha tavad ja kombed tulevikus?
	<u>MINA: AEG JA ASJAD</u>	
	planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult	Individuaaltöö. Päeva- ja nädalakava. Arutelu: millistest tegevustest koosneb õpilase päev ja nädal Millised tegevused on kõige olulisemad ja mis vähem olulisemad, kuidas aega jagada. Loovtöö - oma elu ajatelg. Multifilm: Jussi ja Jassi varandus Diskussioon ja rühmatöö: vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Paaristöö: näited aja kulu ja seisu kohta. Teemapäev: kodukohas kasutatavate asjade väärtus lähtudes nende loomiseks või ehitamiseks tehtust.

	toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada	Loovtöö: isiklik õpimapp - mina ja minu meeled õppimisel. Multifilm Jänku-Jussi viis meelt. Viis meelt. Arutelu allika põhjal: Bibi tahab mängida. Aga kus on ta sõbrad? Võistlusmäng grupitööna: milleks on vaja matemaatikat/ inglise keelt/ inimeseõpetust ... (ja teisi õppeaineid), et olla tark ja tubli?
	1) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega 2) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega	Individuaalne õpimapp. Sõnastab mõne oma huviga seoses eesmärgi, mida soovib saavutada. Selgitab mida eesmärgi saavutamiseks teha plaanib. Kindla ajavahemiku järel selgitab kuidas ta eesmärgi saavutamine õnnestus ja mida võinuks teha teisiti. Loovülesanne. Mina suurena.

3.5. 3. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
3.klass	<u>MINA</u>	
	ÕPILANE: 1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda 2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi	Diskussioon ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Loovtöö: plakat, poster. Mõistekaart. Teemapäev. Õpistsenaarium Sallivus
	1) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas	Diskussioon ja rühmatöö. Mõistekaart. Kampania/plakat/flaier. Video Multifilmid Tutvumine ÜRO lapse õiguste konventsiooniga. Kas minul on nimetatud õigused? Rühmatöö. Meie kohustused. Maailmahariduslik ülesanne. Lapse õigused I – Malala Yousafzai.
	<u>MINA JA TERVIS</u>	
	ÕPILANE: 1) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve	Diskussioon. Mõistekaart. Rühmatöö. Video Probleemülesande lahendus paaris- ja rühmatöös. Rollimäng. Video: Õppemängud (liikumine). Loovülesanne: <i>Doktor mina</i> . Annab nt plakati kujul soovitusi enda ealistele tervisliku eluviisi teemal .
	1) selgitab ja demonstreerib õpisisu olukorras esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste 2) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi	Demonstratsioon ja praktiline tegevus. Näiteks multifilm: Jänku-Juss õpib mürgistustest hoiduma. Video: Esmaabi õppevideod inimeseõpetuse teema „Tervis“ õppimiseks Juhtumianalüüs ja rollimäng.

<u>MINA JA TEISED</u>		
	ÕPILANE: 1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida 2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust 3) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist	Diskussioon ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Juhtumianalüüs. Rühmatöö. Rollimäng. Kooli kodukorra põhjal etendada kooli igapäevaeluga seotud situatsioone ning välja tuua, mis kooli kodukord nende kohta ütleb. Töö tekstiga. Kooli kodukorrast leida õpetaja antud küsimustele vastused. Õpilaste hinnangud, kui hästi nad kooli kodukorda tunnevad. .
	ÕPILANE: 1) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid 2) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist 3) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks	Diskussioon ja rühmatöö. Näitlikustamine. Juhtumianalüüs. Multifilmid Videod Paaristöö. Rollimäng. Paaristöö. Õpilased individuaalselt panevad kirja 5 liiklusreeglit ja vahetavad pinginaabriga tööd, lisab juurde, mis juhtub, kui neid mitte järgida. Individuaaltöö. Õpilase joonistus oma kooliteest. Joonistusele märkida juurde kooliteel paiknevad ohukohad. Juurde kirjutada, kuidas õpilane nendes olukordades ennetavalt käitub. Rühmatöö. "Minu unistuste tee kooli"
	ÕPILANE: 1) teab, et vägivallal on eri vormid; 2) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua 3) teab abi saamise võimalusi inimväärlikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; 4) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral	Diskussioon vägivalla erinevatest vormidest. Rühmatöö. Film: Jätke mind rahule! Multifilm Juhtumianalüüs. Loovtöö: plakat/visuaalne pilt. Rollimäng. Juhtumianalüüs. Õppeülesanded allika: Farnasari, E., & Ortu, D. (2021). Kiusamisest vabaks. OÜ Dada AD alusel. Ühiselt tutvumine Lasteabi veebilehe ja numbriga. Lisaks:

		- Nõu ja abi vägivalla korral infoleht - Infomaterjal lastele ja noortele seksuaalvägivalla teemal
	1) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust	Diskussioon ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või laste/noorte kirjanduse alusel. Juhtumianalüüs. Rühmatöö. Rollimäng. Multifilmid, videod. Video vaatamine Arutelu: milline on hea sõber? Loovtegevus: sõbrale kirja kirjutamine.
	<u>MINA: TEAVE JA ASJAD</u>	
	ÕPILANE: 1) loetleb erinevaid teabeallikaid 2) leiab infot erinevatest allikatest 3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest 4) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte 5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel	Töö erinevate teabeallikatega. Diskussioon, paaristöö, rühmatöö. Rollimäng. Multifilmid: Jänku-Jussi internetimaailm. 1 osa; 2 osa; 3 osa. Juss ei jaga oma andmeid! Jänku-Juss õpib interntiohtusid vältima. Andmekaitse. Bibi internetis. Bibi kingitus – arukas klõpsamine internetis. Targalt internetis Videod. Suhtle viisakalt. Tunne oma netisõpru! Jänku-Jussi internetimaailm. E-külalistunni “ Kes häkkis minu Robloxi konto ära?” vaatamine ja töölehe täitmine.
	ÕPILANE: 1) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine	Diskussioon ja vastavasisuline lasteluuletus/-laul/-kirjanduse katkend. Paaristöö, rühmatöö. Multifilmid Mõistlik tarbimine ja kolm pörsakest. Õpilase tööleht.
	ÕPILANE: 1) hoiab keskkonda, 2) selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine	Diskussioon ja rühmatöö. Multifilmid Ülesanne. Jäätmete sorteerimine. Ühendab jäätmed õigete nimetustega sorteerimise nõudel. Prügimäng

3.6. II KOOLIASTE

3.7. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
- 2) Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
- 3) Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
- 4) On loov ja ettevõtlik.
- 5) On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
- 6) Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
- 7) Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
- 8) Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
- 9) Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
- 10) Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
- 11) Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
- 12) Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
- 13) Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
- 14) Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
- 15) Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

3.8. Kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;

- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid; 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi; 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

3.9. 5. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
5.klass		<u>TERVIS</u>
	ÕPILANE: 1) Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid. 4) nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Tervise teemat käsitlevad õpetaja selgitused koos esitlustega. Mõistekaart ja definitsioon “tervis”. Paaristööna koostavad kõigepealt märksõnalise tervise selgituse ning seejärel mõistekaarti kasutades tervise definitsiooni. Mänguline ülesanne - nurgad. Klassi nurkadesse pannakse sildid “vaimne”, “füüsiline”, “sotsiaalne”, “kõik”. Õpetaja nimetab märksõnu ning õpilased liiguvad vastava sildi juurde, mida antud märksõna kirjeldab. Mäng sobib nii tervise osade kui tervist mõjutavate tegurite osas. Diagrammi koostamine tervist mõjutavate tegurite (nt eluviis, arstiabi, keskkond, pärilikkus) omavahelise suhte kohta. Märksõnade kirjutamine diagrammile. Infootsing. Otsib Tervisesõnastik tervisega ja tervist mõjutavate teguritega märksõnu. Kirjutab väikestele paberitele ühele poole sõna, teisele poole selgituse. Sõnaalias. Kasutades eelmise ülesande infootsingus lehtedele kirjutatud sõnu mängitakse nendega sõnaseletusmängu.
	ÕPILANE: 1) Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks). 2) nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid;	Praktiline ülesanne - oma pikkuse, kaalu, pulsi määramine (sh kehamassiindeks). Individuaalülesanne. Oma tervise kirjeldamine kasutades hinnanguid “hea kehv”, “energiline - väsinud”, “unine - ergas” jne Une olulisus. Oma uneharjumuste analüüs. Plakat “ Hea une saladus”.

	3) selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad.	Unepäeviku täitmine. Nädala jooksul märgib une pikkuse ja hindab kvaliteeti (magasin hästi, halvasti. ärkasin jne). https://peaasi.ee/unepaevik/ Rühmatöö. Stressi tekitavad olukorrad, stressi kehalised ja vaimsed reaktsioonid, stressiga tiometuleku tõhusad viisid. Rühmatöö. Õpilased koostatavad rühmatööna stressiga tõhusa tegelemise viiside ülevaade (nt plakat, voldik vms). Stressi maandamise meetodite praktiline harjutamine. Loovülesanne. Rõõmurull. Visuaalsel kujul oma stressiga toimetuleku viiside kujutamine.
	ÕPILANE: 1) Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid. 2) mõistab reklaamide eesmärke, eristab arvamust faktist	Infootsing veebis ja teatmikes teemal “tervis” või “stress”. Otsingu tulemuste vormistamine töölehele. Infootsing. Erinevate terviseteemaliste ajalehtede, ajakirjade või online väljaannetega tutvumine. Eelnevalt annab õpetaja juhendi, mida allikate juures kirja panna. Välja kirjutada, milliseid tervisega seotud soovitusi või reklaame seal jagatakse. Õpilane kirjutab välja korrektse viite ning annab esialgse hinnangu kas tegemist on usaldusväärse allikaga või mitte, põhjendab oma valikut. Järgneb õpetaja juhitud arutelu välja toodud teemadel. Paaristöö. Arvamus või fakt? Esmalt arutatakse mis vahe on arvamusel ja faktil. Õpetaja annab ette meediast võetud laused, õpilased otsustavad kas need on faktid või kellegi arvamused. Individuaalülesanne. Jälgida kuidas on sama tervise teemat käsitletud erinevates meedia-, sh sotsiaalmeedia väljaannetes. teha ülevaade ja tutvustada seda kaaslastele, jälgides

		autoriõigusi..Teemad võib anda õpetaja või valib õpilane ise Refereerimine. Õpilane koostab ülevaate terviseteemalisest veebipõhisest artiklist, viitab autorile. Klassiarutelu mõistete avamiseks - meedia, sotsiaalmeedia. Miks sotsiaalmeedia keskkonnad on vanusepiiranguga. Millega ja kuidas meedia mõjutab inimeste otsustusi. Terviseteemalise reklaami koostamine digivahendite abil. Pildi/ reklaami analüüs. Mida, kuidas reklaamitakse. Kas mingi info on reklaamilt puudu?
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist. 2) Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust. 3) Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Rühmatöö: eluviisi komponendid. Võib teha suurtele lehtedele või nt padletis. Joonemäng “jah - ei”. Õpilased rivistuvad üksteise taha. Õpetaja nimetab tegevusi. Kui õpilane seda tegevust teeb, astub ühele poole, ei tee, siis teisele. Iga tegevuse puhul järgneb arutelu, kas ja kuidas see toetab/ ei toeta tervist. Loovülesanne. Turvaline elukeskkond, s.h õpikeskkond. Õpilane koostab visuaalsel kujul ülevaate turvalisest ümbrusest kodus, koolis sh õppimisega seondult. Individuaalülesanne. Jäätmete sorteerimine. Loendis antud jäätmed tuleb ühendada sobiva jäätmete sorteerimise visuaalse nõuga (paber, klassi, olmeprügi, ohtlikud jäätmed, biojätmed, plast). Praktiline rühmatöö. Õpetaja paneb klassis lauale erinevaid jäätmeid ning nõud, millele on kleebitud nimetused vastavalt kehtestatud jäätmete sorteerimise viisile. Õpilased panevad

	rühmades jäätmed õigetesse sorteerimisnõudesse. Järgneb arutelu jäätmete sorteerimise vajalikkusest ja viisidest. Individuaalülesanne. Oma nutiseadmes digijäätmete vähendamine. Ideekaart. Keha eest hoolitsemine/ hügieeni hoidmine. Individuaalülesanne. Enda liikumise analüüs: liikumisblogi või paberil olevas tabelis. Projektülesanne. Klassi nädalasammud - nutiseadmete abil oma sammude arvu fikseerimine. Seejärel arvutatakse kokku kogu klassi sammude hulk. Kaardil uuritakse kuhu selle sammude hulgaga saaks minna. Infootsing. Meediast, s.h sotsiaalmeediast liikumise teemaliste artiklite otsimine ja teistega jagamine. Artiklite usaldusväärsuse ja autorluse uurimine. Rühmatöö. Liikuma kutsuva reklaami koostamine rühmatööna. Infootsing toitumine.ee lehel, leitu vormistamine töölehele. Tulemusena valmib tervist toetava toiduvaliku põhimõtteid tutvustav töö. Individuaalülesanne. Tervist toetava päeva- või nädalamenüü koostamine. Oma toiduvaliku analüüs. Praktiline ülesanne. Toidumärgistuse koostisosade järgi toidu ära arvamine. Praktiline ülesanne. koostada oma nädala päevakava: kas on järgitud 8+8+8 põhimõtet; millele kulub kõige enam aega ja millele jääb aega kõige vähem. Analüüsida - miks see niimoodi on ja mida saaksid teha teisiti, et luua tasakaal
--	--

		Rühmatöö. Tervisliku eluviisi põhimõtted ja infoallikad. Infoallikate alusel koostatakse ülevaade tervisliku eluviisi kohta. Viktoriin tervist toetavate tegurite kohta. Õpilased koostavad rühmades küsimused. Seejärel jagab õpetaja küsimused rühmade vahel. Miniuurimus tervise teemal: küsitletakse viit erinevas vanuses inimest, tema harjumuste, enesetunde ja tervist toetavate valikute osas. Analüüsi osas võrreldakse vastuseid, tehakse järeldus - mis on sarnane, mis erinev. Lühijutu kirjutamine: 1)Õpilane koostab teksti, milles selgitab tervisliku toiduvaliku põhimõtteid. Kasutab lühijutus väljendeid: vastavus vajadusele, tasakaalustatus, mõõdukus, mitmekesisus. 2)Õpilane koostab teksti, milles selgitab tervisliku eluviisi olemust. Kasutab lühijutus mõisteid uni, toitumine, liikumine, päevakava, karastamine, hügieen, suhted, harjumused. Loovülesanne. Enesele tervise retsepti koostamine. Õpilane koostab ja kujundab endale tervisliku eluviisi põhimõtted.
<u>MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED</u>		
	ÕPILANE: 1) Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi. 2) Toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Murdeea muutuste selgitused õpetaja poolt koos esitlusega, millel on suguelundite joonised. Individuaalülesanne. Suguelundite nimetuste kandmine joonistele. Suguelundite, suguelundite funktsioonidega seotud mõistete ja nende selgituste ühendamise. Pooluste mäng. “Kelle muutused?” Õpetaja märgib mõttelisel joonel “poiss”, “tüdruk”,

		“mõlemad”. Õpetaja nimetab murdeea muutusi. Vastavalt sellele, kas tegemist on poisiga, tüdruku või mõlema muutusega, liiguvad õpilased sobiva märksõna juurde. Joonemäng. Soorollid ja soostereotüübid. Poisid ja tüdrukud. Õpetaja esitab väiteid, millest osa on soostereotüüpsed. Õpilased astuvad vastavalt kokkuleppele kas ühele või teisele poole joont. Juhtumite lahendamine. Murdeeas toimuvate tunnete ja suhete muutumisega seotud juhtumite lugemine, mõistmine, lahenduste pakkumine. Õpetaja annab juhtumid, milles on tugevad ja noorele segadust tekitavad tunded ning suhted. Mõistekaart. Definitsioon. Murdeea temaatika mõistekaardi koostamine. Mõistekaardi alusel oma definitsiooni koostamine. Individuaalülesanne. Minu murdeea muutused. Õpilane valib loendist muutused, mis on temaga toimunud või toimumas. Hügieeni eest hoolitsemine juhend - voldiku koostamine. Voldiku koostamiseks annab õpetaja ette maatriksi, mille alusel hiljem seda hinnata saab. Lapse eostumist, rasedust ja sünni saab selgitada videote abil.
	<u>TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE</u>	
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises:	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Arutelu või rühmatöö. Kas ja millega noored riskivad. Tabeli täitmine. Turvaline käitumine kodus, tänaval, koolis. Tutvumine kooli kodukorraga. Millised punktid kodukorras aitavad tagada turvalisust (füüsiline, vaimne, sotsiaalne).

		Rühmatöö. Olukordade analüüs. Õpetaja annab olukorrad. Õpilased analüüsivad neis olevaid võimalikke ohtusid ning pakuvad viise kuidas ohutust suurendada. (koolitee, trenn, matkamine)
	ÕPILANE: 1) Selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.	Definitsiooni koostamine. Mis on reeglid, kokkulepped. Individuaalülesanne. Kooli kodukord. Mis selles üllatas, mis on kõige olulisem? Mis on puudu? Õpilane loob oma lühikese reeglistiku viiest punktist mida täidab alati, toob välja kas on midagi mida (vahel) ei täida. Tutvumine liikluseadusega jalakäija ja ratturi seisukohast. Isiklik turvalisuse seadustik - jalgratas, jalakäija, elektri tõuks. Millega pean arvestama kui olen ... Lühikese seadustiku koostamine. Individuaalülesanne. Korras jalgratas. Jalgratta joonisele kohustuslike ja soovituslike turvaelementide joonistamine. Rühmaarutelu. Miks peab reegleid ja seadusi järgima.
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid meediaga seotud ohtudest 2) Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine. 3) Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Rühmatöö. Kolmikutes. Kaks räägivad millestki. Kolmas teeb klassile kokkuvõtte. Rääkijad annavad hinnangu, kas kokkuvõtte on tõene ja ülevaatlik. Järgneb klassi arutelu kui lihtne/ raske on sellist kokkuvõtet teha. Rühmatöö. Meedia, s.h sotsiaalmeedia turvalise kasutuse reeglite koostamine. Näiteks mida jagan/ mida mitte, milliseid linke avan/ ei ava. Rühmatöö. Terviseteemalise sotsiaalreklaami koostamine (plakat, video, raadioklipp). Artikli kohta kokkuvõtte tegemine. Ajakirjandusest või veebist tervise/ riskide/

		ohutuse vms teemalise artikli kohta kokkuvõtte kirjutamine, Küsimustele vastamine: kes on autor, millal on ilmunud, millises väljaandes. Tutvumine veebilehega targaltinternetis.ee
	ÕPILANE: 1) Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.	Rühmaarutelu mõistete avamiseks. Võistlusmäng rühmades. Miks on hea mitte tarbida uimasteid? Loovülesanne. Tabeli/ voldiku/ raamatukese koostamine milles õpilane selgitab alkoholi, tubakatoode, sh e-sigareti, energiajookide ja narkootikumide mõju lapse/ noore tervisele. Mõistekaart. Uimastite kahjulik mõju.
	ÕPILANE: 1) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.	Klassiarutelu milline käitumine on tervist kahjustav. Rollimängud kaaslaste survele vastu seismiseks ja uimastitega seotud olukordades "ei" ütlemise harjutamiseks. Juhtumite arutelu. (Uimastid, kiusamine, vägivald, kaaslaste surve) Kuidas nendes olukordades käituda. Loovülesanne. Mina ütlen uimastitele ei! Õpilane valib ise ülesande väljundi. Individuaalülesanne. Õpetaja annab väited, kus õpilane peab midagi otsustama. Seejärel kirjeldab millised on otsuse võimalikud tagajärjed. Võistlusmäng rühmades. Rühmad nimetavad kordamööda millised inimeste omadused, tegevused ja käitumisviisid toetavad noort, et ta ei hakkaks tarvitama uimasteid ega kuritarvitama nutiseadmeid.

		Klassiarutelu. Milline käitumine avaldub kiusamisena. Kuidas kiusamist lõpetada ja sellele vastu seista. Loovülesanne. Meem kiusamise mittesobivuse kohta Loovülesanne. Koomiks kiusamise vastu võitlemise teemal Kuidas öelda ei Klassiarutelus proovitakse leida veel lahendusi, kuidas vastata.
	<u>HAIGUSED JA ESMAABI</u>	
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. 2) Demonstreerib õpitu olukorras esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Õpetaja selgitused esitlusega. Nakkuslikud ja mittenakkuslikud haigused. Kätlemise mäng. HIV ja teiste nakkuslike haiguste leviku mõistmiseks. Rühma- ja seejärel klassi ühine töö. Tervist toetavad ja haigestumist ennetavad tegevused. Praktilised ülesanded esmaabi andmisel. Nuku olemasolul elustamise harjutamine. Rollimäng. Abi kutsumine ja abi andmine õnnetuse olukorras. Individuaalülesanne. Esmase abi juhise koostamine. Klassi projekt kursuse kokkuvõtteks. Loovülesandena koostatakse ühine töö, milles tuuakse positiivses võtmes välja õppeaasta jooksul õpitu, rõhuasetusega tervise väärtustamisele koolis ja kogukonnas.

3.10. 6. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
6.klass	<u>MINA JA SUHTLEMINE</u>	
	ÕPILANE: 1) Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. 2) Mõistab enesehinnangu olemust. 3) Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Õpetaja selgitused esitlusega. Enesehinnang ja selle kujunemine. Enesehinnangu mõistekaardi koostamine - keha, välimus, tunded, suhted, suhtumine endasse. Individuaalülesanne. Minu enesehinnang. Mõistekaardi info alusel kirjeldab õpilane enda enesehinnangut ja märgib selles positiivsed küljed. Paarisülesanne. Tähemäng. Tähestikuks on Enesehinnangu kujunemine. Individuaalülesanne. Õpilane paneb kirja 10 vastust küsimusele “milline ma olen”. Need näitavad suhtumist iseendasse. Joonib alla positiivsed. Mõtleb kuidas muuta halvustavaid. Rühmaarutelu. Miks on toetav/ positiivne enesehinnang oluline? Mis/ kes mõjutavad enesehinnangut? Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” I etapp: mida võtan kaasa, millised on minu omadused ja panus.
	ÕPILANE: 1) Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. 2) oskab nimetada enda erinevaid omadusi 3) mõistab, et ennast saab pidevalt arendada	Ideekaart. Rühmatöö. Inimese omadused - huvid, võimed, väärtused. Rühmatöö. Omaduste loendi koostamine. Individuaalülesanne. Igaüks valib eelmises rühmatöös koostatud omaduste loendist omadused, mis iseloomustavad teda ja teeb neist enda kujundatud omaduste loendi.

	Õpetaja selgitused esitlusega. Inimest iseloomustavad tunnused - omadused, väärtused, huvid, tegevused, suhted, enesehinnang. Kompleksülesanne. Esmalt kirjutab igaüks välja 5 asja, mida väärtustab. Seejärel joonistada tabel, kuhu vasakusse veergu lähevad väärtused üksteise alla ning veergude pealkirjadeks rühmakaaslaste nimed. Rühmas jagatakse oma väärtusi ning tehakse lühiküsitlus, kes samu asju väärtustavad ning märgitakse tabelis “+”. Kui kõik rühmaliikmed on saanud rääkida, siis tehakse kirjalik kokkuvõte, pannakse kirja 1) Kõige enam sarnanes minuga väärtushinnangutes 2) Kõige vähem sarnanes minuga väärtushinnangutes 3) Mind üllatas 4) Huvitav oli, et 5) Sain teada..... Pooluste mäng. Väärtuste skaala. Õpetaja tähistab klassis pooled: väga oluline - ei ole üldse oluline. Seejärel esitab väiteid erinevate väärtuste kohta. Iga õpilane valib poole vastavalt sellele kuivõrd oluline talle esitatud väide on. Pärast arutatakse selle üle, miks arvavad ühed ühtmoodi ja teised teistmoodi. Loovülesanne: 1)Õpilane kujundada enda ja oma perekonna väärtuste vapp. 2)Õpilane valib, mis on kõige tähtsamad, kujundab oma väärtuste kimbu. 3)Õpilane loob koomiksi/ visuaali teemal "Kõige olulisem väärtus on " Individuaalülesanne. Enesearendamine. Õpilane valib ühe positiivse omaduse,
--	--

		mida tal pole või mida soovib tugevdada (nt julgus, püsivus vms). Koostab selle arendamiseks plaani. järgib plaani kaks nädalat/ kuu aega ja analüüsib siis kuidas õnnestus ja mida muuta. Loovülesanne. Minapilt. Õpilane koostab kujundatud pildi enda omadustest, huvidest, väärtustest, suhtumistest. Väärtuste mäng. TÜ Eetikakeskus. Individuaalülesanne. Õpilane valib ühe muinasjutu või õpetaja annab kõigile sama muinasjutu. Õpilane valib loost endale kõige sarnasema tegelase. Tabelis analüüsib tegelase positiivseid ja mitte positiivseid omadusi ning käitumisviise. Seejärel toob välja enda sarnasused tegelasega. Mitte positiivsete omaduste korral toob näiteid kuidas neid muuta.
	ÕPILANE: 1) Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest. 2) mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi 3) Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga. 4) õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga	Ideekaart Ideepanga loomine. Väikestes rühmades ettepanekute koostamine kohalikule omavalitsusele kuidas luua juurde noortele sobivaid vabaaja tegevusi. Ettepanekutest koostatakse mapp ja antakse KOVile üle. Loovülesanne. Rühmatöö. “Unistuste kool”. Mida unistuste koolis õpetatakse, kes õpetavad, kes õpivad, milline on koolipäev. Viktoriin. Milline amet? Kirjelduse järgi tuleb ära arvata millise ametiga on tegemist. Õpilane märgib ära ametid, mis pakuvad huvi. Loovülesanne. Minu unistuste amet. Märksõnaline kujundatud töö sisaldab ameti kirjeldust, töökohta, inimese omadusi, oskusi. Tutvustab tööd teistele. Analüüsib enda omadusi sellest ametist lähtuvalt.

		Võimalusel kohalike ettevõtete, raamatukogu jms külastused. Minifirma. Väikestes rühmades firma idee väljamõtlemine, tegevuse mõtlemine, võimalusel elluviimine. Arvestada tuleb kas on väljaminekuid, kuidas need katta. Tegevus võib olla ka nt klassiüritus, koolis ürituse korraldamine jne Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” II etapp: kuidas elu saarel alustame alustame, kes mida teeb, millal, kuidas.
<u>SUHTLEMINE TEISTEGA</u>		
	ÕPILANE: 1) Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. 2) mõistab suhtlemise olemust 3) toob näiteid suhtlemise komponentide kohta 4) Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid. 5) mõistab suhtlemise kompleksust	Ajurünnak. Miks me suhtleme? Kuidas me suhtleme? Ideekaart. Suhtlemise olemus. Võib teha rühmas. Definitsioon. Ideekaardi järgi suhtlemise definitsiooni koostamine. Rühmatöö. Verbaalse ja mitteverbaalse suhtlemise osade/ näidete/ viiside leidmine. Võib teha digivahenditega. Õpetaja selgitused esitlusega. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Suhtlemise komponendid Tähemäng. Sõnaks on suhtlemine. Küsimuste mäng. Üks mängijatest mõtleb ühe sõna/tegevuse. Teised püüavad kümne küsimusega ära arvata mis sõna see on. Esimeses ringis võib küsida ainult suletud kas-küsimusi. Teises ringis küsitakse avatud küsimusi - milline, kus, kuidas jne Alias. Kehakeele alias. Segaalias - lisaks selgitatava sõna kaardile tuleb mängijal võtta lisakaart, mis ütleb

	kas ta peab selgitama sõnadega, esitama kehakeeles või joonistama. Individuaaltöö või paaristöö. Uudis. Õpilased kirjutavad ja kujundavad vastavalt kokkuleppele paberil või veebis uudise tegelikult toimunud klassi- või koolisündmuse kohta ja kujundavad selle. Töödest saab panna kokku ajalehe. Kuulujutu mäng. 4-5 õpilast lähevad ukse taha. Õpetaja loeb teistele ette ühe loo, milles on palju fakte. Seejärel tuleb üks õpilane ukse tagant sisse. Klassis olivad jutustavad talle kuuldud loo. Eksimusi faktides parandada ei tohi. Esimene siseneja jutustab loo edasi teisele sisenejale. Ülejäänud kaaslased enam midagi öelda ei tohi. Teine jutustab kolmandale jne. Viimane siseneja jutustab kuuldud loo kogu klassile. Seejärel loeb õpetaja tegeliku loo uuesti ette. Arutatakse miks tekivad vaeuudised, kuulujutud, kuidas end arusaadavalt väljendada. Mäng. Telefon. Rühmaarutelu. Reklaamide mõju. Õpetaja annab küsimused ette: miks reklaame tehakse, kellele need on suunatus, miks inimesed ostavad reklaami mõjul, mida teie olete ostnud vastavalt reklaamitavale, miks on oluline uurida toote omadusi täpsemalt. Loovülesanne. Enesele sümbolite loomine, nt raamatu exlibris, lemmiktegevuste, - asjade jms kujutamine sümbolitega. Individuaalülesanne. Erinevate toodete omaduste sümbolite tähenduse väljaselgitamine. Mänguline ülesanne. Pimedate tähestikus/ viikingite tähestikus oma nime
--	--

		kirjutamine. Kurtide tähestiku abil oma nime viiplitamine. Individuaalülesanne. Venda Sõelsepp “Kuidas kurgil kurk haigeks jäi” - lugu mitmetähenduslikest sõnadest. http://raamatusobrake.blogspot.com/2016/09/kui-kurgil-jai-kurk-haigeks.html Õpetaja loeb loo ette/ õpilased loevad ise loo läbi. Loovülesanne. Lühijutu kirjutamine, kasutades selles üht mitmetähenduslikku sõna. Klassiarutelu. Kuidas inimesed üksteist mõjutavad? Õpetaja kirjutab tahvlile kahte tulpa (positiivsed ja negatiivsed), esialgu pealkirju panemata. Seejärel pannakse pealkirjad koos õpilastega ning arutatakse mille poolest kaks tulpa teineteisest erinevad.
	ÕPILANE: 1) Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. 2) iseloomustab erinevaid käitumisviise	Õpetaja selgitused esitlusega. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumisviis, nende sarnasused, erinevused. Loovülesanne. Voldiku/ plakati koostamine käitumisviiside võrdlemiseks. Juhtumite lahendamine. Õpetaja annab ette situatsioonid ning õpilased peavad need lahendama kasutades agressiivset, alistuvat ja kehtestavat käitumist. Võimalus ka rühmades etendada rollimänguna ning teistel ära arvata, millega tegu. Viimane lahendus peab kindlasti olema kehtestav. Ülesanne. Käitumisviiside näited. Võib teha rühmas. Õpilased otsivad filmidest ja raamatutest näiteid erinevate käitumisviiside kohta/ või õpetaja annab teosed ette (nt Aino Pervik “Arabella,

		mereröövli tütar”, film “Röövlirahnu Martin”). Rühmatöö. kehtestava käitumisviisi eelised. Rühmas tuuakse näidete abil välja miks on kehtestav käitumisviis parem kui alistuv või agressiivne.
	ÕPILANE: 1) Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. 2) iseloomustab erinevaid käitumisviise	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Joonemäng/ pooluste mäng “Jah/ ei”. Õpetaja nimetab olukordi ja käitumisviise. Õpilased otsustavad kas need on stereotüüpsed või mitte. Kompleksülesanne. Õpilased kirjutavad vihikusse individuaalselt näiteid koolis esineva eelarvamuslikku/ stereotüüpsed käitumise kohta. Loevad teistele ette. Arutatakse millised on tegelikult eelarvamuslikud. Õpetaja kirjutab need tahvlile. Rühmas pakutakse nende muutmiseks lahendusi. Rühmaarutelu. Vajab õpetaja juhtimist. Iseloomustatakse (milline ta on?) erinevaid inimesi, nt pensionär, nohik, pubekas jne. Järgneb klassiarutelu kas kõik selle inimrühma esindajad on sellised. Seejärel saab arutada miks stereotüübid tekivad, millised on nende tagajärjed inimestele ja kuidas neid vältida. Paaristöö. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab stereotüüpsed olukorrad. Õpilased selgitavad kuidas need mõjutavad olukorras olevaid tegelasi ja kuidas olukorda saab muuta. Pildianalüüs. Kõik rühmad saavad sama pildi inimesest. Igale rühmale öeldakse pildil olevale inimesele erinev taust - ärimees, kurjategija, sportlane jne. Rühma ülesandeks on seda inimest kirjeldada. Järgneb arutelu eelarvamusdest.

		Loovülesanne. Plakat paberil või veebis. Eelarvamuste vältimine/ sallivus.
	ÕPILANE: 1) Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. 2) iseloomustab erinevaid käitumisviise	Klassiarutelu. Millistes olukordades tuleb keelduda, miks, kuidas seda teha? Õpetaja selgitused esitlusega. Sotsiaalsed oskused - enese esitlemine, enese avamine, kuulamine, enesekehtestamine. Kahjustavad tegevused - kiusamine, manipuleerimine. Mõistekaart sotsiaalsete oskuste ja kahjustava käitumise kohta. Ajurünnak. Kahjustava käitumise ennetamine ja vältimine. Individuaalülesanne. Õpetaja annab ette olukorrad, mille puhul õpilastel tuleb kirjutada vabandus. Rollimäng. Etendatakse eelmises ülesandes kasutatud olukordi. Kompleksülesanne. Õpilased panevad individuaalselt vihikusse kirja olukorrad, millal on raske kellelegi ei öelda. Õpilased tutvustavad oma olukordi kaaslasele. Paaristööna valitakse välja 3-5 olukorda ning koos proovitakse leida sobivad laused, kuidas öelda ei nendes olukordades. Rollimäng. Kahjustavast tegevusest keeldumise viisid/ võimalused. Õpetaja annab ette juhtumid, õpilased etendavad kuidas neis olukordades keelduda. Ülesanne. Kuidas öelda EI - kohandada väited teemale ja vanuseastmele sobivaks. (Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele, lk 97) Juhtumite analüüs. Ülesanne rühmas. Kahjustava, sh kiusava käitumise

		äratundmine ja lahenduste pakkumine. Õpetaja annab juhtumid ette. Loovülesanne. Plakat paberil või veebis/ luuletus/ lühijutt/ koomiks/ voldik vms õpilasele sobiv viis “Kiusamine pole okei” Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” III etapp: grupireeglite koostamine.
	ÕPILANE: 1) Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. 2) iseloomustab erinevaid käitumisviise	Rühmatöö. turvalise internetikasutuse reeglite koostamine, sh pöörata tähelepanu just turvalisele suhtlemisele. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab ette erinevaid suhtlemisolukordi. Õpilased otsustavad paaristööna kas selline käitumine on sobiv. Eitava otsuse korral pakuvad teisi käitumise viise selles olukorras. Juhtumid on erinevad, nt vabandamine, vestluse alustamine, jutule vahele segamine, meili saatmine jne. Tähemäng. Sõna Hoolimine. Tuuakse välja hooliva käitumise viise. Võimalusel klassiprojekt “Hooliva suhtlemise päev/ nädal/ kuu/ aasta”. 1) Õpilased kirjutavad väikestele paberitele igale paberile ühe hooliva/ viisaka käitumise viisi. 2) Iga õpilane saab ühe viisi, mida kasutab ühe päeva jooksul, järgmiseks päevaks saab uue jne. 3) Projekti lõpus analüüsitakse selle mõju klassi suhetele. Individuaalülesanne. Minu vastutus. Õpilased kirjutavad mida nemad saavad teha erinevate suhteprobleemide ennetamiseks. Rühmatöö. Meie klassi kokkulepped sõbralikeks suheteks ja töörahuks.
	<u>SUHTED TEISTEGA</u>	
	ÕPILANE:	Klassiarutelu. Mille poolest inimesed erinevad ja/või sarnanevad.

	1) Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi. 2) nimetab inimeste erivajadusi	Astu sisse. Õpilased moodustavad ringi, üks õpilane esitab ühe väite selle kohta, mis talle meeldib ning astub ringi sisse ja teised õpilased, kes nii arvavad astuvad ka. Kõik õpilased saavad öelda oma väite. Mäng. Mille poolest me sarnaneme ja erineb nt klassikaaslane, koer, pall, firmajuht jms Individuaalülesanne. Tuua välja mille poolest õpilane sarnaneb teistele klassis, mille poolest erineb. Tutvustada oma mõtteid teistele. Klassi ühistöö. Klassi väärtuste püramiid. 1)Iga õpilane kirjutab 5-6 tema jaoks olulist väärtust. 2)Need grupeeritakse teemade kaupa. 3)Koostatakse püramiid: alumisel astmel 5-6 baasväärtust, keskel 3-4 tegevusega seotut, ülemisel astmel 1-3 klassi õpilaste jaoks kõige olulisemat. Individuaalülesanne. Maslow vajaduste püramiid. Märkida püramiidile enda vastavad vajadused. Võrrelda neid kaaslastega. Klassiarutelu/ rühmatöö. Inimeste erivajaduste märkamine - milliseid erivajadusi inimestel võib olla - puuded, andekus. Kuidas puudega inimesi abistada ja kaasata.
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest. 2) selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Lastega filosofoerimine - õiglus, õigus, vastutus Individuaalülesanne. Töö tekstiga. Lapse õiguste konventsioon. Kirjutada välja 5-6 lapse kõige põhilisemat õigust, põhjendada oma valikut.

	Juhtumite analüüs. Erinevad käitumisviisid (agressiivne, alistuv, kehtestav, sh internetis). Juhtumid on alistuvas või agressiivses võtmes. Õpilastel tuleb pakkuda lahendused nii, et need oleksid kehtestavad. Rühmaarutelu. Miks inimesed internetis teisiti käituvad ja suhtlevad kui näost näkku suhtlemisel? Kuidas seda vältida? Koostada ettepanekute kogu. Sik-sak. Rühmades arutatakse hoolivuse, õigluse, vastutuse, õiguste, aususe, kohustuste üle. Tuuakse näiteid. Iga rühm saab ühe mõiste. Seejärel jagatakse rühmad ümber nii, et igas rühmas on iga mõiste esindaja. Rühmatöö. Meie klassi reeglid. Rühmas koostatakse 5 käitumise viisi/ reeglit, mis arvestaksid kõigi huvidega, oleksid viiskad ja hoolivad. Individuaalülesanne. Minu õigused ja kohustused. Töö “minu kilp” põhimõttel. Kilbil on õigused, kohustused ja soovid. Järgneb klassiarutelu: kas lapsel on ainult õigused? Loovülesanne. Sõprus. Koostada meelepärasel viisil töö, mis näitab sõpruse olemust ja eeliseid. Töödest koostatakse klassis näitus. Loovülesanne muusika ja sõprus. Klassis koostatakse loetelu sõpruse teemalistest lauludest ning nende kuulamisel joonistatakse. Kursust läbiva meeskonnamängu IV etapp: minu võimalused abiks olla, koos tegutsemise viisid.
ÕPILANE:	Klassiarutelu mõistete avamiseks.

	1) Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. 2) nimetab sotsiaalseid oskusi, 3) toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta.	Rühmatöö prosotsiaalse käitumise (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) kohta. 1) Iga õpilane paneb kirja, kes vajaksid tema abi. 2) Kuidas ta saaks neid abistada. Mida saab konkreetselt teha. 3) Tutvustamine rühmas kes mida välja pakkus. 4) Valida välja parim idee, kasutades hääletust. 5) Täpsustada koostöö projekti: - nimi projektile - kellele suunatud (abi) - miks? - mida peab tegema? -kõikide rühmaliikmete tegevused abistamiseks. Klassiarutelu. Mida tähendab vabatahtlik töö. Klassiprojekt. Osalemine vabatahtlikus tegevuses oma kodukohas. Rollimäng. Õpetaja annab ette juhtumid, kus keegi vajab abi. Lavastatakse rollimängud, mille lõpu (abistamise viisi) valivad mängijad. Individuaalülesanne. Kuulutuse/ kutse/ uudise koostamine digiseadmega. Töös kasutab korrektset keelt, eneseväljendust. Töö sisuks on abistamise pakkumine/ nõuande pakkumine/ kuulamine.
--	--	---

		Aktiivse kuulamise mäng. Paaristöö. Üks paariline räägib millestki (võib eelnevalt kokku leppida). Teine paariline kuulab. Algul etendab mittekuulamist, vahele rääkimist jms. Seejärel aktiivset kuulamist. Seejärel arutavad mille poolest esimene kuulamine teisest erineb. Koostatakse kuulamise meelespea. Tutvustatakse kaaslastele. Kursust läbiva meeskonnamängu V etapp: ühised tegevused. Kogu saare elanikkonna ühised kooselu reeglid, kuidas üksteist abistatakse, toetatakse.
	ÕPILANE: 1) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada. 2) mõistab, et kõik tunded on normaalsed 3) oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata	Individuaalülesanne. Tutvuda erinevate tunnetega, arendada oma sõnavara. Kasutada tunnete kaarte või veebimaterjale. Rühma- või klassitöö. Tunnete pada. Rühmades või klassi koostöös kirjutatakse suurtele paberitele erinevate tunnete nimetusi. Sarnased tunded koondatakse lähestikku. Mäng. Emotsioonide alias. Mängida saab nii tundeid väljendavaid sõnu seletades kui kehakeele abil tundeid etendades. Mäng. Tundetelefon. Mängijad seisavad üksteise taga Mängitakse tagant ette. Teine mängija ravis pöördub esimese poole. Esimene mängija väljendab mingit tunnet kasutades selleks miimikat ja kehakeelt. Teine mängija koputab kolmandale õlale ning kordab talle nähtut. Nii liigub tunne rivi lõpuni. Viimane mängija etendab nähtud tunnet ja ütleb mis tunne see tema arvates on. Rühmatöö. Tunnete vulkaanid. Õpetaja annab ette tunde väljenduse, nt rõõm, viha, kadedus. ülesanne on kirjutada vulkaani kuju sisse millised tunded võivad olla

		nende väljenduste taga ehk mis tundega võib tegelikult tegu olla, kui me näeme, et inimene on nt vihane. Rollimäng. Tunnete empaatiline väljendamine. Rollimängu käigus väljendatakse tunnet kehtestaval moel ilma teisi ründamata. Õpetaja jagab rollimänguks igale mängijale tunde nimetusega kaardi, mille alusel õpilane peab rollimängus tunnet väljendama. Mäng tundekaartidega. Iga õpilane võtab ühe tundekaardi. Rühmas etendatakse kordamööda saadud tunnet ning arutatakse mis võivad sellist tunnet tekitada, mis on selle vastandtunne. Ebamugava tunde korral arutatakse kuidas tundega hakkama saada ehk seda muuta. Individuaalülesanne. Vajadus, tunne, käitumisviis. Õpilane saab tabeli. Esimesse veergu märgib oma hetkevajadused. Teise veergi iga vajaduse poolt tekitatud tunde. Kolmandasse veergu tunde tingitud käitumisviisi. Neljas veerg on negatiivsete tunnete ja käitumisviiside korrigeerimiseks (kuidas ma selle asemel võiksin toimida).
	<u>KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS</u>	
	ÕPILANE: 1) Selgitab konflikti häid ja halbu külgi. 2) Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise. 3) Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.	Mänguline ülesanne. Iga õpilane kirjutab väikestele paberitele sõnu, mis seostuvad temal mõistega konflikt. Seejärel pannakse sarnased sõnad lähestikku. Lõpetuseks moodustatakse klassi definitsioon mõistele konflikt. Rühmatöö maailmakohviku meetodil. Konfliktide põhjused, tagajärjed, ennetusviisid, lahendamise viisid. Konfliktide ennetamise võimalused. Konfliktide lahendamise viisid. Rühmatöö kujundatakse plakatina.

		Rollimäng. Erinevate konfliktolukordade esitamine ning neile lahenduste pakkumine. Rühmaarutelu. Konfliktide lahendamise viisid. Õpetaja annab ette erinevad konfliktidega toimetuleku viisid. Märgistada tõhusad kehtestavad viisid, põhjendada oma valikut. Õpetaja esitlus. Konfliktide lahendamise viisid - kilpkonn, hai, rebane, kaisukaru, öökull. Nurkade mäng. Õpetaja tähistab klassis kohad eelneva esitluse alusel. Õpilased valivad koha vastavalt enda peamisele konflikti lahendamise viisile. Rühmas arutatakse millised on nende ühise viisi eelised ja probleemid. Lõpetuseks klassiarutelu milline viis on parim. Ülesande võib teha ka väitlusena. Individuaalülesanne. Kuulamise järgi joonistamine.
	ÕPILANE: 1) Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi. 2) nimetab erinevaid probleeme 3) toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta 4) Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.	Klassiarutelu mõistete avamiseks. Lastega filosoferimine - valetamine, spikerdamine, teiste süüdistamine. Ajurünnak. Probleemide lahendamise viisid. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab ette erinevaid probleeme (kohustus jäi täitmata, kiusamine sh küberkiusamine, valetamine jne). Õpilased pakuvad kas üksi, paaris või rühmades neile lahendusi. Iga lahenduse korral otsustatakse kas see on tõhus või mittetõhus lahendus lähtudes lühi- ja pikaajalistest tagajärgedest. Rollimäng. kõikidele rühmadele antakse samad olukorrad, millele tuleb leida erinevaid lahendusi. Arutelu

		lahendusvariantide üle. Kuna kõigil on samad olukorrad, siis saab arutada ka selle üle, et igal olukorral võib olla rohkem kui üks lahendus. Probleemiaken. Õpetaja annab ette lood, mille alusel õpilased täidavad probleemi akna ja pakuvad probleemidele lahendused. Võib teha individuaalselt või rühmas. Individuaalülesanne. Probleemi lahendamine. Õpilane kirjutab välja ühe enda probleemi ning koostab õpitule toetudes selle lahendamiseks plaani. Järgib plaani ja analüüsib siis selle edukust. Vajadusel teeb plaani muudatusi. Rühmatöö. Suhtlemise teemaline lauamäng. Mõelda välja mäng, reeglid, teha mäng valmis. Projektülesanne. Rühmades klassi ühise ürituse väljamõtlemine, plaani koostamine ning selle läbiviimine. Kursust läbiva meeskonnamängu VI etapp: koostöö ja kooselu saarel. Kursust läbiva meeskonnamängu VII etapp: ettetulevad probleemid ja nende lahendamise võimalused.
	ÕPILANE: 1) Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist. 2) nimetab mõjutamise viise 3) Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia. 4) mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest	Klassiarutelu. millised tagajärjed võivad otsustel olla. Õpetaja märgib need tahvlile kahte tulpa. Pärast paneb õpilaste abil tulpadele pealkirjad, nt positiivsed - negatiivsed või konstruktiivsed - mittekonstruktiivsed või vastustutundlikud - kahjustavad. Juhtumite analüüs. Õpetaja annab olukorrad ette. Rühmades otsitakse neile lahendusi. Tuuakse välja iga lahenduse plussid ja miinused. Juhtumites tehakse

		midagi kaaslaste mõjutusel või mõjutamiseks. Individuaalülesanne. eneseanalüüs - millised on olnud minu otsused; suhe isikliku ja survestatud otsuste vahel. Individuaalülesanne. Minu vastutus. Õpilane paneb kirja mille eest ta vastuta, mille eest võiks vastutada, aga ei tee seda, mida peab tegema selleks, et nende eest ise vastutada. Rühmatöö. Välja mõelda erinevaid olukordade kirjeldusi erinevat tüüpi rühmades, mis võivad tekitada rühmaliikmetel soovi nõustuda. Rühmad omavahel vahetavad olukordi ning panevad kirja, kuidas peaks vastama, et saaks oma seisukohale kindlaks jääda.
	<u>POSITIIVNE MÕTLEMINE</u>	
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta. 2) Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.	Individuaalülesanne. Panna kirja 20 positiivset omadust enda kohta ja 10 positiivset omadust klassi kohta. Võrrelda oma tööd kaaslaste omaga. Lõpetuseks tuua välja 5 positiivset omadust klassi kohta. Mäng tundekaartidega. Kaartide sorteerimine: positiivsed, mitte positiivsed. Enda omaduste märkimine kaartide abil. Rühmatöö. Plakati tegemine: "Positiivse mõtlemise ABC" Loovülesanne. Enesesisendus. Visuaalselt kujundada endale motod. Kompleksülesanne. Igaüks väärb lille. 1) Iga õpilane saab paberi mille keskele kujundab lille südamikuks oma nime. Lille õielehtedeks kirjutab kõigepealt ise 5 enda positiivset omadust. 2) Seejärel lähevad paberid klassis ringlesse. Iga klassikaaslane peab igale klassikaaslasele

		kirjutama vähemalt ühe tema positiivse omaduse või oskuse. Tuleb jälgida, et ei korrataks kaaslasele juba kirjutatud omadusi Loovülesanne. Minu mina. Plakat paberil või veebis. Kokkuvõtva ülesandena kirjeldab enda omadusi positiivses laadis.
--	--	---

3.11. III KOOLIASTE

3.12. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
- 2) Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
- 3) Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
- 4) Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
- 5) On loov ja ettevõtlik.
- 6) Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
- 7) Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
- 8) Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
- 9) Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
- 10) Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
- 11) Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
- 12) Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
- 13) Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
- 14) Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

3.13. Kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpisisituatsioonis toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdselt ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpisisituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda tervises seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpisisituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

3.14. 7. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
7.klass	<u>INIMESE ARENG JA MURDEIGA</u>	
	ÕPILANE: 1) Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; 2) Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;	Peamiste mõistete avamine, elukaare ja murdeeaga seotud ülesanded. Sissejuhatus. Peamiste mõistete avamine: viia kokku mõiste, selgitus ja näide. Ülesanne. “See olen mina” - kirjeldada iseennast võimalikult detailiselt (oskused, väärtused, hobid jne) ning anda hinnang, kas tegemist on pärilikkuse, keskkonna tegurite või inimese enda valikutega. Paaristöö. Kaaslase kirjeldamine. Mida tean kaaslasest lihtsalt teda vaadates? Mida saan teada, kui temaga vestlen? Ülesanne. Elukaare etapid: rühmades mõelda välja igale etapile moto. Teistele esitamine ja ära arvamine, millise elukaare etapiga on tegu. Töö helifailidega. Ööülikooli elukaare loengute põhjal esitluste koostamine, näiteks kasutades slaidiesitlus programmi või kujundades poster paberil või veebis.
	ÕPILANE: 1) Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;	Keskendumine murdeea muutustega seotud teemadele. Peamiste mõistete avamine. Ülesanne. Minu senine arengukäik (elukaar). Õpilane kirjutab 10-15 sündmust, tegevust, olukorda oma senisest elust, paneb need ajaliselt järjekorda ning kujutab visuaalselt (kaarena, trepina vms) Ülesanne. Minu õpiharjumused. Analüüsib, milliseid õpimeetodeid kasutab, mis toimib, mis mitte, mida peaks/ võiks muuta. Võrdlus murdeeast. Vihikusse tabel kolme lahtriga: Murdeea muutused üldiselt/ tüdrukutel/poistel - Uus teadmine - Tekkis küsimus. Infoallikana kasutada õpikut või seksuaaltervis.ee lehte: Murdeiga

		Tekkinud küsimustele proovivad õpilased rühmades vastused leida ja vastuseta küsimused kirjutatakse paberile õpetajale või arutatakse õpetajaga kohe klassivestluses. Joonis. Õpilased märgivad joonisele murdeeaga seotud muutused. Ülesanne. Primaarsed ja sekundaarsed sugutunnused
	<u>INIMENE, VALIKUD, ÕNN</u>	
	ÕPILANE: 1) Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 2) Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;	Enesehinnangu kujunemine ja muutumine. Peamiste mõistete avamine. Ülesanne. “See olen mina” ülesanne eelmises teemaplokis edasiarendus. Vaadata üle kirjutatud jutt ning märkida, mis kirjutatust on kirjeldav ja kas on ka kirja saanud hinnangulist osa. Komplimendi ülesanne. A4 paberile kirjutada keskele oma nimi ja võimalusel kaunistada, paber liigub edasi järgmise kätte. Iga rühma liige paneb kirja ühe lause, mis teeb sellest inimesest imelise inimese. Rühmatöö. Enesehinnang. Rühmades arutada millised olukorrad, tegevused jne võivad enesehinnangut madaldada. Seejärel millised tegevused, olukorrad jne aitavad enesehinnangut tõsta ja hoida. Neist koostada plakat. Tutvustada teistele. Eneseanalüüs Johari akna mudelit kasutades.
	ÕPILANE: 1) Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; 2) Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;	Mitmekülgne eneseanalüüs ja oskus seada eesmärgid ja neid täita. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Loovülesanne. Minu mina. Visuaalsel moel kirjeldada enda huvisid, tegevusi, omadusi, väärtusi, lemmikuid jne nt minipildikestena või jutukesena/ ajakirja artiklina Tegevusplaani koostamine ja kaasõpilase tegevusplaani hindamine etteantud kontroll tabelit kasutades. Mõistekaart: enese tundmaõppimine seoses oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvidega.

		Arutelu: erinevad enesekasvatuse võtted Probleemi lahendamise ülesanne seoses enesekasvatuse võtetega. 1) Mõttele välja üks lahendamist vajav probleem. Kirjuta see vihikusse võimalikult täpselt 2) Vahetage pinginaabriga vihikud ja tutvuge kaaslase probleemiga. 3) Proovi lahendada esitatud probleem pannes kirja kolm punkti 1. Pane eesmärk 2. Kasutatav enesekasvatuse võte 3. Kirjelda võimalikult täpselt, kuidas antud enesekasvatuse võtet saaks kasutada selle probleemi lahendamisel. Individuaalne kirjutamine. Õpilased panevad kirja olukorrad, kus nad on pidanud tegema ühe kindla valiku. Analüüsivad, kas tagant järgi on see valik olnud nende meelest õige või vale otsus? Kas oleks pidanud tegema teise valiku? Miks? Miks on tehtud otsus parim? Jne Maailmahariduslik ülesanne. Kogumik “Naised õiguste eest: lood üle maailma” Malala Yousafzai lugu ja tunnikava: Enese elutee kujundamine
	<u>INIMENE JA RÜHM</u>	
	ÕPILANE: 1) Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; 2) Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; 3) Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;	Rühmatöö tööleht. Erinevad grupid, nende reeglid. Rühmatöö põhjal järgneb klassiarutelu. Arutelu. Miks kodus on suulised kokkulepped ja koolis kirjalikud? Miks peab osa reegleid kirja panema? Individuaalselt ja/või rühmas luua oma klassireeglid. Ülesanne. Minu rühmad. Tuua välja millistesse rühmadesse kuulub, sh sotsiaalmeedia rühmad. Valib 3 enese jaoks kõige olulisemat ja põhjendab miks need. Ülesanne. 1) Panna kirja kõik enda hetke rollid elus 2) iga rolli juurde üks õigus ja üks kohustus, mis tuleb selles rollis täita 3) mõelda, kui kindlas rollis olles see õigus/kohustus puudub, siis missuguseks see muudab selle rolli õpilase jaoks 4) valida 1-3 lemmik rolli ja põhjendada, miks see nii on.

		Ülesanne: Minu õigused ja kohustused. Õpilane paneb kirja oma kohustused perekonnas, koolis, huviringis/trennis, sõprade seas, kogukonnas kodanikuna. Vähemalt 5 õigust. Iga õiguse juurde kirjutab sellest tuleneva kohustuse.
	ÕPILANE: 1) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega;	Klassiarutelu. Mis põhjustel inimesed nõustuvad enamuse arvamusega? Vastused tahvlile kirja ja seejärel juhib õpetaja arutelu, täpsemate põhjuste selgitamiseks. Rühmatöö. Välja mõelda erinevaid olukordade kirjeldusi erinevat tüüpi rühmades, mis võivad tekitada rühmaliikmetel soovi nõustuda. Rühmad omavahel vahetavad olukordi ning panevad kirja, kuidas peaks vastama, et saaks oma seisukohale kindlaks jääda. Rühmatöö. Autoriteetne inimene. Koostada plakat vms vormis ülevaade millised omadused, tegevused jms kujundavad inimesest autoriteedi. Dramatiseering. Lavastavad rühmas minietendused rühma survega tõhusaks toimetulekuks ennast ja/või teisi kahjustavas olukorras.
	<u>TURVALISUS, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE</u>	
	ÕPILANE: 1) Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; 2) Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;	Ülesanne. Tutvuda peaasi.ee lehel vaimse tervise vitamiinidega. Iga vitamiini kohta koostada endale kava kuidas seda vaimse tervise toetajat kasutada ja oma elus suurendada. Rühmatöö. Kiusamine vaimse tervise häirijana. Rühmatöös tuuakse välja kiusamine sh küberkiusamise põhjused, tagajärjed, ennetamise ja lõpetamise viisid. Vaikuseminutite harjutused. Ideekaart ja analüüsi kirjutamine. Paberi keskele kirja: "Millal mul on raske olla?". 1 min jooksul kirja kõik mõtted, mis tekivad. 1 min jooksul kirja ühele asjale, millal on raske erinevad lahendused, mida oskab õpilane välja tuua, et seda lahendada või ennetada. Nii veel 2 korda erinevate nähtustega. Pärast idee kaardi tegemist kirjutada lühiarutlus "Kuidas ma raskustega toime tulen?".

		Ideekaart. Millal tunnen ennast hästi? Rühmatöö. 1) individuaalselt kirja kõik probleemid, mis tekitavad rahulolematust õpilaste meelest koolis ja/või kodukohas.. 2) moodustatakse rühmad ning esitletakse kõiki kirja pandud probleeme 3) valitakse välja 3-5 probleemi, millele proovitakse leida lahendusi. Töö esitatakse klassile. Võimalusel saab kasutada pikemaajalise projektina, et lahendada ära mõni noorte jaoks oluline probleem. Juhtumite analüüs. Õpilased tutvuvad lasteombudsmani kodulehel kirjalike seisukohtadega. Õpetaja või õpilased valivad välja sobilikud seisukohad ning teevad ülevaate: 1) lühitutvustus 2)millist lapse õigust antud probleem puudutab 3)lasteombudsmani seisukoht antud küsimuses 4)rühma arvamus antud juhtumist. Rühmatöö. Kuidas meie saame suurendada enda ja kaaslaste heaolu koolis ja kodukohas. Rühmatöö aluseks PERMA-mudel. Maailmahariduslik ülesanne
	1) Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;	Rühmatöö. Klass jagatud neljaks rühmaks. Koostada plakat etteantud teemal ja lisada juurde positiivseid tegevusi, mis noore tervist edendaks koolis ja lähiümbruses. 1. Alkoholi negatiivne mõju 2. Narkootikumide negatiivne mõju 3. Tubakatoodete (sh e-sigaret) negatiivne mõju 4. Kofeiin sisaldavate energiajookide negatiivne mõju. Õpiprojekt: noorte uimastitarvitamisega seotud negatiivsete tagajärgede ennetusvõimalusi kogukonnas/lähiümbruses. Infootsing. Tutvumine seadustega: tubakaseadus, alkoholoseadus, narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadusega. TAI mäng ja info.

		Ülesanne. Kes mind mõjutab? (Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile, lk 200) Bingo. Õpilased koostavad bingoväljad, kuhu märgivad vaba aja tegevusi ilma uimastikasutusega, sh nutiseadmeteta. Seejärel otsivad tegevustele klassikaaslaste nimed lahtritesse, kes vastavat tegevust teevad. Ajurünnak. Millised eelised on noorel, kes uimasteid ei tarvita. Filmi vaatamine ja arutelu. Õppefilm
--	--	---

3.15. 8. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
8.klass	<u>TERVISE KÄITUMINE</u>	
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; 2) Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;	Oluline rõhk terviseaspektide omavahelistel seostel. Sissejuhatav rühmatöö. Ühisele paberile 4-5 liikmelistes rühmades ise kolmele tervise aspektile definitsiooni andmine ja kolme näite juurde toomine, mis tugevdavad seda aspekti. Seejärel erinevate aspektide juurde omavaheliste seoste loomine. Järgneb klassiarutelu. Rühmatöö sik-sak meetodil. Teksti mõistmise ülesanne. Järelduste tegemine Eesti inimarengu aruande 2023 peatüki "Eluviisi ja vaimse tervise seosed inimese elukaarel". Tekst jagada rühmade vahel ära, vajadusel selgeks teha uued mõisted, panna kirja olulisemad teemapunktid ning kolm olulist teadmist 8. klassi noorele. Fotoessee "Tervis". Individuaalselt või rühmas teha fotoessee kasutades vabavara pilte. Õpilased pealkirjastavad oma töö ise, kasutavad 8-10 fotot, kasutades interneti otsingumootorit. Esitluses on vaid pildid ja lood jutustavad õpilased ise juurde. Ülesanne. Õpilane valib ühe enda tegevuse ja analüüsib seda füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise seisukohalt - kuidas tegevus toetab ja/ või ei toeta tema tervise osasid. Unepäeviku täitmine ja selle analüüs. tutvuda klassis "14 unevõtet päeval ja öösel, mida enda une parandamiseks teha" Minu unevihik noortele

		õpilaste kirjalik analüüs, mida juba teen ja mida mitte. unepäeviku täitmine lk 31 Minu unevihik noortele või unepäevik kokkulepitud aeg õpetajaga. seejärel analüüsida oma tulemusi, mida peaks muutma ja mis on hästi. Plakati tegemine teemal: -“Une olulisus” -”Hea une nipid” Võimalus teha plakat paberil või kasutades veebikeskkonda. Enese ja kaaslaste jälgimine nädala jooksul, millised on enda ja kaaslaste halvad harjumused, miks ja mis on tagajärjed? Iseseisev kirjutamine “Soovitused sõbrale ... “. Õpilane paneb kirja erinevad soovitused, mida ta annaks omavanusele sõbrale, et olla hea tervise juures. Loovülesanne. Minu turvapaik. Joonistuse vormis tervist toetavate tegevuste, olukordade jms kujutamine.
	ÕPILANE: 1) Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;	Sissejuhatavad väited. Õpetaja koostab õiged ja valed väited, näiteks järgneva veebilehe põhjal: Liikumine. Õpilased peavad valed väited parandama ja õiged ära märkima. Järgneb klassiarutelu. Paaristöö. Õpilased vestlevad omavahel, millistes huviringides on nad osalenud/on osalemas/sooviksid osaleda ning proovivad reklaamida seda huviala kui maailma kõige paremat. Minuuring. Kehaline aktiivsus ja uni. Õpetaja koostab kasutades näiteks Google Forms'i küsimustiku kehalise aktiivsuse

		teemal, Miniuuring. Kehaline aktiivsus - Google'i dokumendid Pärast uuringu läbiviimist saab õpetaja Google Formsi kaudu tulemused, mida saab jagada õpilastega sobivas keskkonnas. Forms koostab automaatselt graafikud. Pärast uuringu läbiviimist tuleb õpilastel teha kirjalik analüüs. Iseenda ja klassi käitumise kohta. Selleks on oluline, et õpilased enda käitumise kohta teevad ka eraldi märkmed vihikusse, et saaks võrrelda klassiga. Rühmatöö. Situatsioonianalüüs. Ülesanne. Oma nädalase toiduvaliku analüüs. Paneb nädala jooksul kirja kõik, mida sööb/joob/näksib kas blogisse või tabelisse. Seejärel analüüsib vastavalt toitumissoovitustele (toitmine.ee). Sõnastab järeldused. Koostab plaani oma toiduvaliku edasiseks parendamiseks.
	ÕPILANE: 1) Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; 2) Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;	Ülesanne eelnevast loengust/ artiklist: sisesta Google'i otsingusse sõnapaar "teaduslikult tõestatud". Ava esimesed kolm otsinguvastet ning hinda seal olevat infot nende soovitude alusel, mis eelnevas loengus antud. Infootsingu ülesanne otsida riiklikult tunnustatud organisatsioonidest usaldusväärset infot kirja panna 1) veebileht 2) teemad, mille kohta infot võib leida. Võib teha rühmatööna. Õpetaja jagab rühmadele veebilehed, ajakirjad jms, mille kohta rühm teeb ülevaate. Ülesanne tervise teemaline artikkel. Vihikusse kirja:

		1) pealkiri 2) autor 3) kust artikkel võetud veebileht/ ajakiri/ ajaleht 4) kirjuta kokkuvõte. 5) pane kirja ühe lausega kõige olulisem mõte 6) kellele soovitaksid lugeda seda. 7) Millist tervise aspekti see käsitleb. Tunnis: Paarilisele oma tööst ülevaate andmine: paariline kirjutab 3 küsimust üles ja 3-5 märksõna --> gruppidesse jagunemine --> õpilane annab ülevaate kuulnud tööst, rühmakaaslased kirjutavad ühe märksõna kuuldu kohta sõnapilve. Faktikontroll. Õpilased panevad iseseisvalt või rühmas kirja erinevad ravivõtted või meetodid, mida nad teavad. Seejärel otsitakse teaduspõhiseid allikaid nende kinnitamiseks või ümberlükkamiseks. Tulemuste esitlemine klassile.
	ÕPILANE: 1) Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;	Olulisemate mõistete avamine vaimse tervise teemadel. Klassiarutelu: miks on vaimset tervist keerulisem hinnata? Peaasi.ee veebilehel vaimse tervise vitamiinide testi tegemine ja tulemuse põhjal kokkuvõtte tegemine, mis on hästi ja mida peaks paremini tegema? - testi oma vaimset tervist - vaimse tervise kriisiplaan Peaasi.ee veebilehel Koolistressi testi tegemine ja tulemuse põhjal kokkuvõtte tegemine, mis on hästi ja mida peaks paremini tegema? Ajaplaneerimise nipid. Õpilased tutvuvad Peaasi.ee veebilehel erinevate ajaplaneermise abivahenditega. Valivad välja enda jaoks sobilikud meetodid ning kavandavad nende kasutamist nädala

		jooksul ja analüüsitakse nende kasutamist, mis töötas nende jaoks ja mis mitte. Õpetaja juhitud klassiarutelu erinevate õppimisnippide kasutamiseks. Video vaatamine G.Arro “Kuidas kodustes tingimustes efektiivselt õppida?” Rühmatöö. Erinevate vaimse tervise teemaliste videote vaatamine ja ülevaate andmine sümbolite ja piltide kaudu. Infootsing, kuhu pöörduda vaimsete terviseprobleemide korral? Võimalus õpetajal ka määrata kindlad vaimse tervisega seotud küsimused, millele õpilased pakuvad lahendusi ja soovitusi kaasõpilastele. Iseseisev kirjutamine “Minu parimad tujutõstjad”. Õpilased kirjutavad endale nimekirja, mis aitavad neid hoida positiivset meelt ja mida võiks veel lisaks edaspidi kasutada. Ülesanne. 1) õpilased kirjutavad väikestele paberitele stressi maandamise viise, 2) neist kujundatakse ühine plakat või kleebitakse klassi seinale.
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; 2) Analüüsib enda tervises seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;	Ülesanne panna kirja olulisemad subjektiivsed ja objektiivsed tervisenäitajad. Leida objektiivsetele tervisenäitajatele normaalvahemikud ning põhjendused, miks on oluline erinevaid tervisenäitajaid jälgida. Määrata enda peamised tervisenäitajad, võimalus kaasata kooliõde. Analüüsida oma tervisenäitajaid ning vajadusel leida lahendusi nende parandamiseks. Subjektiivsete tervisenäitajad. Õpetaja viib läbi lühiküsitluse, kuidas õpilase ennast täna/sel nädalal/sel kuul tunnevad kasutades subjektiivsete tervisenäitajate

		näiteid. Õpetaja koostab erinevad väited, millele saab vastata, näiteks jah (püsti), nii ja naa (istudes) ning ei (kükitades). Sarnaselt võib kasutada veebipõhiseid küsitluskeskkondi. Võimalus lasta õpilastel selgitada, miks nii tuntakse ja pakkuda lahendusi enesetunde parandamiseks. Ülesanne. Uurida statistika ameti veebilehel Eesti elanikkonna tervisenäitajaid. Kirjutada välja kolm järeldust. https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/tervis Uurida Eesti rahvastiku tervise arengukava 2020-2030. Kirjutada välja eesmärgid. https://www.sm.ee/rahvastiku-tervise-arengukava-2020-2030 Arutelu. Miks just need on olulised eesmärgid? Õppekäik Tervisemuuseumi. Saab kasutada muuseumi virtuaaltuuri ja e-õpet. Kooliõe külalistund olulisematest tervisenäitajatest.
	ÕPILANE: 1) Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;	Rühmatöö ja klassiarutelu. Rühmades pakuvad õpilased välja erinevaid mõtteid, mis nende meelest seostub tervisliku ja ebatervisliku mõistega. Kokkuvõtted klassiarutelus. Individuaal- või rühmatöö. Milliseid tervislikke ja ebatervislikke valikuid olen viimasel ajal teinud? Mis põhjustel olen nii käitunud? Milliseid käitumisviise oleks veel võimalikud? Mida peaksin jätkama ja millest loobuma? Miks? Eluviisi diagramm. Ringdiagrammi koostamine tervist mõjutavate tegurite

		(eluviis, keskkond, pärilikkus, terviseteenused) osade kohta. Enesehindamine iga eluviisi aspekti kohta (toit, liikumine, uni, suhted, harjumused). Individuaalne kirjutamine: arutlus teemal „Minu tervislik eluviis“. Juhised SIIN Projektülesanne. Klassiprojekt. Tervist toetava tegevuse planeerimine ja läbiviimine. 1) mõeldakse välja tegevus, 2) analüüsitakse selle tervist toetavat mõju, 3) planeeritakse tegevuse läbiviimine, 4) viiakse tegevus läbi, 5) analüüsitakse tulemusi.
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;	Mõistete avamine. Projektõpe. “Teeme ära” projekti mõtte kasutamine kodukohas või kooli ümbruses. Projektõpe. Rühmatööna sotsiaalreklaami tegemine, et vähendada toiduraiskamist koolisööklas/ kodus: joonistatud plakat iseseisvalt/rühmas. Stop-Motion animatsioon (1min) Video (1min) Õpilased hindavad kaasõpilaste töid kasutades õpetaja koostatud kontrolltabelit. Filmi vaatamine ja arutelu: “Homme saabub paradiis”. Liikumine ja keskkond. Õpilased kaardistavad klassis, kuidas tullakse kooli, näiteks ühistranspordiga, jala, rattaga, autoga jne. Ühiselt arutatakse, miks kasutatakse just “seda” liikumisviisi, kas seda on võimalik vahetada keskkonna- ja tervise sõbralikumaks. Koolitee ja ohutus. Õpilased kaardistavad oma kooliteed, millised võimalikud

		ohukohad seal peituvad ja kas oskavad pakkuda lahendusi, mis teekonna turvalisemaks muudaks. Võimalusel teha pöördumine KOV-i. Arutelu: Minu toidu teekond. Millist toitu eelistatakse ja, kust see pärineb. Ülesanne oma toidukorra erinevate komponentide päritolu kindlaks teha. Klassi kokkuvõtted suurele kontuurkaardile märkida. Miks võiks eelistada kodumaist toodangut? Uurimus: biojätmed ja kompostimine.
<u>SUHTED JA SEKSUAALSUS</u>		
	ÕPILANE: 1) Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; 2) Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;	Arutelu: millised suhted on olemas? Ajurünnak. Õpetaja kirjutab tahvlile kahte tulpa nii, et eristuvad lähisuhted ja koostõised suhted. Seejärel saab arutleda nende erinevuse üle. Rühmatöö. Mis on sõprus? Ülesanne: sõprus ja tsitaadid. Esitada sõprussuhete kirjeldamiseks viis tsitaati ning põhjendada, mis need on valitud. Rühmas või klassi ees esitamine. Võimalus ka võtta teemaks armastus. Ülesanne. Kuidas öelda, et keegi meeldib sulle? Rühmas mõelda välja erinevaid viise kuidas seda teha. Saate vaatamine: “Miks inimesed armuvad”. Saate põhjal paarilisele/ klassile küsimuste esitamine. Loovülesanne: armastuse kujutamine visuaalselt, värvidega. Südame kujutist ei tohi kasutada. Ajurünnak, kuidas öelda, et keegi sulle meeldib.

		Mäng palliga. Lähisuhe on nagu pallimäng. Mängu käigus visatakse kordamööda palli kogu aeg samale kaaslasele vaatamata tema kohale ringis. Mängu käigus vahetavad mängijad kohti. Viskamise eel tuleb kaaslasele otsa vaadata ja nimetada tema nimi. Seejärel saab arutada lähisuhte loomise ja hoidmise üle. Arutelu, mis tegevused aitavad luua hea suhte? Milline on hea suhe? Rühmatööna panna kirja võimalikult palju hoolivuse näitamise viise. Rühmatöö: Miks armastus võib lõppeda? Kuidas lõpetada partneriga suhe? Millised tegevused võiksid aidata suhtest üle saamisel? Arutelu “Suhte lõpp ja tunded” (Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 91)
	ÕPILANE: 1) Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;	Ülesanne. Terved ja turvalised suhted. Rühmades kirja märksõnad, mis iseloomustavad terveid ja turvalisi noorte käimissuhteid. Seejärel saavad kõik rühmad sõna ja õpetaja paneb need tahvlile kirja ning vajadusel täiendab neid. Ülesanne. Soostereotüübid. Ülesanne. Kohtinguvägivalla vormid. Õpilastele sedelid: kohtinguvägivalla vormid ja vägivaldsed käitumisviisid. (Terved ja turvalised suhted. Metoodiline juhend) Visuaalselt teema: “Märka kohtinguvägivalda!” ja “Selline on hea suhe!” Nõu ja abi

		(Terved ja turvalised suhted. Metoodiline juhend) Materjali "Mida teha, kui oled kogenud kohtinguvägivalda" koostada meespea sõbrale.
	ÕPILANE: 1) Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; 2) Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.	Sõnapilve koostamine rühmas teemal „Seksuaalsus”. Klassiarutelu tekkinud mõtetest, seejärel võimalus vaadata K. Part'i videoloengut „Seksuaalsuse mõiste“ (7min). Pärast videoloengut võimalus täiendada oma rühmatööd. (Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 51) Genderbread person eesti k soopraänik - aitab avada sooidentiteeti ning sellega seotud mõisteid. Õpilased pakuvad esialgu märksõnu joonisele ning seejärel võtab õpetaja teema kokku ja vajadusel selgitab lisaks. Tunnikava: Seksuaalne areng: seksuaalsuse trepp. (Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 86). Inimese individuaalsuse rõhutamine. Rühmatöö. Õpilased saavad rühmades valida enda jaoks sobiva teema seoses seksuaalsusega, mis neid huvitab. Tehakse lühivideo, esitlus, animatsioon vms. Arutelu erinevatest seksuaalorientatsioonidest ja sooidentiteetidest. Tutvumine Eesti Vabariigi põhiseaduse § 12. Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

		Ühiselt arutada, mida see tähendab antud teema kontekstis. Tutvumine LGBT Ühingu Sõnastikuga. Millised mõisted on tuttavad ja millised mitte? Esmalt iseseisvalt, seejärel paaris/rühmas ning lõpuks ka klassiarutelus. Maailmahariduslik ülesanne. Töötuba “Küla ehitamine” mõjus rühma- või klassitegevus, mille jooksul saab osaleja kogeda uue kultuuriruumiga kohanemise keerukust ja tunnet, mida tähendab kuuluda kas ühiskonna kultuurilisse enamusse või (marginaliseeritud) vähemusse.
	ÕPILANE: 1) Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest. 2) Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.	Ülesanded ja tegevused, mis annavad noorele ülevaate erinevatest võimalustest turvaliseks seksuaalkäitumises väärtustades iga inimese individuaalsust. Paarisülesanne: tutvuda seksuaalõigustega ning igale õigusele lisada kohustus. Õpetaja juhitud arutelu, kui mõni õigustest puuduks loetelust, mida see tähendaks inimese jaoks? Seksuaalse enesemääramisõiguse mõiste avamine. Tunnikava: Esimene kord: millal on õige aeg? (Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele, lk 93). Võrdlev ülesanne. Õpilased tutvuvad erinevate rasestumisvastaste vahenditega ning koostavad ülevaatliku tabeli, kuhu kirjutavad: *vahendi nimetus *kasutamine

	*kui pikaajaline *plussid ja miinused *toimeaine *ligikaudne maksumus *kasutatud allikad. Järgneb õpetajaga arutelu ja topeltmeetodi tutvustamine. Õppekäik noorte nõustamiskeskusesse Praktiline ülesanne. Kondoomi kasutamine. Ülesanne. Tööleht nr 16 „Turvaseksi BINGO“. Räägime tervisest! Juhendmaterjal Noorsootöötajatele, lk 147 Ülesanne. Õpilastel meelespea koostamine noorele, milline on turvaline seksuaalkäitumine. Ülesanne. Õpilased mõtlevad rühmas välja eksitavad juhtumid, kus tuleb kasutada oma teadmisi turvalisest seksuaalkäitumisest. Teisel rühmal tuleb lahendada olukord turvaliselt ning pakkuda välja ka vajadusel abi saamise võimalused. Vastused peavad toetuma usaldusväärsetele allikatele ning olema viidatud. Järgneb õpetaja juhendatud klassiarutelu. Lühivideod konkreetsetest seksuaalkäitumisega seotud küsimustest. Püstitatakse küsimus, mis õpilastele huvi pakub ning vastatakse sellele toetudes usaldusväärsetele allikatele. Õpetaja juhitud arutelu, kes vastutab turvalise seksuaalkäitumise eest?
--	--

		Ülesanne. Kuidas öelda EI (Räägime tervisest! Juhendmaterjal noorsootöötajatele, lk 97)
	ÕPILANE: 1) Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;	Mõistete avamine. Õpilased selgitavad (tuletavad meelde) rühmas stereotüübi ja soostereotüübi mõiste. Rühmatöö. Õpilased panevad kirja võimalikult palju soo/stereotüüpe kui võimalik ning märgivad juurde, kas tegemist on stereotüübiga või soostereotüübiga. Seejärel analüüsitakse soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele, millised ohud ja piirangud need seavad.
	<u>TURVALISUS, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE</u>	
	ÕPILANE: 1) Demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;	Mõistete avamine. Kiusamisjuhtumite analüüs. Õpetaja annab ette erinevad juhtumid seoses kiusamisega (kirjalikult, videod, pilt vms). Õpilased analüüsivad olukorda: * lühikirjeldus olukorrast * ohvri tunded * kiusaja tunded * kõrvalseisjate roll * lahendus Rühmatöö: 1) Mida teha, kui mind kiusatakse 2) Mida teha kui näen kiusamist pealt? Järgmiste materjalide põhjal: Kiusamisvabakool.ee abiks õpilasele ja lasteombudsmani veebileht kool kiusamisest vabaks. Infootsingu ülesanne, kuhu pöörduda kiusamise või vägivalla korral. Klassiarutelu mida teha, et koolis ei oleks kiusamist?
	ÕPILANE:	Reklaami analüüs (Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile, lk 208).

	1) Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;	Veebimängud ja ülesanded: Kas joomine teeb ägedaks? Õpilased tutvuvad individuaalselt mänguga, pärast mängu panevad endale kirja, milline inimene on nende meelest äge. Seejärel moodustatakse rühmad ning kõikide mõtete põhjal pannakse kirja 3-5 iseloomulikku tunnust, mis muudab inimese ägedaks. Õpetaja paneb kõikide rühmade tulemused tahvlile kirja ning kujuneb selle klassi arusaam ühest toredast inimesest. Kuidas öelda ei Klassiarutelus proovitakse leida veel lahendusi, kuidas vastata. Kuidas mind survestatakse? Üheskoos vaadatakse juhtumeid ning erinevaid survestamise viise. Seejärel individuaalselt/paaris/rühmas pannakse veel kirja näiteid iga survestamise viisi kohta, millega õpilastel on olnud kogemust või ettekujutus. Kuidas mina käituksin? Küsimusi saab vastata paaris või hoopis klassiga koos, et tekiks arutelu ning vaadata kõiki valiku võimalusi käitumiseks. Testi oma teadmisi! Kui palju tead alkoholist ja selle tarbimisest noorte hulgas? Küsimusi saab vastata paaris või hoopis klassiga koos, et tekiks arutelu. Rühmatöö: Mida pean teadma uimastitest? Kuhu pöörduda abi saamiseks? Õpilased koostavad reklaamplakati, mis keskendub kindlale uimastile ning jagavad teistele eakohast infot. Võimalikud
--	---	---

		näiteteemad: e-sigaret, kofeiini sisaldavad energiajoogid, vesipiip, alkohol, tubakas, kanep jne. Arutelu. Mida saan mina teha, et ei tekiks sõltuvust? Mida saavad teha minu lähedased? Mida saab teha riik?
	ÕPILANE: 1) Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;	Esmaabi põhimõtteid ja võtteid käsitlevad ülesanded. Arutelu õpilaste kokkupuuted esmaabiga; mida veel ei osata, aga sooviks; esmaabivahendid kodus. M. Liiger esmaabivideod ja Rapla Vesiroosi gümnaasiumi video esmaabist. Õpetaja valib sobivad videod, mille põhjal ülesanne tehakse. Infovoldikute tegemine. Rühmades koostatakse erinevate ohuolukord jaoks meelepea voldikud: teema, sümptomid, käitumine olukorras. Õppekäik Tervisemuuseumi. Kooliõe või kiirabitöötaja külalistund. Esmaabi teemalise video loomine. Rühmadele jagatakse erinevad olukorrad, mille kohta luuakse videoõpetus. Praktilised esmaabi ülesanded. Elustamine, sidumine, püsiv küliliasend, Heimliche võte, esmane abi minestamise, astmahoo korral. Rühmatöö teemadel: tuleohutuse, veeohutus, elanike hädaolukorraks valmisolek ja käitumisjuhised plahvatusohtlike esemetega. Koostada käitumisjuhised etteantud olukordades.

4. ÜHISKONNAÕPETUS

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva.

II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseisestamisele. Käsitletu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke.

4.1. II KOOLIASTE

4.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
- 2) Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
- 3) Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
- 4) Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
- 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
- 6) Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
- 7) Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
- 8) Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
- 9) Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
- 10) Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
- 11) Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
- 12) Käitub teadliku tarbijana.

4.3. Kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;

- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 25) koostab eelarve etteantud piirides;
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

4.4. 6. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
6.klass	<u>DEMOKRAATIA PÕHIMÕTTED JA SELLE TOIMIMINE</u>	
	ÕPILANE: 1) Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 3) Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 4) Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 5) Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 6) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.	Õpilasmavalitsuse esindaja ja/või huvijuht teevad külalistunni ning tutvustavad juba tehtut ja ka plaanitavat. Õpilased saavad teha ettepanekuid koolielu parandamiseks. KOV esindajaga kohtumine ja/või KOV külastus. Õpilased saavad teha ettepanekuid kodukohas vajalikest muudatustest või algatustest. Loovülesanne "Unistuste kool". Mida unistuste koolis õpetatakse, kes õpetavad, kes õpivad, milline on koolipäev?
	<u>ALLIKAD JA AUTORIÕIGUSED</u>	
	ÕPILANE: 1) Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 2) Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.	Arvamusloo või referaadi kirjutamine/koostamine kasutades usaldusväärseid allikaid ja korrektset viitamist.
	<u>KULTUUR</u>	
	ÕPILANE: 1) Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 2) Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.	Rollimängud, kohtumised erinevate kultuurikandjatega enda kogukonnast ja kaugemalt.
	<u>PLANEERIMINE JA TARBIMINE</u>	
	ÕPILANE:	Isiklik eelarve:

	1) Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 2) Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 3) Käitub teadliku tarbijana.	Endale sihi seadmine raha kogumine ja/või säästmine enda seatud eesmärgi jaoks (nt jalgratas, tahvelarvuti, laagritasu, annetus jne). Õpilane toob ka välja, kas ta vajab või tahab antud eset/elamust vms. Seejärel detailse plaani paika panemine - kust on võimalik raha teenida või kokku hoida - millised oleksid variandid ja alternatiivid, kui kaua läheb antud eesmärgi saavutamiseks jne. Pidada logi ja teha kokkulepitud perioodi (nt 4 nädalat) ülevaade ja eakohane analüüs protsessist. Kohalikud ettevõtted: õpilased uurivad ise kohalikke ettevõtteid - millega tegelevad, mis ameteid seal peetakse. Hääletuse teel valitakse 3 kõige populaarsemat ning õpetaja võtab nende asutustega ühendust ning kutsub esindajad tundi. Iga esindaja teeb umbes 15 minutilise õpilastele eakohase ülevaate nende firmas olevatest töökohtadest, toodetest/teenustest mida pakutakse ning miks see on oluline. Õpilased valivad ühe antud asutusest, külastavad seda võimalusel ning koostavad lühiülevaate ettevõttest ja kogetust.
--	---	--

4.5. III KOOLIASTE

4.6. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

- 1) Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
- 2) Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
- 3) Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob
- 4) Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
- 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
- 6) Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
- 7) Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
- 8) Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
- 9) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
- 10) Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.

- 11) Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
- 12) Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
- 13) Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
- 14) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
- 15) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
- 16) Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

4.7. Kooliastme õpitulemused

Õpilane:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 15) märkab ohtu demokraatialle enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika

kujundamisel;

22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;

23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;

24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;

25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;

26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;

27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;

28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;

29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;

30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;

31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;

32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;

33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;

34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;

35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;

36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

4.8. 9. klassi õpitulemused ja õpisisu

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
9.klass	<u>ÜHISKOND JA SOTSIAALSED SUHTED: KUIDAS ÜHISKOND TOIMIB JA KELLEST KOOSNEB</u>	
	Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.	
	ÕPILANE 1) Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris 2) Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.	Arutlev vestlus kasutades eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat. Kirjutage kasti sisse oluline teema nt “Eesti elu murekohad”, (vm teema, milles näete probleemi, mis on ühiskonnas hetkel aktuaalne vms). Seejärel joonistage paremale suunduv ajaliin ja lisage kaks uut kasti. Esimesse kasti kirjutage tulevik, mille hetkeolukord tõenäoliselt kaasa toob, ning teise kasti kirjutage, millist tulevikku selle probleemiga seoses näha sooviksite. Arutlege õpilastega saadud tulemuste üle. Pildivaatlus - pilt põgenikest (nt täiskasvanu ja laps). Arutelu, millised on nende inimeste kokkupuuted erinevate sektoritega? Arutelu võib toetada ka improjutu koostamisega rühmas. Jutu alguspunktiks on nt lõik ajalehe artiklist, mis kajastab põgenike saabumist Eestisse. Improjutule võib ette anda ka pidepunktid nt (elukoha, töö leidmine, arsti või psühholoogilise abi saamine; haridustee jätkamine jms). Töö allikatega - meediast näidete otsimine erinevates sektorites tegutsevate inimeste ja organisatsioonide tegemiste kohta. Allikate põhjal saab kokku panna ka kas interaktiivse/füüsilise postri, kus on esitatud nii sektori iseloomustus kui ka elulised näited. Mini-ettekande koostamine kaaslastele - intervjuu lähedasega, et välja selgitada, millises sektoris intervjuueeritav on tegev ning mis on tema tööülesanded ja mis on selle organisatsiooni eesmärgid.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.	
ÕPILANE: 1) teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 2) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt; 3) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 4) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 5) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.	Lauamäng Teemantsaar - mille käigus mängijad peavad analüüsima mitmesuguseid väljakutseid, millega rände- ja pagulastaustaga inimesed uues riigis silmitsi seisavad. Fotoülesanne - Elu Kakuma pagulaslaagris: https://maailmakool.ee/materjalid/10231/fotoulesanne-elu-kakuma-pagulaslaagris/ Töö rahvastikuandmetega: Statistikaameti lehelt tutvuda: rahvaloendus 2021 andmetega ning lasta koostada rühmadel esitlus, mis tutvustaks Eesti rahvastikku ja ühiskonda läbi paari aspekti ; ja/või rahvastikupüramiidiga ning lasta koostada andmeanalüüs, mis võrdleks aastaid 20.saj I poolest ja II poolest ning 21. sajandi alust. Arutlev vestlus kasutades eelistatud – arvatava tuleviku metoodikat. Kirjutage kasti sisse oluline teema nt “Eesti rahvastik”, (vmt teema, milles näete hetkel probleemi). Seejärel joonistage paremale suunduv ajaliin ja lisage kaks uut kasti. Esimesse kasti kirjutage tulevik, mille hetkeolukord tõenäoliselt kaasa toob, ning teise kasti kirjutage, millist tulevikku selle probleemiga seoses näha sooviksite. Arutlege õpilastega saadud tulemuste üle. Mondo Rändekooli materjalide toel tutvustada rände mõju üksik isikule, sihtriigile ja lähteriigile. Nt lasta õpilastel täita ideekaart rände põhjuste ja mõjude kohta, edasi vaadata ühiselt mõni teemakohane video sarjast Rändekool või Jagatud teekonnad Töö põhiseadusega: kodaniku kohustused ja õigused versus igaiühe õigused ja kohustused

	Ajurünnak paarides: kas EV kodanikuks on lihtne või raske saada? Õpilased pakuvad oma teadmiste alusel põhjendusi mõlema väite kasuks. Arvamuste tõesuse kontrolliks tööleht: EV kodanikuks saamine. Õpilased tutvuvad kodakondsuse saamise tingimustega PPA kodulehelt ning püüavad põhjendada iga nõude vajalikkust. Arutlev vestlus, kas nende arvamused ühtisid tegelikkusega, mis neid mõtlema pani selle teema juures. 7. Ideekaart kordamiseks: kodakondsus (meenutatakse nii õiguseid/kohustusi; kodanikuks olemise tähendust; kodanikuks saamise eripära). 8.. Töö tekstiga: head kodanikud (Kodanikupäeva aumärgi saajate tutvustused). Arutlev vestlus, mis ühendab väljapaistvaid kodanikke. Vaba kirjutamine: Kes on hea kodanik?Projektõpe: Kodanikupäeva korraldamine koolis. Valida õpilastega teemad ja tegevused kodanikupäeva tähistamiseks
ÕPILANE: 1) oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele; 2) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; 3) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; 4) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 5) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;	Projektõpe: Meie klassi juured. Iga õpilane uurib oma perekonna lugu ja koostab lühireferaadi leitud rahva (või ka piirkondliku murde) kultuuritraditsioonides ning tutvustab seda kokku lepitud viisil (esitlus, fotokollaaž, plakat, video vm) kaaslastele. Külla võib kutsuda ka vanemaid, kes tutvustaksid mõne rahva kombeid; tutvustada rahvuskööke vms. Esitluse loomine: subkultuuridest ja nende tutvustamine klassile. Rollimäng, kus iga õpilased loosivad endale subkultuuri esindaja rolli ja püüavad neid jäljendada kokku lepitud olukordades nt laadal, bussipeatuses, meeleavaldusel.

	6) toob näiteid kultuurilaenude ja - mõjutuste kohta eesti kultuuris 7) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; 8) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.	Tööleht: üleilmastumise ohud ja võimalused, iga õpilane leiab esmalt ise näiteid mõlema väite juurde. Edasi arutatakse väiksemates rühmades ja lõpuks klassis ühiselt teema läbi. Paaristöö: Õpilane saab sedelid väidetega identiteedi, religioossete traditsioonide ja rahvuskultuuride jms kohta ühiskonnas ning peab otsustama, mis kasti ta sedeli paneb, st kas väide kehtib alati, enamasti või ainult mõnel juhul (mänguvälja metoodika). Paarilised arutavad, miks nad otsustasid nii nagu otsustasid. Antud meetodit saab teha ka liikumismänguna, kus astutakse samm edasi või tagasi või seistakse paigal. Lugemisülesanne: vaidlen autoriteediga meetodil nt kasutades teksti: Subkultuuridest on tänapäeval kadunud stiilikohustus - tuleb leida argumente, kas autori arvamuse poolt või vastu. Tegevusülesanne. Silmistava suhtumise ja eelarvamuste märkamise erinevate religioossete rühmade kogemuse näitel. Vaata ülesande kirjeldust usundiõpetuse III kooliastme ainekava sisukirjeldusest
Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.		
	ÕPILANE: 1) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 3) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;	Uurimuslik õpe: Paaristöö: õpilased arutavad, millistest kohustustest peavad täiskasvanud kinni pidama seoses lapse kasvatamisega. Valivad välja enda hinnangul 3 kõige olulisemat kohustust ning panevad need kirja. Lisavad juurde selgituse - sellist kohustust on vaja, kuna.... Info kogumiseks kasuta õiguskantsleri kui lasteombudsmani kodulehte. Sama lehekülje abil on võimalus noortel ka uurida, milliste küsimustega lasteombudsmani poole pöörduetakse (vt Olulised küsimused). Teha lühitutvustus klassikaaslastele, milline on lasteombudsmani seisukoht. Kasutada Mondo Maailmakooli materjale laste õiguste teemal nt

	4) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 5) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.	virtuaalloeng: Miks me ikka veel räägime lapse õigustest? või "Õigus olla laps" jt Mõistekaardi koostamine: Mõiste privileeg tähenduse uurimine. Mõistekaardi koostamise järel võiks toimuda arutlev vestlus, mille järel saab koostada definitsioonikaardi, mille sõnastab õpilane ise – minu definitsioon mõistele privileeg... Juhitud kujutlus metoodika toel tutvustada inimkaubanduse ohte. Vaadata klassis ühiselt videod Meie maailm: 18 Kaasaegne orjus ning seejärel valitud videoklipp(id) sotsiaalkampaaniast "Kui välismaale, siis targalt" kuni 0.30 min ning paluge õpilastel kirjutada võimalik realistlik lõpp tegelaste tegevusele. Klassis lugeda võimalikke tsenaariumeid ette ning arutada ühiselt, mida tuleks teha, et sellist olukorda vältida, selleks võib kasutada ka teksti inimkaubandusest. Vabakirjutamine/ vabajoonistamine teemal: Inimõigused - pannakse kirja kõik seosed, näited ja mõtted, mis haakuvad uue teemaga. Lugemisülesanne: tutvuda mõiste inimõigused selgitusega Inimõigusteinstituudi lehelt. Kasutada TTS (tean, tahan teada, sain teada) meetodit, et selgitada välja õpilaste küsimused teema kohta. Arutleda nende üle. Klassiarutelu või arvamusfestivali formaadis väitlus (väited on argumenteeritud; üksteist kuulatakse sisuliselt) jrg teemadel: Kuidas peaks toimima pere, kus üks vanem on ühte usku ja teine teist usku? Kuidas tuleks toimida, kui ühele vanemale on usk väga tähtis ja teine vanem ei ole usklik? Millised elukutsed peavad arvestama inimese religioossusega? Miks küsitakse Eesti kaitseväes inimese
--	--	--

		usulise kuuluvuse kohta ning saadud info pannakse koos nime, veregrupi ja teiste oluliste andmetega kaelas kantavale metallplaadile?
	ÕPILANE: 1) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 3) Oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele; 4) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 5) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 6) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist. 7) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 8) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. 9) Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.	Töö põhiseadusega: Tabeliharjutus: Otsusta, kas põhiseadus paragrahvides toodud õigused kuuluvad põhiõiguste, kodanikuõiguste, sotsiaalõiguste, majanduslike õiguste või kultuuriliste õiguste kategooriasse. Märgi tabelisse õigesse kohta vastav paragrahvi number. §45 §49 §29 §16 §37 §20 §28 §39 Klassiruumi on paigutatud kolm posterilust, igaüks neist esindab üht põhiõigust: sotsiaal-majanduslikud, poliitilised, kultuurilised. Klass jagatakse kolmeks (kuueks) rühmaks. Iga rühm peab kujundama posterit näidetega vastava õiguse rikkumise kohta kaasaegses maailmas, kasutades infot viimase aja ajalehtede, digiplatvormide või sotsiaalmeedia postituste kuvatõmmiseid. Rühmad esitlevad oma posterit suures ringis. Lugemise-loomise ülesanne: Õpilased tutvuvad virtuaalnäitus: Inimõiguste kujunemislugu: https://naitused.humanrightsestonia.ee/i-nimoiguste-kujunemislugu/old-home.html Õpilane valib endale huvipakkuva loo ning koostab kaaslastele selle teemalise miniettekande. Vaidlen autoriteediga: “Paar aastat tagasi ilmus tänu eelmisele presidendile (Kersti Kaljulaid) meie avalikku ruumi loosung “sõna on vaba”. Ilus ajakirjandust kaitsev loosung, kuid “sõna on vaba” reegel töötab ainult siis, kui sellel on jätk “sõna on tegu” ja “tegu on vastutus”. Ainult nii. " Link tsitaadile. Õpilased teevad harjutuse, kus

		a)Tõlgenda - kuidas sina öeldut mõistad? b) Nõustu/Vaidle tsitaadi keskse mõttega c) Täienda tsitaadi keskset mõtet omalt poolt Töö tekstiga: Sissejuhatuseks lasta õpilastel tutvuda leheküljega Lasteabi.ee - arutlev vestlus, kas ja miks vajab ühiskond sellist keskust? Töö tekstiga Noortr silmis süütuna näiva... .Kasutada kolmeastmeline intervjuu metoodikat: I etapp – teksti lugemine; II etapp –õpilane koostab loetud teksti põhjal intervjuuküsimused, mille vastused annavad edasi teksti peamise mõtte/sisu; III etapp – õpilane usutleb küsimustega kaaslast, kaaslane teda. Üks paariline esitab küsimusi ja paneb vastused kirja ning vastupidi; IV etapp – vahetatakse paarilisi ja räägitakse edasi, mida eelmine paariline kõneles, toetudes seejuures kirjapandud märksõnadele või vastustele. Kokkuvõtteks sõnastada ühiselt probleemi olemus ja võimalikud lahendused. Töö videoga: Klassis vaadata ühiselt video Suurim julgus https://youtu.be/SdAZX_FZmNI Video järgselt püüda ühiselt teha probleemisõnastamist nt koolikiusamine on levinud nähtus. Probleemiakna meetod: aknal on erinevad ruudud: põhjused, probleemi olemus, tagajärjed ja ületamise võimalused. Aknaid võib täita üksinda, paaris või väikstes rühmades. Ideedeks anda võimalus tutvuda leheküljega suurimjulgus.ee. Rühmatöö: Tegutsemine kriisides. Rühmad otsivad vastuseid küsimustele: Tuletage meelde, milliseid ohutuskampaaniaid te tead?Millised
--	--	--

		ohutuskoolituse oled Sina läbinud? Millisel telefoninumbril pead helistama, kui oled sattunud ohtu või märkad, et keegi teine vajab abi? Arutage rühmas, kas sul või su kaaslastel on vaja olnud kutsuda abi? Mis on juhtunud? Pane kirja näiteid. Helistad hädaabi numbril. Päästekorraldaja vajab täpset ja selget ülevaadet sellest mis on juhtunud. Pane kirja, millist infot peaksid talle kindlasti andma ja kuidas edasi tegutsema? Lõpuks kontrollida vastuseid Häirekeskuse kodulehelt Projektõpe: Õpilased viivad kodus läbi uuring, kui valmis on minu kodu ja lähedased kriisilukordadeks. Täida saada info põhjal tabel: hästi on ...; parandamist vajaks... Arutada tunnis ühiselt saadud tulemuste üle. Töö põhiseadusega: Arutleda põhiseaduse § 130-st lähtuvalt, milles seisnevad need õigused ja vabadused, mida ei tohi mingil juhul (ka eriolukorras) piirata. Miks? Rühmatöö: Vaimsetervise vitamiinid Vaadake klassis video Tiidust https://youtu.be/auNUAp5ZArA?feature=shared Videos tuuakse välja paar head vaimse tervise vitamiini. Mis võiksid olla veel sellisteks vaimse tervise vitamiinideks, mis aitaksid üle rasketest hetkedest? Tutvuge ühiselt lehega Peaasi.ee - arutlev vestlus, kas ja miks vajab ühiskond sellist keskust; millist endale kasulikku infot leidus?
	<u>MEEDIA JA TEAVE: KUIDAS TOIMIDA INFOPALJUSUSE JA INFOKORRATUSE KONTEKSTIS.</u>	
	ÕPILANE: 1) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; 2) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;	Uurimis ülesanne: Võrdle mõne Eesti erameediakanali ja Eesti Rahvusringhäälingu saatekavasid (TV; raadio). Õpilased leiavad näiteid erinevustest ja sarnasustest. Vaidlen autoriteediga: Avalik-õiguslikku meediat rahastatakse maksudest, mida inimesed ja ettevõtted

	3) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; 4) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 5) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 6) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse	riigile tasuvad. Aeg-ajal võib poliitikute suust kuulda mõtteid, et rahvusringhääling võiks tegutseda oluliselt väiksemas mahus. Õpilased leiavad argumente järgmiste väidete kasuks/kahjuks a) Kas sinu meelest on avalik-õiguslik meedia ühiskonnas vajalik? b) Mida võidab/ kaotab kodanik, kui rahvusringhäälingut sellisel kujul poleks? Esita konkreetseid näiteid. Töö meediaga: positiivsete näidete otsimine meediast, näiteks kuidas on aidatud erivajadusega inimesi; negatiivsete näidete otsimine, keda ja mis põhjustel on meedias kujutatud sildistavalt, naeruvääristavalt, stereotüüpselt? Uurimis ülesanne rühmades meedia sisu: Esmalt tutvuda Eesti väitlusseltsi allikakriitika õppematerjaliga see järel võrrelda delfi.ee/ postimees.ee/ err.ee sisu kesknadal.ee/ uueduudised.ee või sisuturundus lehekülgedega ja nende sisuga - arutleda, milles seisnevad erinevused/ sarnasused. Uurimis ülesanne: Leida mitmes on Eesti käesoleval hetkel maailma ajakirjandusvabaduse indeksi pingereas. Kas koht on tõusnud või langenud võrreldes varasemate aastatega? Mida räägib antud koht pingereas meie ühiskonna kohta? Distantsõppe võimalus: Tutvuda õppekeskkonnaga IREX Veryverified ning teha sobivaid harjutusi meediakirjaoskuse veebikursusest. Sobib kasutamiseks ka tunnis, näiteks klassis ühiselt vaadata video Mis on meedia? https://youtu.be/82R-jnYi6b0 seejärel saavad õpilase lahendada keskkonnas olevaid virtuaalülesandeid.
	ÕPILANE:	Arutlev vestlus: mõtteharjutus: mis on mõjutamine ja mis eesmärgil seda

	1) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; 2) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; 3) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; 4) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 5) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 6) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid	kasutatakse? Kas mõjutamine on ainult halb? Ideekaardi koostamine sel teemal. Töö meedia-allikatega: iga õpilane otsib kolm näidet sotsiaalmeediast, uudistest (võib olla ka veebiuudised) ja tänavapildist, kuidas inimesi mõjutatakse. Kirjeldab lühidalt, mis võib olla video/postituse/pildi/artikli eesmärk ja milliseid meetodeid kasutatakse ning millised tajuvead (järelused/eeldused) võivad tekkida. Töö vormistada kirjalikult. Iga näite juures peab olema pilt ja selgitus minimaalselt viie lausega. Rühmatöö: Miks-miks-miks ahela koostamine (metoodika) teemal infomullis/kajakambris elamine on ohtlik. Mikside leidmise järel arutada ka lahenduste üle, kuidas aidata inimest, kes on jäänud infomulli. Digiõpe mõiste omandamiseks: Siksakmeetod/mosaiikmeetod (meetodi kirjeldus lk 60-61) mõistest demagoogia aru saamiseks - õpilased jagunevad 5 rühmadeks, iga ekspertrühm saab tutvumiseks kaks demagoogiavõtet tutvustavat Väitlusseltsi video ja teksti. Ekspertrühmas tutvustab iga õpilane uutele rühmakaaslastele oma kodurühmas käsitletud teemat. Teised teevad märkmeid. Kui kõik õpilased on oma teemad tutvustanud, minnakse kodurühmqqqqqqqadesse tagasi. Kui ekspertrühmad on oma töö lõpetanud, pöördub iga ekspert tagasi oma kodurühma ja õpetab materjali vastavat osa teistele kodurühma liikmetele. Süvavõltsing märkamine: Leida meediast pilte, mille ehtsust võiks üle kontrollida. Google'i pildiotsingus Google Image piltide guugeldadmise harjutamine. Suurenda pilt võimalikult suureks ja otsi ebakorrapärasusi. Pildid mis esmapilgul
--	--	--

		tunduvad ehedad, sisaldavad väikeseid vigasid mis tekivad pildi genereerimisel; Otsi pildi allikas (reverse image search); Võrdle kehaosade ja riiete proportsioone. AI genereeritud piltidel on tihtipeale ebakorrapärad sellistes proportsioonides. Levinumad ebakorrapärad on: hammaste arv, prilliraamid, käed on liiga väikesed, sõrmed on liiga pikad või on neid puudu, pea ja jalad on liiga suured või väikesed võrreldes üksteisega või kehaga, kõrvade proportsioonid. Kui pildil on mitu inimest, siis tasub neid omavahel võrrelda. Tõenäoliselt leiab ebakorrapärasid mitme inimese vahel kergemini kui ühe inimese puhul. Kas pilt tundub tehisklik või liiga sile? Kui pilt tundub liiga terav, värvid liiga täiuslikud või pildil oleva inimese nahk on täiesti sile, siis on ilmselt tegu AI genereeritud pildiga; Jälgi tausta. Kui see tundub olema tehisklikult hägustatud, siis on ilmselt tegu AI genereeritud pildiga.
	<u>DEMOKRAATLIK RIIK JA VALITSEMINE - KUIDAS DEMOKRAATLIKUD VÄÄRTUSED AITAVAD TAGADA KODANIKE HEAOLU NING ÕIGUSRIIGI TOIMIMIST.</u>	
	Demokraatia toimimine igapäevases elus	
	1) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 2) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 3) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 4) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;	Uurimuslik õpe. Tutvuda, millised vabaühendused tegutsevad kodukandis. Milliseid ühiskondlikke probleeme nimetatud kodanikuorganisatsioonid leevendada aitavad? Millised esimese sektori institutsioonid nendesamade probleemidega kokku puutuvad? Kui märgatavad on nimetatud organisatsioonid kogukonna? Töö piltidega: Tahvlile panna erinevate Eesti erakondade logod ilma nimedeta. Arutlev vestlus: mida võib logode pealt nende maailmavaate kohta välja lugeda? millistele erakondadele need logod kuuluvad? Kuidas logo

	(sümbolid, värvid jms) võiks peegeldada erakonna maailmavaadet? Meenutada ajaloo tunnist, millised maailmavaateid ollakse õppinud. Kirjalik harjutus: koostada iga meenuva maailmvaate kohta mõistekaart (nt mida väärtustab? kelle huve esindab? millal tekis? jms). Arutlev vestlus: Milliste ideede alusel on erakondasid jagatud parem- ja vasakpoolseteks? Õpilastel võib lasta tahvlil olevaid logosid teljele jaotada lastes neil oma valikuid põhjendada. Kui erakondade poliitiliste lubaduste hulgas on üheaegselt nii vasak- kui ka parempoolseid ideid, siis mille järgi otsustada, kas erakond on parem- või vasakpoolse maailmavaate esindaja? Kas seda on üldse vaja teha? Selgita oma seisukohta. Projektõpe: (valimis)debati korraldamine koolis. Kui on tegemist perioodiga vahetult enne valimisi, siis esmalt koos õpilastega tutvuda erakondade peamiste (valimis)lubadustega. Valida koos õpilastega välja 2-3 olulist valdkonda, mis õpilasi huvitaks ning milles tuleks välja erakondade erinevad suhtumised teemasse. Kutsuda kooli erinevate erakondade/valimisliitude esindajad nende teemade üle debateerima. Valimiste vahelisel ajal võib debatt toimuda hetkel kogukonnas/ühiskonnas olulistel teemadel. Anda õpilastele erinevad rollid (moderaatorid, kes debatti juhivad; faktikontrollid, kes jälgivad, et ei kasutataks valeväiteid ja ilmset demagoogiat; tehniline tugi, ajakirjanikud/fotograafid, kes sündmust jäädvustavad; kommunikatsiooni spetsialistid, kes sündmust koolis reklaamivad). Debati järel teha ühine analüüs kogu protsessist.
--	--

	Projektõpe: Koolidemokraatia edendamine - nt kooli kaasava eelarve projekti käivitamine koolis; koostöö õpilasesindusega nt mingile õpilaste jaoks olulisele koolielu küsimusele lahenduste otsimine kasutades maailmakohviku meetodit, küsitluse korraldamise, allkirjade kogumise vm meetodit. Jagada projekti osalistele kindlad rollid. Töö piltidega: Diktatuurne ühiskond-otsida pilte, kus ilmnevad diktatuursele võimule iseloomulikud valitsemise jooned. Kasutada kadreerimise; mis jääb akna taha?; pilti sisenemine; jutumullid meetoodikat. Arutluse kirjutamine: Üheks globaalseks probleemiks on pagulastega seotud ränne, mida kliimakriis lähiaastatel ilmselt veelgi suurendab. Ühe probleemi lahendusena on välja pakutud müüri ehitamist Euroopa piirdele. Kas oskad nimetada veel mõnda keerulist probleemi, millele on pakutud välja pealtnäha lihtne lahendus? Arutle, kas sellised lahendused saavad ka päriselus toimida. Töö meediaga: Valimistekampaania jälgimine kasutades Väitlusseltsi meetoodikat suslikujaht ja/või valimisbingo Liftikõne demokraatlikule ühiskonnale. Tavapärases tähenduses on nn liftikõne on hästi läbimõeldud, sisutihe ja korduvalt läbi harjutatud lühike (kuni 1 minut pikk - kuna liftiga jõuab reeglina kauem ei sõida) ülevaade inimese enda kohta, rõhuasetusega sellel, mis on sinus head ja mil viisil sinust kasu saaks olla. Aga liftikõne vormi võib kasutada ka mitte ainult enda vaid ka mõne idee n-ö mahamüümiseks. Ülesanne: Kujutle, et sõidad liftis ühe kõikvõimsa olendiga, kelle määrata on inimühiskonna edasine saatus. Ülesanne
--	--

		on talle maha müüa idee demokraatiast kui parimast võimalikust valitsemisviisist. Kasuta liftikõne skeem.pdf
	ÕPILANE: 1) selgitab avaliku konkursi tähtsust; 2) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 3) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; 4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;	Ideekaardi koostamine: Mõisted korruptsioon avamine toetudes eelnevalt loetud tekstile näiteks: "Mis on korruptsioon". Arutlev vestlus, kumba korruptsiooni põhjustest esineb tänapäeva ühiskonnas rohkem, kas tegutsemist omakasu huvides (materiaalne, rahaline kasu) või onupojapoliitikat (näiteks sugulase või hõimlase eelistamist mõnele ametikohale). Too mõne juhtumi kohta ka näide. Argumenteerimise õppimine: Kasutades Eesti Väitlusseltsi argumenteerimise metoodikat koostada klassis argumenti ülesehituse skeemi järgiv argumente järgmistel teemadel: a) korruptsioon suurendab ebavõrdsust ühiskonnas b) korruptsioon suurendab poliitilist ja majanduslikku ebastabiilsust ühiskonnas c) korruptsioon suurendab ühiskonnas üleüldist vaesust. Töö videoga: Vaadata ühiselt video Sõidueksam kuni minut 3.30; arutlev vestlus, milles on probleemi olemus; miks on korruptsiooni olemasolu olu kogukonnale halb - võib teha ideekaardi. Kuidas vältida selliseid olukordi? Töö meediaga: õpilased otsivad meediast näiteid demokraatlike reeglite eiramisest kogukonna/riigi juhtimises - arutletakse, kes ja mille vastu eksis, kuidas olukorda oleks saanud lahendada teisiti.
	Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.	
	ÕPILANE: 1) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;	Skeemi koostamine: õpiku teksti toel koostada võimude lahususe skeem.pdf Juhtumiuuring (rühmatöö): Õpilased otsivad meediast näiteid (võib lisada

	2) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 3) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 4) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.	ajalise piirangu – nt viimase 3 aasta näited või õpetaja jagab gruppidele konkreetsed näited), kus võimude lahususe põhimõtet on mõnes riigis rikutud. Õpilased analüüsivad gruppides probleemi (probleemi kirjeldus; faktid, mis tõestavad probleemi olemasolu; probleemiga kaasnevad ohud demokraatia toimimisele; võimalikud lahendused) ning jagavad teiste gruppidega oma tulemusi. Töölehed: Vabariigi Valitsuse töö - kasutada tööraamat: Riigiportaali kasutamine ühiskonnaõpetuses https://drive.google.com/file/d/13ADEwBKCQXPP-7V4f8pAQqTW_GjdVtZR/view lk 20-29 Töö põhiseadusega: Õpilased otsivad põhiseaduse VII peatüki abil, kuidas sünnivad riigis seadused? (kasuta kindlasti §102, §103, §104 § 107, §108); Millised peatükid selgitavad (kirjuta sobivate peatükkide nimed): A) seadusandliku võimu toimimist B) täidesaatva võimu toimimist C) kohtuvõimu toimimist Töö videoga: klassis vaadata video presidendi institutsioonist . Väite tõestamine, kas nõustud väitega, et presidendi näol on tegemist riigi elava sümboliga. Selgita oma nõustumise/mittenõustumise põhjuseid. Rühmatöö: valitsuskabineti istung - Saksakmeetod/mosaiikmeetod (meetodi kirjeldus lk 60-61) klass jagada viieliikmelisteks rühmadeks (iga rühm on valitsuskabinet). Iga rühm saadab oma esindaja ühte ekspertrühma. Iga ekspert rühm töötab läbi õpiku abiga ühe teema; (nt tarbijakaitse, autoriõigused, õiguskord; inimõigused, riigieelarve vms). Ühiselt arutatakse läbi, mis ministeeriumi valdkonda võiks teema kuuluda; mis olukord on hetkel
--	---	--

		sel teemal; mis on hästi; mis vajaks parandamist. Oma kodurühma tagasi pöördunult tutvustatakse nn valitsuses, mida ekspertrühmas tead saadi. Ühiselt arutatakse kõik teemad läbi ja sõnastatakse valitsuse otsus, mis tuleb läbi töötatud valdkondades ette võtta. Töö tekstiga: õpikule ja teistele materjalidele nt(EL ja mina) toetudes võrrelda Eesti parlamendi töökorraldust EL parlamendi omaga - leida sarnasusi ja erinevuseid.
	ÕPILANE: 1) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 2) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 3) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 4) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 5) nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 6) teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 7) analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel	Töö seadusega: tutvuge Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 6 , mis nimetab KOV ülesandeid. leidke ühiselt näiteid, mida kohalik võim nimetatud valdkondades on teinud, abiks KOV kodulehekülg. Paaristöö: Diskussioonivõrgu (ämblik) meetodil arutada noorte valimisõiguse teemal. 2016. aastal muudeti põhiseadust ning KOV-i valmistel anti valimisõigus 16-aastastele noortele. Mis võis olla selle muudatuse põhjuseks? Kas see samm oli õigustatud? Põhjendada Töö allikatega: rühmatöö: tutvuge oma KOV eelarvega ning võrrelge seda mõne teise KOV eelarvega Võrdle, mille poolest sarnanevad ja mille poolest erinevad kahe valla tulud. Millised maksud laekuvad kohalikku eelarvesse? Kui suure osa tuludest moodustavad maksud? Kuidas on omavahel seotud valla elanike arv ja eelarve suurus? Loovkirjutamine: esmalt tutvuge klassis ühiselt Rahvaalgatuse kodulehega. Õpilased kirjutavad arvamust, kus arutlevad milliseid ettepanekuid nemad oma kohalikule omavalitsusele esitaksid. Projektõpe: fotonäituse “Vaatan ja märkan” korraldamine oma kodukoha

		aktuaalsetel teemadel. Õpilased püüavad leida kodukohast teemasid, mis neid kõnetavad ning millele peaks kohalik võim enam tähelepanu pöörama. Klassis ühiselt parimate fotode välja valimine ning näituse korraldamine. Kogukonnas olulise probleemi märkamine, defineerimine ning lahenduste pakkumine kasutades probleemiakna formaati. Ülesannet on võimalik edasi arendada ka projektõppe vormis, kus õpilased saaksid õppida läbi tegevuse. Külla kutsuda KOV esindaja leitud küsimusi kommenteerima. Projektõpe: koostöös kohaliku noortevolikogu, kooli ja/või KOV võimuga korraldada ühiselt mõni üritus, mis aitaks parandada noorte jaoks kohaliku elu kitsaskohta nt ühistööpäev, millegi korrastamiseks; meelelahutuslik/heategevuslik spordiüritus “Vähem pulli, rohkem palli!” vms
	<u>KODANIKUÜHISKOND - MIDA ANNAB VABAKONNAS OSALEMINE NING KUIDAS RAHVA TAHET MAKSMA PANNA</u>	
	ÕPILANE: 1) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 2) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 3) Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.	Projektõpe: osalemine kogukonnapraktika raames mõne vabaühenduse tegevuses. Praktika järgselt korraldada koolis/klassis praktika festival, kus kõik saavad jagada oma kogemusi ning analüüsitakse õpitut. Projektõpe: koostöös mõne kohaliku vabaühenduse, sotsiaal- või haridusasutusega heateo päeva korraldamine. Päev võib hõlmata, nt kas vanuritele/lastele jm esinemist, nendega ühist ajaveetmist; millegi korrastamist vms- variante on palju. Projekt eeldab klassis ajurünnakut teemafookuse leidmiseks; rollide jagamist ja vastutusala kokku leppimist ning õpilaste eneserefleksiooni ja tulemuste analüüsi.

		Külalistund: mõne kohaliku noorteorganisatsiooni (noortevolikogu vms) esindaja külla kutsumine. Tunnis mõelda esmalt küsimused, millele soovitakse vastust. Arutluse kirjutamine teemal: “Aktiivne kodanik muudab kodukohta/maailma” Koolidemokraatia edendamine - nt kooli kaasava eelarve projekti käivitamine koolis; õpilasesinduse tegevusele kaasaaitamine vms Projektõpe: osalusvõimaluste tutvustamine koolikaaslastele läbi tähelepanu juhtimise mingile ühiskonna probleemile (kasutada võib: allkirjade kogumist; valjuhäälsel vaidlust avalikus kohas, sõnumi levitamist vm meetodikat)
	<u>ÄRISEKTORI TOIMIMINE - MILLINE ON RIIGI ROLL MAJANDUSE REGULEERIMISEL, KUIDAS OLLA ISE ETTEVÕTLIK, SAADA HAKKAMA (TÖÖ)TURU KONTEKSTIS NING OLLA RAHATARK.</u>	
	Turumajanduse olemus ja riigi roll selles	
	ÕPILANE: 1) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; 2) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; 3) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; 4) järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.	Arutlev vestlus: Ennustame, millised on sinu meelest tulevikutooted ja teenused, mida igapäevaselt kasutama hakkame? Milliseid teadmisi nende loomine eeldab? Võib kasutada eelistatud – arvatava tuleviku meetodikat. Rühmatöö: äriplaani koostamine - Esmalt vaadatakse ära e-külalistund Karl Oskar Haak - Kuidas koostada äriplaani? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-koostada-ariplaani-2/ Edasi valitakse valdkond, kus soovitakse hakata tulu teenima. Edasi mõeldakse küsimustele: A) Millist probleemi aitab teie toode/teenus lahendada ehk kes on võimalikud tarbijad ehk kes hakkavad kaupu või teenuseid kasutama? B) Milliseid kaupu/teenuseid toota ja millises mahus tuleks seda teha? C) Kuidas toota või pakkuda teenust nii, et see oleks kõige tõhusam? D) milliseid ressursse selleks vajate? E) Kui kerge

	on minu poolt pakutavat toodet või teenust järele teha? F) Kui suur on konkurents ning millised on minu eelised? G) Kas mul on häid tutvusi ja kontakte, mis soodustavad projekti elluviimist jms? H) Milliseid oskusi äriidee elluviimine minult nõuab? Lõpptulemust tutvustavad kõik rühmad klassile. Kuulavad rühmad peavad sõnastama hea nõuande, kuidas võiks esitletavat äriplaani teha veelgi paremaks. Vaadake koos video Kuidas leida äriidee. Arutluse kirjutamine teemal: “Kui Sul oleks miljon eurot...” Töölehed: lahendada sobivaid harjutusi e-koolikotist "Edu ja tegu" Esitluse loomine: Esmalt tutvuda sotsiaalsete ettevõtete koduleheküljega kasutades Genially, Canva vms keskkonda loovad õpilased infograafika sotsiaalse ettevõtluse kohta. Lisainfo saamiseks kasutada AI tehisintellekti abi Tööleht: Vaadake e-tundi „Kuhu kulub riigi raha?“ Arutlev vestlus: tuua välja kolm valdkonda, millele kulub riigil kõige enam raha. Selgitada, miks just need valdkonnad neelavad enamiku riigi rahast. Täita tunni juurde kuuluv tööleht. Loominguline ülesanne: Õpime kasutama autoriõiguseid: Esmalt vaadake ühiselt video PS100: Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule Edasi tutvuvad õpilased CC avatud litsentsiga lähemalt ning märgistavad mõni enda tehtud foto vm teose sobiva litsentsiga. Uute mõistete õppimine läbi arvamusloo kirjutamise: õpilased kirjutavad arvamusloo teemal „Mida riik saab teha selleks, et soodustada vaba ettevõtlust?“ kasutades uusi mõisteid õpikust
--	--

Tööturg		
	ÕPILANE: 1) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; 2) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.	Noorte tööturu andmetega tutvumine Statistikaameti kodulehelt. Arutlev vestlus: Miks on kriiside ajal just noortel suurem oht jääda töötuks? Mis võiksid olla need põhjused, et osa noori ei õpi ega tööta? Probleemipuu koostamine neil teemadel. Metoodika Paaristöö: CV/ töölepingu koostamine väljamõeldud tegelase profiilist lähtuvalt Tööintervjuu simulatsioon AI-tehnoloogiat kasutades - paluda AI koostada küsimused inimesele, kes on tulnud tööintervjuule. Vastata neile online. Tulemuste analüüs paarilistega - mis oli intervjuu ajal keeruline Memo koostamine sõpradele "Noore töötaja meelepea" teksti kasutades. Külalistunni korraldamine koostöös lapsevanemate/ vilistlastega teemal "Minu töö". Mõelda esmalt klassis välja küsimused, millele sooviks vastust..
Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine		
	ÕPILANE: 1) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; 2) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;	Paaristöö: Ostujõu kalkulaatoriga tutvumine. Iga paar valib endale võrdlusaastad (nt vahemiku 2,5,10 aastat) ning analüüsib, mis on muutunud ja millest need muutused võisid olla tingitud Videote vaatamine (5 sammu korras rahaasjadeni) teemal, kuidas planeerida rahaasju ja kuidas koostada isiklikku eelarvet. Isiklik eelarve koostamine. Arutlev vestlus klassiga, mis on eelarve koostamise juures keeruline. Kuu aja pärast analüüs, kuidas õnnestus eelarvest kinnipidamine. Vt ka TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterjal Tunnikava 2 Pere eelarve koostamine Pildi analüüs: Banksy teos „Shop Until You Drop“. Klassi arutelu, milles seisneb autori ühiskonna kriitika? Tagajärgede ahela koostamine.

		Kirjutage ringi sisse probleem või küsimus, mida soovite uurida. Seejärel analüüsige tagajärgi ja neist tulenevaid uusi asjaolusid. Metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/10/ResourcePack_Estonian.pdf Finantspettustega toimetulemise virtuaalmäng. Mängu järel klassiarutelu, miks on lihtne inimesi petta? Juhendi koostamine lähedasele, kuidas end ohtude eest kaitsta. Remondi eelarve koostamine. Vaata TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterjal Tunnikava 3. Remondieelarve koostamine Töölehed: E-külalistund Rasmus Heinla - Kuidas raha planeerimine mulle kasuks tuleb? https://etunnid.tagasikooli.ee/e-tund/kuidas-raha-planeerimine-mulle-kasuks-tuleb-2/ täita tööleht. Rühmatöö investeerimisest.
	<u>EESTI JA MAAILM: KUIDAS RAHVUSVAHELINE OLUKORD EESTIT MÕJUTAB NING KUIDAS VÄIKERIIK SAAB OMA HUVE RAHVUSVAHELISTES SUHTLUSES TEOSTADA.</u>	
	ÕPILANE: 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; 3) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; 4) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; 5) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.	Kaardiülesanne "Maailm – kuhu ja miks tahan minna". Metoodika näide https://maailmakool.ee/materjalid/9926/kaardiulesanne-maailm-kuhu-ja-miks-tahan-minna/, edasi teha töölehed teemal Välisministeerium: reisi- ja konsulaarinfo https://drive.google.com/file/d/13ADEwBKCQXPP-7V4f8pAQqTW_GjdVtZR/view lk 79-81. Rühmatöö – „Eesti osalus rahvusvaheliste organisatsioonide töös“, kus õpetaja saab rakendada ka diferentseerimise põhimõtteid jagades õpilased ise rühmadesse. Rühmatööde tulemusi esitab iga grupp posterettekandena.

	I rühm uurib Eesti liikmesust rahvusvahelistes organisatsioonides: Alustuseks tuleb selgitada, millistes rahvusvahelistes organisatsioonides Eesti osaleb. Õpilasi suunatakse külastama välisministeeriumi või vastava ametiasutuse veebisaiti, et leida teavet Eesti liikmesuse kohta erinevates organisatsioonides. Seejärel tutvutakse nende organisatsioonide põhikirjade, statuutide ja põhimõtetega, et mõista, kuidas nad tegutsevad ja millised on nende peamised eesmärgid ning luuakse vastav poster. II rühm uurib Eesti osalemist ja panustamist: Uurige, millised on Eesti ametlikud seisukohad ja tegevused nendes organisatsioonides. See hõlmab nii Eesti delegaatide osalemist organisatsioonide koosolekutel kui ka Eesti seisukohtade väljendamist ja hääletamist erinevatel teemadel. Samuti saab jälgida, milliseid projekte või algatusi Eesti organisatsioonides edendab ning luuakse vastav poster. III rühm uurib meediakajastust ja ekspertide arvamusi: Rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse kohta kirjutatakse tihti meedias ja ekspertide poolt. Õpilased otsivad uudiseid, et saada erinevaid vaatenurki Eesti osalemisele ja tegevusele rahvusvahelistes organisatsioonides ning luuakse vastav poster. Selle lähenemisviisi abil saavad õpilased sügavamalt mõista, kuidas Eesti riik end rahvusvahelistes organisatsioonides teostab ja milline on tema panus rahvusvahelisse koostöösse. Samuti aitab see neil paremini mõista, kuidas rahvusvaheline diplomaatia toimib. Argumenteerimise õppimine: Kasutades Eesti Väitlusseltsi argumenteerimise metoodikat koostada klassis argumenti
--	--

	ülesehituse skeemi järgiv argumente järgmistel teemal: Eesti jaoks on olulisim (rahv.organisatsiooni nimetus) liikmelisus. Töö piltidega: Tööleht rahv.organisatsioonide lippudega (EL, NATO, ÜRO). Milliste rahvusvaheliste organisatsioonide lippudega on tegemist? Lisa lühidalt ka nende organisatsioonide peamised tegevus eesmärgid. Töölehed: EL toimimine - kasutada tööraamat: Riigiportaalide kasutamine ühiskonnaõpetuses https://drive.google.com/file/d/13ADEwBKCQXPP-7V4f8pAQqTW_GjdVtZR/view lk 71-79 Töö tekstidega+töölehed: EL toimimist õppida kasutades tööraamatut "EL ja mina"
--	---